

गोपनीय

संचालक
हेमन्त टकले

संपादक
डॉ. सुधीर भोंगळे

या अंकात प्रासिद्ध जालेल्या
मतांशी प्रांती संपादक,
संपादक व संचालक सहभाग
असतीलच असे नाही.

संपादकीय पत्रव्यवहार
टाकरसी हाऊस,
जे.एस. होटेलिया सार्गं,
बॅलाई इंस्ट्र्यू,
मुंबई-४०० ०३८
०२२-३५२४७४००/०१
कला निर्देशन
धनंजय सस्तकर
मांडणी
दिलीप रोडे
फोटो
प्रशांत चव्हाण

वर्गांणीचे दर-
वार्षिक रु. ५००/-
वर्गांणीचा धनादेश
हेमन्त मल्टीमीडिया
ओपीसी प्रा.लि.
या नावाने काढावा.

www.ncp.org.in
याच यासिक उल्लळ्य

मुद्रक, प्रकाशक
हेमन्त प्रभाकर टकले यांना
‘हेमन्त मल्टीमीडिया
ओपीसी प्रा.लि.’
च्या वरीने मीडिया आर अॅण्ड डी.,
१३, अमृत मधुग, पर्सेट नं.
३, सेक्टर-३, आरएससी-२८,
चाकोप, कांवडिली (पांची),
मुंबई-४०००६७ येथे छाप ७५,
रेशमघावन, ६ वा मजला, वीर नवीम
रोड, चाचपेट, मुंबई-४०००२०
येथून अंक प्रकाशित केले.

- 4** अध्यक्षीय- जयंत पाटील- परिस्थितीतून मार्ग काढण्याची आमदारांची पवारसाहेबांना विनंती
- 5** संपादकीय- डॉ. सुधीर भोंगळे- बेलगाम सुटलेला अश सर्वोच्च न्यायालयाने रोखला!
- 8** पत्रकारिता दबावातून मुक्त राहिली पाहिजे ही टिळकांची भूमिका- शरद पवार
- 10** राष्ट्रवादी आमदारांची विधानमंडळातील भाषणे...
१) जयंत पाटील-१०, २) जितेंद्र आव्हाड-१३, ३) राजेश टोपे-१६
४) अनिल देशमुख-१८, ५) रोहित पवार-२०, ६) एकनाथ खडसे-२३
७) शशिकांत शिंदे-२५, ८) अरुण लाड-२९, ९) सुनील भुसारा-२९
१०) प्राजक्त तनपुरे-३०, ११) राजू नवघरे-३१
- 34** २०२४ लोकसभा निवडणुकांचा ट्रेलर २०२३- अनंत बागाईतकर
- 42** जानेवारीत बांगलादेशात निवडणूक- जतिन देसाई
- 46** भाजपच्या ‘राम’ राज्यात रावण वाढले- व्यंकटेश केसरी
- 52** महात्मा गांधी आणि भारत- प्रा.डॉ. गणेश राऊत
- 58** घृणा व हिंसेचे निवडणूकशास्त्र- अनंत बागाईतकर
- 66** शरद पवार यांची नाशिक येथील संवाद यात्रा, भाषणे
१) शरद पवार-६६, २) सुप्रिया सुळे-७०,
३) अमोल कोल्हे-७३, ४) जितेंद्र आव्हाड-७६
- 78** संसदेत कोंडी, सरकार एकाकी, विरोधक आक्रमक- व्यंकटेश केसरी
- 82** ना टायर्ड हूँ, ना रिटायर्ड हूँ, मै फायर हूँ- शरद पवार (पत्रकार परिषद)
- 88** इष्ट असेल ते बोलणारे आगरकर- प्रा.डॉ. गणेश राऊत
- 94** कानोकानी (हलके-फुलके राजकीय किस्से) -घंटाकर्ण
- 102** शेवटचे पान- हेमन्त टकले- मोकाट सुटलेला विकृत माणूस

राष्ट्रवादी कॉंग्रेस पक्ष सोडून सन्तेत सहभागी झालेल्या मंत्री आणि काही आमदारांनी १६ आणि १७ जुलै रोजी यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान येथे पक्षाचे राष्ट्रीय अध्यक्ष आणि खासदार शरद पवार यांची भेट घेतली. आम्ही साहेबांचे आशीर्वाद घेण्यासाठी आलो होतो अशी प्रतिक्रिया या सर्वांनी दिल्यानंतर पक्षाचे प्रदेशाध्यक्ष जयंत पाटील यांनी यासंबंधी दोन वेळा माध्यमांसमोर मांडलेली भूमिका...

अध्यक्षीय

विधिमंडळामध्ये विरोधी पक्ष नेते अंबादास दानवे यांच्या दालनामध्ये सर्व विरोधी पक्ष नेत्यांची पावसाळी अधिवेशनाची तयारी करण्यासंदर्भात आणि चहापान बैठकीवर काय भूमिका घ्यायची यावर बैठक झाली. त्यावेळी मला शरद पवार साहेबांचा अचानक फोन आला आणि पक्षातील काही आमदार सत्तारूढ बाजूला जाऊन शपथ घेतलेले सर्व मंत्री आणि विधानपरिषदेचे उपाध्यक्ष नरहरी डिगवळ, प्रफुल्ल पटेल हे सर्व प्रतिष्ठानमध्ये शरद पवार साहेबांची भेट घेण्यासाठी आल्याचे समजले. त्यांनी पवार साहेबांसमोर झालेल्या घटनेबद्दल दिलगिरी व्यक्त केली आणि त्याच्यातून तुम्ही काहीतरी मार्ग काढा ही विनंती त्यांनी केली. त्यावर माननीय शरद पवार साहेब यांनी कोणतीही प्रतिक्रिया दिलेली नाही.

आमची भूमिका कायम आहे. त्यांनी जी साहेबांची भेट घेतली, ती अनपेक्षित घटना आहे. याच्यावर आम्ही यापूर्वी कधीच विचार केला नव्हता. त्यामुळे मार्ग काढण्यासंबंधीच्या त्यांच्या विनंतीवर काही बोलणे मला संयुक्तिक वाटत नाही. ज्यावेळी आम्ही पवार साहेबांच्याबोरोबर एकत्रित बसू, त्यावेळी काही चर्चा होतील. ते अचानक येऊन भेटलेले आहेत. त्यामुळे त्यामागे कुणाचा काय उद्देश आहे हे सांगण अवघड आहे. पण, हे खरं आहे, की त्यांनी पवार साहेबांसमोर दिलगिरी व्यक्त केली. झालेल्या घटनेबद्दल खंत व्यक्त केली. मी ज्यावेळी पोचलो, त्यावेळी त्यांनी असं सांगितलं, की लार्ज इंटरेस्ट लक्षात घेऊन आणण सगळ्यांना एकत्र करावं, अशी भूमिका त्यांनी व्यक्त केली. पवार साहेबांनी याच्यावर कोणतीही प्रतिक्रिया व्यक्त केलेली नाही. त्यानंतर आमचीही फारशी चर्चा

झालेली नाही. सर्व लोक परत येत असतील, तर मी पक्षाचा अध्यक्ष आहे, मला तर आनंदच होईल. राष्ट्रवादी कॉंग्रेस पक्ष सरकारमध्ये नाही. काही लोक तिकडे गेले आहेत, त्यांनी सरकारला पाठिंबा दिलेला आहे. आम्ही अद्याप सरकारला पाठिंबा दिलेला नाही. सध्या आमचा पक्ष विभागला गेला आहे ही वस्तुस्थिती आहे आणि आम्ही पवार साहेबांच्या नेतृत्वाखाली जे काम करणारे आमदार आहोत, हे कॉंग्रेस, शिवसेनेबोरोबरच विधानसभेत बसतील.

विधिमंडळात कोणी कोठे बसावे याची व्यवस्था विधानसभा अध्यक्षांनी केली पाहिजे. त्यानुसार ते करतील अशी आम्हाला अपेक्षा आहे. विधिमंडळ अधिवेशनाच्या पार्श्वभूमीवर व्हिप बजावण्याचे काम आमचे व्हिप जितेंद्र आव्हाडजी साहेब हे बजावणार आहेत. विरोधी पक्ष नेत्याच्या बाबतीत कॉंग्रेस पक्ष, आम्ही आणि शिवसेना, आमची तिंदांची चर्चा काही प्रमाणात झालेली आहे. आमच्याबोरोबर विरोधात बसणाऱ्या आमदारांची संख्या राष्ट्रवादी कॉंग्रेस पक्षाची संख्या ही जर कॉंग्रेसपेक्षा कमी असेल, कॉंग्रेसची आमच्यापेक्षा जास्त आहे, त्यामुळ विरोधी पक्ष नेतेपदाची जबाबदारी

कदाचित कॉंग्रेसकडे जाईल. अधिवेशन चालू झाल्यावर याचा निर्णय लवकरात लवकर होईल. मी बाळासाहेब थोरात आणि अशोक चव्हाण यांच्याशी याबद्दल थोडंसं बोललोय, त्यांचीसुद्धा कॉंग्रेसच्या आमदारांबोरोबर चर्चा होईल. त्यानंतर योग्य निर्णय होईल. संख्याबद्दल पाहता विरोधी पक्ष नेतेपदाची मागणी आम्ही करण हे योग्य आहे असं मला वाटत नाही. संख्या त्यांची जास्त आहे. त्या पक्षानं जर आग्रह केला तर पुढचा प्रश्न आहे. पण ज्या पक्षाची संख्या जास्त आहे, त्या पक्षाचा पाठिंबा असल्याशिवाय त्यावर कसं काम करणार? त्यामुळ आज कदाचित कागदावर बळ आमचंच मोठं आहे, आमच्यातून बाहेर गेलेले सुद्धा आमच्यातून बाहेर गेलेत असं म्हणत नाहीत. त्यामुळ आमच्या विरोधी पक्ष नेत्यांनी राजीनामा दिलेला आहे. विरोधी पक्ष नेतेपद मोकळं आहे. आमचा पक्ष कागदावर आजही सर्वांत मोठा विरोधी पक्ष आहे.

(पान ८६ वर पहा)

परिस्थितीतून मार्ग काढण्याची आमदारांची पवार साहेबांना विनंती

कोलार येथे झालेल्या २०१९ च्या निवडणुक प्रचारात 'सगळ्या चोरांची नावे 'मोदी' कशी? असा प्रश्न विचारून राहुल गांधी यांनी ललित, नीरव व नरेंद्र अशी नावे घेतली. ही टीका अनुचित आणि अश्लाघ्य आहे असे काही लोक म्हणतात. पण ही टीका पूर्णपणे चुकीची व नाहक बदनामी करणारी आहे असे काही कुणी म्हटल्याचे ऐकण्यात, पाहण्यात व वाचनात नाही. बँकंचे हजारो कोटी रूपये बुडवून परदेशात संपत्तीसह पळून गेलेल्या ललित आणि नीरव मोदी यांना 'चोर' म्हणून तर त्यात राहुल गांधीचे काय चुकले? कर्ज म्हणून बँकेकडून घेतलेला

पैसा हा शेवटी जनतेचा आहे. जनतेचा पैसा म्हणजे कर्ज परत न करता ते बुडवून पळून जाणाऱ्यांना 'चोर' नाही तर काय 'संतसज्जन, सालस व पापभीरु' म्हणायला पाहिजे होते का? आपल्या सगळ्यांना माहिती आहे

मध्यंतरी सर्वत्र मोठमोठी पोस्टर्स झालकली होती. 'चौकीदार चोर है'? आता हा चौकीदार कोण? आणि तो चोर कसा काय? हे सगळे येथे उलगडून सांगण्याची गरज नाही. जे लहानांनाही कळते ते मोठ्यांना निश्चित कळेल. 'चोर' हा शब्द राजकारणात आता सर्वांस वापरला जात असल्यामुळे तो सर्वमान्य झाला आहे. एवढेच नव्हे, तर या शब्दाबद्दलचे वावडे किंवा घृणा कोणालाही वाटताना दिसत नाही. उलट कुणीही माणूस राजकारणात गेला की लोक आता म्हणतात 'चोच्या करण्यासाठीच' तो तिथे गेला आहे. याला काही सन्माननीय अपवाद निश्चित असतील नाही असे नाही. पण जनता आज उघडूया डोळ्यांनी पाहते आहे की राजकारणात गेलेला माणूस रात्रीत गडांज श्रीमंत व मोठा होतो आहे ते कशामुळे? त्याने जी अवैध मार्गानि, बिनाकषणे व अप्रामाणिकपणाने काळे धेंदे करून जी संपत्ती गोळा केली आहे तिला चोरी नाही, लबाडी नाही, दोडा नाही तर फार मेहनतीने, कष्टाचा घाम गाळून मिळविलेली संपत्ती आहे असे म्हणायचे काय? तेळ्हा चोराला चोर म्हटले तर कुणी वाईट वाटून घेऊ नये. सत्य हे कचित शुद्ध परंतु कथीही साधे असत नाही हे आपण कायम लक्षात ठेवले पाहिजे. त्यामुळे राहुल गांधींनी भाषणात 'चोर' हा जो शब्द वापरला त्याचे खेरे तर एवढं भांडवल व गाजावाजा व्हायला नको होता आणि न्यायालयाने अगदी खासदारकी रद्द करून दोन वर्षांची त्यांना शिक्षा सुनवावी इतकाही हा शब्द मोठा नव्हता. यापेक्षा कितीतरी भयंकर व कडक शब्द व उपमा, अलंकार मराठी भाषेत आणि अन्यही भाषांमध्ये असून त्यांचा सर्वांस वापर होताना आपण सगळेजेण रोज पाहतो आहेत. पण त्यांचा एवढा बग्रा होताना दिसत नाही. मग राहुल गांधींचा 'चोर' हा शब्द भारतीय जनता पक्षाच्या कार्यकर्त्यांना इतका का झोँबला? ज्यामुळे त्यांना न्यायालयाचे दरवाजे ठोळवावेसे वाटले? आणि

संपादकीय

बेलगाम सुलेला अश्व सर्वोच्च व्यापालपाने रोखला!

न्यायाधीशांनाही हा शब्द इतका 'मौल्यवान' वाटला की त्यांनी क्षणार्थात राहुल गांधींची खासदारकीच रद्द केली! या न्यायाने तर राजकारणात रोज काय वाढेल ते बरळणाऱ्या भाजपच्या कितीतरी साधू, साध्वी, योगी, संत, मंत्री यांची खासदारकी रद्द व्हायला हवी होती. पण तसे झाल्याचे कधी दिसले नाही. मग राहुल गांधींसाठीच फक्त वेगळा कायदा आहे का? असा प्रश्न कौंग्रेस कार्यकर्त्यांनी विचारला तर त्यांचे त्यात काही चुकले असं कुणी म्हणणार नाही.

भाजप, राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघ, बजरंग दल, अभाविप यांना वंदनीय व मार्गदर्शक असणारे मनोहर भिडे गुरुजी गेल्या काही वर्षांपासून व विशेषत: मोदी सतेवर आल्यापासून काय वाढेल ते बडबडताहेत. मूर्ख व वेड्या माणसाच्या वरची त्यांची अवस्था आहे. आता नुकतेच ते राष्ट्रपिता महात्मा

गांधी आणि थोर समाजसुधारक महात्मा ज्योतिबा फुले यांच्याबद्दल काय वाढेल ते बरळले. पण त्यांच्यावर सरकारकडून काहीही कारवाई होत नाही. त्यांना साधी समजही दिली जात नाही. उलट सरकारकडून त्यांच्या जीवाला धोका आहे असे दाखवून संरक्षक पुरविले जात आहेत. याचा अर्थ भाजप व हिंदुत्वाच्या बाजूने बोलणाऱ्यांनीही काहीही मुक्ताफळे उथळली तरी चालतील त्यांचा आम्ही संरक्षण देऊन उदोउदोच करू ही गृहमंत्रांची भूमिका आहे काय? तशी ती नसेल तर मग त्यांनी त्वरीत भिडे गुरुजींवर कारवाई करावी. आता काही लोक म्हणतात जाऊ द्या, तो म्हातारा फालतू आहे. त्याचा मेंदू सरकला आहे. त्याच्या डोक्यावर परिणाम झाला आहे. कशाला लक्ष देता? पण प्रसार व प्रचार माध्यमे रोज या नासक्या आंब्यांच्या उदोउदो करायला लागली तर आंब्याची सगळी अढी नासल्याशिवाय राहणार नाही. म्हणून वेळीच हे नासके आंबे अढीतून बाहेर काढून फेकले पाहिजेत.

असेच एक म्हातारच्यल भरलेले काळ्या टोपीचे विदूसक मध्यंतरी महाराष्ट्राला राज्यपाल म्हणून लाभले होते. चार वर्षांत त्यांनी किती मुक्ताफळे उथळली आणि कोणकोणते रंग दाखविले याची एकदा सरकारने गुमचर यंत्रणार्मार्फत माहिती गोळा करावी. म्हणून राजभवनात काय काय उद्योग झाले यांच्या सुरस कहाण्या व कथा सरकार आणि जनता या दोघांपर्यंतही पोहोचतील. या राज्यपालांनी सुद्धा महात्मा ज्योतिबा फुले, क्रांतीज्योती सवित्रीबाई फुले आणि युगकर्ते छत्रपती शिवाजी महाराज यांच्याबद्दल किती घाणेरडे व लजास्पद उद्गार काढले होते. त्यांच्यावर भाजपने काय कारवाई केली? बहुजन समाजाला वंदनीय व आदरणीय असणाऱ्या व्यक्तीबद्दल जाणीवपूर्वक खोटनाट आणि वाईट व चुकीचे बोलणाऱ्यांचा मानसन्मान करण्याचा प्रयत्न सत्ताधारी भाजपाकडून का होतो आहे हे न कल्पणाइतकी

भान हवे नीतीच्या इतिहासाचे!

राज्यकारभार करताना सरकारने नैतिकता, नीतीचा इतिहास यांचे भान ठेवले पाहिजे. मोदी सरकारने ती खुंटीला टांगून ठेवून एक वेगळा नाटकी भावनिक वाद स्वीकारला आहे. हा नाटकीपणा ही त्यांनी जनतेशी केलेली प्रतारणा व वंचना आहे. आपण आपले निकष स्वतंत्रपणे निर्माण केले पाहिजेत याबद्दल वाद नाही. पण ते निकष समाजाता व राष्ट्राता तारक असावेत, मारक असू नयेत. याचे कारण असे आहे की, माणूस हा ज्याला केवळ इतरांच्या दृष्टीने अस्तित्व आहे अशी वस्तु नाही. माणसाला स्वतःच्या अस्तित्वाची जाणीव असते व म्हणून माणसाला स्वतःसाठी अस्तित्व असते. स्वतःच्या जीवनाचे प्रयोजन त्याने स्वतः निर्माण केले पाहिजे. त्याने ते दुमरीकडून उचलले तर तो आपले स्वत्व गमावून बसतो. पण माणसाचे अस्तित्व स्वतःसाठी असते त्याप्रमाणे इतिहासाने समृद्ध केलेल्या परंपरेने घडविलेली असेही ते अस्तित्व असते. अनेक भिन्न नीतिमत्तांनी संप्रव्र केलेली काहीशी विस्कळीत अशी मूल्यापनाची भाषा या समाजात जगत असतानाच माणसाने आत्मसात केलेली असते. इतिहासाचा हा वारसा आपण समजून घेतला नाही तर आपल्या वास्तव परिस्थितीला मोकळेपणाने सापरे जाऊन तिला आणि स्वतःला साजेशी अशी आपली स्वतःची नीतिमत्ता निर्माण करणे ते ही आपल्या हातून घडणार नाही; म्हणून नीतीच्या इतिहासाला महत्व आहे याचे भान पंतप्रधान म्हणून मोदीजी आपण ठेवावे एवढीच कळकळीची विनंती करतो.

आहे. त्यांचा हा गनिमी कावा आपण वेळीच ओळखून तो हाणून पाडला पाहिजे. याकरिता सतत सावध राहिले पाहिजे.

आता सर्वोच्च न्यायालयाने राहुल गांधी यांच्या शिक्षेला स्थगिती दिली म्हणून त्यांची खासदारकी त्यांना पुन्हा बहाल होऊ शकणार आहे. सर्वोच्च न्यायालय अंजून जागृत व राज्य घटनेला आणि कायदे व नियमांना प्रमाण मानून काम करताना दिसते आहे म्हणून जनतेला न्यायाची अपेक्षा व आशा आहे. न्याय सुद्धा जर सरकारच्या दबावाला व मोहाला बळी पडू लागला तर सर्वसामान्य जनतेने न्यायासाठी कोणाकडे आशेने पाहायचे हा प्रश्नच निर्माण होणार आहे. आज खालची न्यायालये जेव्हा नियम व कायदा धावावर बसवून सरकारच्या तोंडाकडे पाहून निर्णय देतात तेव्हा राज्यघटना कुठे आहे? तिची अंमलबजावणी करण्यात न्यायालयेदेखील का कमी पडताहेत असा प्रश्न जनतेला विचारावासा वाटतो आणि ती तो विचारतेदेखील हे आपण राहुल गांधीच्या या केसमध्ये पाहिले आहे. सुरतच्या जिल्हा न्यायालयाने फारशी विचारपूस व चर्चा न करता आणि ‘चोर’ या शब्दाचा कीस न काढता व राहुल गांधीच्या भाषणातील विधानांची सखोल तपासणी न करता थेट दोन वर्षांची शिक्षा दिली. ती शिक्षा थोडी कमी दिली असती तर त्यांची खासदारकी वाचली असती. पण दोन वर्षांची शिक्षा दिल्यामुळे खासदारकी तर रह झालीच पण पुढची सहा वर्षे त्यांना निवडणुक लढविता येणार नाही अशी व्यवस्थाही निकालातूनच न्यायालयाने करून ठेवली. म्हणजे पुढची सहा वर्षे राहुल गांधी संसदेत दिसता कामा नयेत अशी व्यवस्था करण्यामध्ये कुणाचे काय अंतस्थः हेतू दडलेले आहेत हे जनतेला समजत नाही असे थोडेच आहे! सुरतच्या न्यायालयाने दिलेला निर्णयही गुजरात उच्च न्यायालय कायम करते हे कशाचे लक्षण मानायचे? या निकालाविरुद्ध राहुल गांधीनी सर्वोच्च न्यायालयात अपील केले आणि सर्वोच्च न्यायालयाने सर्व बाजू ऐकून घेतल्यानंतर व संपूर्ण विषय बारकाईने समजून घेतल्यावर त्यांच्या लक्षात आले की खालच्या न्यायालयाने निकाल देताना शिक्षा देतानाची कारणे नमूद केलेली नाहीत. एवढी शिक्षा देण्याची आवश्यकताच काय? यामागचा छुपा अंतःस्थ हेतू सर्वोच्च न्यायालयाच्या लक्षात आल्यामुळे त्यांनी शिक्षेला स्थगिती देवून राहुल गांधी यांना न्याय मिळवून दिला आहे.

मोदी सरकार आणि लोकसभेचे सभापती हे राहुल गांधी यांच्या वीं अंमलबजावणी करण्यासाठी इतके उत्सुक व आतातयी झाले की निकाल सुरक्ष्या न्यायालयाने दिल्यानंतर २४ तासाच्या त्यांची खासदारकी रद्द करण्याची नोटीस काढून बंगलाही लेगेच याची नोटीस बजावली. इतकेच नव्हे तर त्यांचा राहता बंगलाही करून घेतला. शिक्षेला स्थगिती मिळाल्यानंतर आता पुन्हा दारकी बहाल करताना मात्र ४८ तासांचा वेळकाढूण्या केला आहे. सभेचे सभापती श्री. ओम बिर्ला हे निकालाची प्रत मिळाल्यानंतर त्याचा अभ्यास करून निर्णय करू अशा प्रकारची भाषा वापरीत त्यावरून सरकार आणि सभापती यांची कशी मिळीभगत आहे हे या लहान पोरालाही कळेल.

गेल्या तीन महिन्यांपासून मणिपूर पेटले आहे. लोकांची घरे जाळली जाताहेत. प्रचंड अस्वस्थता आहे. अशांतता आहे. यामागे

माफीसा राहुलचा अखेरपर्यंत नकार

न्यायमूर्तीच्या ज्या खंडपीठाने राहुल गांधी यांना त्यांचे सदस्यत्व पुन्हा बहाल केले त्या खंडपीठातील एक न्यायमूर्ती भूषण गवई यांनी “राहुल याचे लोकसभा सदस्यत्व जाणे, हा केवळ त्यांच्यावरचा नव्हे, तर त्यांच्या मतदारांवरचाही अन्याय होता”, असे नमूद करून ‘लोकसभा अध्यक्षांनी ही भावना लक्षित घ्यावी’ असे स्पष्टपणे सांगितले होते. त्यामुळे च लोकसभा अध्यक्ष ओम बिर्ला यांनी निकालानंतर ४८ तासात का होइना लेखी पत्रक जारी करून राहुल गांधी यांना लोकसभेचे सदस्यत्व पुन्हा बहाल केले. या खटल्याचे एक मोठे वैशिष्ट्य म्हणजे राहुल गांधी यांनी माफी मागितली असती तर हा खटला लांबला नसता आणि त्यांचे सदस्यत्वही रद्द झाले नसते. परंतु त्यांनी माफी मागण्यास स्पष्टपणे नकार दिला. इतकेच नव्हे तर हा आग्रह त्यांनी सर्वोच्च न्यायालयातही कायम ठेवला. दोन वर्षांच्या शिक्षेची फिकीर व तमा त्यांनी बालगली नाही. स्वातंत्र्यवीर सावरकरांच्या माफीनाम्याचा यापूर्वी वारंवार उल्लेख करून वाद ओढवून घेतलेल्या राहुल गांधी यांनी स्वतः मात्र माफी मागण्यास नकार देऊन दिलेली शिक्षा आपण आनंदाने स्वीकारू असे आग्रहीपणाने सांगून एक नवा आदर्श समाजासमोर उभा केला आहे. भारत जोडो यात्रा काढल्यापासून राहुल गांधी यांची देशातली प्रतिमा उजळली असून जनता आता त्यांच्याकडे मोठ्या आशेने पाहू लागली आहे. पंतप्रधान मोर्दीना उघडपणे परखड विरोध करून प्रश्न विचारण्याचे जे धाडस त्यांनी दाखविले आहे त्यामुळे विरोधी पक्षांनाही आता त्यांच्याबद्दल प्रेम व आदराची भावना निर्माण झाली आहे. न्यायमूर्ती गवई यांनी गुजरातच्या न्यायालयाबद्दल जे प्रश्न टिप्पणी करून उपस्थित केले आहेत ते मात्र न्यायमूर्तीनी चिंतन करावेत असेच गंभीर स्वरूपाचे आहेत.

चीनचा हात आहे. तिथली जनता शांततेसाठी व कायदा सुरक्षिततेकरिता आक्रोश करते आहे. दोन महिलांना विवस्त करून, त्यांच्यावर बलात्कार करून गावातून त्यांची नग्रधिंड काढण्यात आली. या घटनेमुळे मोर्दी सरकारची पार जगभर अबू गेली. हा नग्र मिरवणुकीचा फोटो मोर्बाईलवर व्हायरल झाल्यानंतर देखील पंतप्रधान मोर्दीना सभागृहात या विषयावर आपण निवेदन करावे असे वाटले नाही. विरोधी पक्षांनी याबाबत मागणी करून तसा आग्रह धरला. पण मोर्दीना काही मणिपूर्च्या जनतेचा कळवळा आला नाही. त्यांनी सभागृहाच्या बाहेर काही छातूर मातूर

विधाने करून विरोधकांच्या तोंडाला पाने पुसण्याचा प्रथत्न केला. पण यातून मणिपूर्च्या जनतेचा प्रश्न सुटाणा नव्हता. म्हणून शेवटी विरोधी पक्षनेत्यांनी राष्ट्रपती द्वौपदी मुर्मू यांची भेट घेऊन त्यांना लेखी निवेदन दिले. पण त्यांनेही प्रश्न सुट नाही म्हणून मोर्दी सरकारविरुद्ध अविश्वासाचा ठराव विरोधी पक्षांनी दाखल केला. हा प्रस्ताव संमत होणार नाही हे विरोधकांनाही माहिती आहे. पण या निमित्तने मणिपूर्च्या प्रश्नावर चर्चा होऊन पंतप्रधान मोर्दी निवेदन करतील या उद्देशाने हा अविश्वास प्रस्ताव दाखल केला. या प्रस्तावावर सभागृहात चर्चा होणार. राहुल गांधी संसदेत आन्यास ते या प्रश्नावर जोरात बोलल्याशिवाय राहणार नाहीत आणि ते मोर्दीना आणखीन प्रश्न विचारून अडचणीत आणतील अशी भिती सत्ताधारी भाजप नेत्यांना आणि सभापतीना वाटत असल्यामुळे ते लवकर निर्णय होऊ नये असा प्रयत्न करत होते. पण कॅग्रेस पक्षाच्या नेत्यांनी फार आग्रही भूमिका घेतल्यामुळे व न्यायमूर्ती भूषण गवई यांच्या निकालपत्रातील विधानांमुळे तांतीने राहुल गांधी यांना खासदारकी बहाल करण्याची अधिसूचना पारित करावी लागली. राष्ट्रवादी कॅग्रेस पक्षाचे अंदमानमधील खासदार फैजल महमद यांना सर्वोच्च न्यायालयाने निकाल दिल्यानंतरही पुन्हा खासदारकी बहाल करण्यास संसदेने ६२ दिवस लावले होते. या दोन्ही खटल्यांकडे पाहिल्यानंतर आपल्या असे लक्षात येईल की विरोधकांसाठी सरकारचे वेगळे न्यायनिकष आहेत आणि मुळ्य म्हणजे ते अन्यायकारक, दुजाभाव करणारे, द्वेषबुद्धीने पछाडलेले व भारलेले आहेत. आता भारतीय जनता पक्षाचेच उत्तर प्रदेशातील इटावा येथील खासदार असलेले श्री. रामशंकर कठेरीया यांनी सरकारी अधिकाऱ्यांना मारहाण केल्याबद्दल न्यायालयाने त्यांना दोषी ठरवून दोन वर्षांची कारावासाची शिक्षा सुनावली आहे. आता सरकार त्यांचे सदस्यत्व खासदारकी कधी रद्द करते याकडे विरोधकांचे लक्ष लागलेले होते. पण त्यांनी अगोदरच न्यायालयातून शिक्षेला स्थगिती मिळविल्यामुळे त्यांची खासदारकी वाचली. सरकारचे वागणे व भूमिका न्यायाची आहे की नाही हे यावरून सिद्ध होण्यास हातभार लागणार होता. पण ती संधीच त्यांनी विरोधकांना मिळू दिली नाही. समाजवादी पक्षाचे खासदार आझमखान यांना न्यायालयाने शिक्षा दिल्याबोरोबर तातडीने त्यांचे सदस्यत्व सरकारने रद्द केले होते. हा न्याय भाजपच्या व सरकारला पाठिंबा दिलेल्या खासदारांना मात्र लावला जात नाही या विरोधकांच्या आरोपात मात्र बरेच तथ्य असल्याचे दिसून येते. असो.

थोडक्यात काय, मोर्दी सरकारला विरोधकांची कावीळ झालेली आहे. त्यांना देशात भाजपशिवाय अन्य पक्षक राहू नये आणि आजन्म आपलाच एकछत्री अंमल हवा अशी स्वप्ने पदू लागली आहेत. सर्वोच्च न्यायालयाला परिस्थितीचे अचूक भान असल्यामुळे आणि देशाची राज्यघटना व लोकशाही विरोधकांशिवाय जिवंत राहू शकणार नसल्यामुळे त्यांनी मोठा क्रांतीकाही व ऐतिहासिक निर्णय देऊन राहुल गांधींच्या शिक्षेला स्थगिती दिली आहे व एकप्रकारे मोर्दीचा बेलगाम मुटलेला अश्व रोखला आहे. जनतेच्या व लोकशाहीच्या रक्षणाचा हा निर्णय असल्यामुळे आम्ही त्याचे आणि सर्वोच्च न्यायालयाचेही मनापासून अभिनंदन करतो.

३१. ३३ शे ३ ऑगस्ट २०२३

आजचा दिवस हा लोकमान्यांच्या १०३ व्या पुण्यतिथीचा आहे. आणि त्याचा सोहळा ऐतिहासिक पुणे शहरामध्ये होत आहे. मी प्रधानमंत्रांना सांगू इच्छितो, की या देशात पुणे शहराचे एक वेगळं महत्त्व आहे. छत्रपती शिवाजी महाराज आणि त्यांचा इतिहास संपूर्ण जगाला माहित आहे. शिवाजी महाराजांचा जन्म याच जिल्ह्यातील शिवनेरी किल्ल्यावर झाला आणि याच पुणे शहरातील लाल महालात त्यांचं बालपण गेलं. या देशात अनेक राजे-रजवाडे होऊन गेलेत, त्यांचे राज्य, त्यांचे संस्थान त्यांच्या नावान

ओळखले जायचे. कुठे देवगिरी यादवांचे संस्थान असेल, कुठे मुघलांचे दिल्लीचे संस्थान असेल. अनेकांची संस्थाने या देशात होऊन गेली पण शिवछत्रपतींचे काम एका वेगळ्याच दिशेने होतं. त्यांनी राज्य उभं केलं, पण ते भोसल्यांचे राज्य नव्हते, ते हिंदवी स्वराज्य होते, ते रयतेचं राज्य होतं. आणि ते रयतेचं राज्य प्रस्थापित करण्याचं काम पुणे शहरातून झाल आणि हा गौरवशाली इतिहासाचा भाग आहे.

अलीकडच्या काळात या देशानं व या देशाच्या जवानांनी देशाचं रक्षण करण्यासाठी एक प्रकारचा सर्जिकल स्ट्राईक

पहिला सर्जिकल स्ट्राईक पुण्यात छत्रपती शिवरायांचा

लोकमान्य टिळक यांच्या १०३ व्या पुण्यतिथीनिमित्त १ ऑगस्ट रोजी पुण्यातील सर परशुरामभाऊ महाविद्यालयाच्या मैदानावर झालेल्या कार्यक्रमात पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांना लोकमान्य टिळक पुरस्कार प्रदान करण्यात आला. या कार्यक्रमात राष्ट्रवादी कॉंग्रेस पक्षाचे राष्ट्रीय अध्यक्ष आणि खासदार शरद पवार यांनी केलेले भाषण....

**पत्रकारिता
दबावातून मुक्त
राहिली पाहिजे ही
टिळकांची भूमिका
शरद पवार**

केला होता. सर्जिकल स्ट्राईकची चर्चा आता होते पण, लाल महालात शाहिस्तेखानाने तबा घेण्याचा प्रयत्न केल्यानंतर या देशाचा पहिला सर्जिकल स्ट्राईक हा शिवछत्रपतींच्या काळामध्ये झाला. ही गोष्ट महत्त्वाची, ती विसरू शक्त नाही. अनेक गोष्टी याठिकाणी सांगता येतील, आपण लोकमान्यांचे स्मरण करण्यासाठी आलो आहे.

१८६५ मध्ये लोकमान्यांचे वडील गंगाधर यांनी रत्नागिरी सोडली व त्यांचे पुण्यामध्ये आगमन झाले. पुण्यामध्ये आगमन झाल्याच्यानंतर ते नुसते आगमन नव्हते तर ती एक प्रकारची चिंगारी होती, संपूर्ण स्वराज्य स्थापन करण्यासंबंधिती ती मशाल बनली होती. आणि त्या कालखंडामध्ये लोकमान्यांचा

दीपक टिळक हे सन्मानचिन्ह, पुणेरी पगडी व शाल देऊन पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांना लोकमान्य टिळक पुरस्कार प्रदान करताना, शेजारी शरद पवार

मुरुवातीचा काळ या पुणे शहरामध्ये गेला. त्यांचं एकंदर लक्ष सर्व परिस्थितीवर होते. आणि ते असताना ब्रिटिशांच्या गुलामगिरीतून बाहेर पडायचे असेल तर सामान्य माणसाला जागृत केले पाहिजे आणि त्यासाठी एक जबरदस्त अशा प्रकारच्या शस्त्राची निर्मिती करायची आवश्यकता आहे आणि ते शश्म म्हणजे पत्रकारिता. टिळक यांनी वयाच्या २५व्या वर्षात मराठी भाषेत केसरी वृत्तपत्र आणि इंग्रजीमध्ये मराठा सामाजिक सुरू केले. आणि या वृत्तपत्रांच्या माध्यमातून इंग्रजांविरुद्ध त्यांनी कठोर प्रहार केला. केसरीचा अर्थ सिंह असा आहे. केसरी व मराठा द्वारा टिळकांनी एकंदर या देशातील परकीय लोकांवर प्रचंड प्रहार केले आणि एक प्रकारची लोकजागृती करण्याच्या संबंधीचे काम त्यांच्या काळात त्यांनी केलं. ते नेहमी म्हणत असत, पत्रकारितेवर कोणाचा दबाव असता कामा नये, त्या दबावातून पत्रकारिता मुक्त झाली पाहिजे आणि ती भूमिका त्यांनी सातत्याने पाळली. १८८५ साली भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेसचा जन्म झाला, गठण झाले, याच पुणे शहरामध्ये झाले. त्या काळात पहिले अधिवेशन या पुणे शहरात होणार होते. परंतु प्लेगची साथ याठिकाणी आली आणि त्यामुळे हे अधिवेशन मुंबईच्या गोवालिया टँक मैदान म्हणजेच ऑगस्ट क्रांती मैदान म्हणून आज त्या ठिकाणी ओळखले जाते. त्याकाळात एकंदर दोन प्रकारचे नेते त्या संघटनेमध्ये होते त्याला मवाळ आणि जहाल म्हणून ओळखले जायचं. आणि या जहालांचे प्रतिनिधित्व हे लोकमान्यांनी केले होते. लोकमान्यांनी स्वराज्य माझा जन्मसिद्ध अधिकार आहे, आणि तो मी घेतल्याशिवाय स्वस्थ बसणारच नाही.. ही भूमिका जनमाणसाच्या समोर मांडली.

स्वदेशी, बहिष्कार, राष्ट्रीय शिक्षण ही त्रिसूती आणि त्याच्या माध्यमातून संपूर्ण स्वराज्याचे आंदोलन हे त्यांच्या काळामध्ये मांडलेलं होतं. याचा उल्लेख आधीच्या वक्त्यांनी केला. गणेशोत्सव असेल, शिवजयंती असेल या सगळ्यामध्ये लोकमान्यांचे योगदान हे फार मोठं होतं आणि त्या माध्यमातून एक नवीन इतिहास तयार करण्याचं काम त्यांनी केलं. त्या कालखंडामध्ये दोन युग होती, एक टिळक युग व दुसरं महात्मा गांधींचं गांधी युग. याठिकाणी या दोघांचे जे योगदान आहे ते आम्ही कधी विसरू शकत नाही आणि या देशाच्या नव्या पिढीला या कर्तृत्ववान दृष्टीच्या नेत्यांचे आदर्श हा अखंडपणाने प्रेरणा देईल याची मला खात्री आहे आणि या पार्श्वभूमीवर टिळक पुरस्कार याला आगळेवेगळे अशा प्रकारचे महत्त्व आहे.

आज आपण आणि टिळक स्मारकाने मोदीजींची निवड या पुरस्कारासाठी केली. या पुरस्कारामध्ये इंदिरा गांधी होत्या, खान अब्दुल गफार खान होते, बालासाहेब देवरस होते, शंकर दयाळ शर्मा होते, अटलबिहारी वाजपेयी होते, डॉ. मनमोहन सिंग होते. अशी अनेक मान्यवरांची नावे या ठिकाणी घेतली जातील आणि या मान्यवरांच्या यादीमध्ये आज नरेंद्र मोदीजींच्या नावाचा या ठिकाणी समावेश झाला. याचा आनंद आज आपल्या सर्वाना आहे. आणि म्हणून आज आपल्या सर्वांच्यावरीने त्यांचे याठिकाणी जी निवड झाली त्यांना हा जो पुरस्कार देण्यात येतोय त्याबद्दल त्यांचे अंतःकरणापासून अभिनंदन करतो आणि आपल्या सर्वांची रजा याठिकाणी घेतो. जय हिंद... जय महाराष्ट्र...!

विधिमंडळातील राष्ट्रवादीच्या शिलेदारांची भाषणे...

राज्य विधिमंडळाचे पावसाळी अधिवेशन १७ जुलैपासून सुरु झाले. या अधिवेशनात राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाचे अध्यक्ष आणि खासदार शरद पवार यांच्या नेतृत्वाखाली एकजुट असलेल्या आमदारांनी शेतकरी आत्महत्या, महिला अत्याचार, समृद्धी महामार्गावरील अपघात, खारघर येथे महाराष्ट्र भूषण पुरस्कार सोहळ्यातील दुर्घटना, राज्यातील जातीय आणि धार्मिक तणाव, कायदा-सुव्यवस्था, शेतकऱ्यांवर ओढवलेले संकट, मंत्र्यांवरील भ्रष्टाचाराचे आरोप आदी मुद्यांवरून सरकारला घेरले. राष्ट्रवादीच्या आमदारांनी विधिमंडळात मांडलेल्या समाजहिताच्या आणि शेतकरी हिताच्या विविध विषयांवरील मुद्यांचा हा एकत्रित वृत्तांत...

ज्यासमोर जे
राष्ट्रश उभे ठाकले
आहेत, त्यावर सरकार उत्तर
देत नाही. हे प्रश्न न्यायप्रविष्ट
असल्याचे सांगत त्याच्याकडून
जाणूनबुजून वेळकाढूपणा
केला जात आहे. यंदाच्या
अधिवेशनादरम्यान 'या
सर्व प्रश्नांच्या उत्तरांसाठी
सभागृहाने वेळ राखून ठेवावी
.विधानसभा सदस्यांनी
मांडलेल्या महत्वाच्या
लक्षवेधी अनेकदा ऐनवेळी
पुढे ढकलल्या जातात. मंत्री
महोदय यासाठी हजरही
नसतात. त्यामुळे आपल्या
सभागृहाची व आपली त्यांना
किती किंमत आहे, हे यातून
दिसून येते. एखादा विषय
प्रांताकडे असेल, मॅटमध्ये
असेल तर सभागृहात चर्चा
होते. विषय मॅटमध्ये आहे.
म्हणून चर्चा करायची नाही.
असे कधीही या सभागृहात
ऐकण्यात आलेलं नाही. जर
तसं असेल तर सरकारने
आपलं उत्तर अजून
मॅटमध्ये घेतलेलं
नाही. त्यामुळे विषय
मॅटच्या समोर आहे असं
म्हणायला देखील

वाव नाही.

मंत्रालयातील शेकडो
कर्मचाऱ्यांचा हा प्रश्न असून
मंत्री महोदय त्याला वारंवार
टाळत आहेत. त्यामुळे
राज्याच्या मुख्यमंत्रांनी
जो आदेश दिलेला आहे,
त्याच्याविरोधात जाऊन
मंत्रालयातून काढण्यात
आलेला अध्यादेश या
पार्श्वभूमीची असलेली ही
लक्षवेधी आजच घेतली
पाहिजे. हा प्रश्न प्रशासनाच्या
गोंधळाचा, मुख्यमंत्रांच्या
व सभागृहाच्या अवमानाचा
आणि कार्यक्षम कर्मचाऱ्यांवर
अन्याय करणारा आहे.
त्यामुळे मंत्र्यांना सभागृहात
येण्यासाठी भाग पाडून
सरकारने याला न्याय दिला
पाहिजे.

खारघर येथे आयोजित
महाराष्ट्र भूषण पुरस्कार
सोहळ्यादरम्यान अनेक श्री
सेवकांचा नाहक बळी गेला.
ज्या मंत्राने या कार्यक्रमाचे
आयोजन केले, दुर्दैवाने
तेव मंत्री त्याचे समर्थन
करताना आज
सभागृहात दिसत
आहेत. खरं म्हणजे

खारघरमधील दुर्घटनेचा चौकशी अहवाल सभागृहापुढे ठेवावा जयंत पाटील

याचे उत्तर गृह खात्याने द्यायला पाहिजे होते. गृहमंत्रांनी याचे उत्तर दिले पाहिजे.

या दुदीवी घटनेचा तपास करण्यासाठी स्थापन केलेल्या समितीला तीन महिने उलटून गेल्यानंतरही त्यांना एक महिन्याची मुदतवाढ देण्यात आली आहे. अप्पासाहेब धर्माधिकारी यांच्याबद्दल आमच्यासह महाराष्ट्राला आपुलकी व आदर आहे याबाबत काही तक्रार किंवा दुमत नाही. परंतु, भर उन्हात ६५० एकरमध्ये २० लाख लोकांना बोलावल्यामुळे त्यांची प्रचंड मोठ्या प्रमाणात गैरसोय झाली. त्यांना त्रासाला सामोरे जावे लागले. हा असा कोण शहाणा आहे की ज्याने या कार्यक्रमाचे आयोजन केले? याची चौकशी व्हायला हवी; त्यालाच या घटनेसाठी कारणीभूत ठरवायला हवे.

तसेच, या घटनेचा तपास करण्या समितीला मुदतवाढ न देता येत्या १५ दिवसांच्या आत व अधिवेशन संपण्यापूर्वी चौकशी अहवाल आणि

मुंबई महानगरपालिकेचा कारभार स्वतंत्र असताना देखील मुंबईचे पालकमंत्री मंगलप्रभात लोढा यांनी मनपामध्ये स्वतंत्रचे कार्यालय उभे केले आहे. अशापद्धतीने मनपामध्ये पालकमंत्रांनी कार्यालय स्थापन करणे म्हणजे मनपाच्या अधिकारात हस्तक्षेप करणे झाले, मनपाच्या कारभारात ढवळाढवळ करणे झाले. मनपामध्ये लोकनियुक्त बॉडी नसताना शासनाच्या लोकांनी त्यापासून लांब राहिलेले बरे, नाहीतर चुकीची प्रथा सुरु होईल.

२००२ व २००३ साली सर्व विद्युत वितरणामध्ये २६ ते २७ टक्के गळती होती. याच्यातून इफिशीयन्सी वाढवण्याचे मोठे आव्हान एमएसईबीच्या समोर होते. त्याचवेळी लक्षात आले होते की, जर विद्युत गळती कमी होऊन वसुली जास्त झाली तर किफायतशीर दरात वीज देता येईल, हेच टोरंटला महाराष्ट्रात आणण्याचे कारण होते.

टोरंटच्या विद्युत पुरवठ्यात बरीच इफिशीयन्सी, वसुली आणि डिलीव्हरीही चांगली आहे.

त्यातील निष्कर्ष सभागृहासमोर आणावा.

अ कोला
जिल्हातील मूर्तीजापूर येथे
ढगफुटीमुळे प्रचंड पूर आला
आहे. त्यामुळे नागरिकांचे मोठे नुकसान

झाले आहे. लोकांच्या घरांची पडऱ्याड झाली आहे.
पशुधनाचे, शेतीचे मोठ्या प्रमाणात नुकसान झाले आहे.
शासनाने तात्काळ याची दखल घ्यावी. जिल्हाधिकाऱ्यांना ताबडतोब पंचनामे करण्याचे निर्देश दिले पाहिजे. मूर्तीजापूर आणि बारशी टाकळी या भागात प्राधान्याने लक्ष घ्यावे.

असा प्रयोग एकदा मुळा प्रवरा वीज संस्थेकडून करण्यात आला होता.

त्याचवेळी दिसेल त्याला कनेक्शन देण्याचा कार्यक्रम राबवण्यात आला. त्याचवेळी एमएसईबी

आणि टोरंटच्या दरात फरक पडला आणि ते आपल्याला विसर्जित करावे लागले. पण टोरंट ही स्वंतंत्र प्रायव्हेट कंपनी आहे. लिमिटेड एरियामध्ये इलेक्ट्रिक इफिशीयन्सी व सव्हीसेस वाढवणे हे त्यांचे उद्दिष्ट आहे. आता मुंब्यातही ते केले आहे. यामुळे वीज चोरी कमी होत आहे. जोपर्यंत महाराष्ट्रात वीजेच्या

चो-या थांबत नाहीत, तोपर्यंत वीजेचे क्षेत्र दुरुस्त होणार नाही. याच उद्दीष्टाने टोरंट कंपनी आणण्यात आली. परंतु टोरंटमध्ये जी टोकाची वसुली करण्याची पद्धत आहे, त्याला बैठक घेऊन आपण थोडासा सॉफ्ट ह्युमन टच यावा. एखादा ग्राहक ६ महिने किंवा ३ महिने मागत असेल तर देण्यात यावे. पण त्याचबरोबर वीजेचा दर का वाढतोय, तो पुढे कमी होणार आहे का ? विजेचा दर वाढू नये आणि जर जास्त असेल तर त्याची खातरजमा करावी. महाराष्ट्र राज्याच्या अर्थसंकल्पात १४ जिल्हांत वैद्यकीय महाविद्यालय निर्माण करण्याची घोषणा करण्यात आली आहे. त्यामध्ये वर्धा जिल्हाचा देखील समावेश करण्यात आला आहे. वर्धात होणारे हे वैद्यकीय महाविद्यालय जनतेच्या सुविधेच्या दृष्टीने हिंगणघाट शहरात व्हावे अशी तेथील स्थानिकांची मागणी आहे. वर्धा जिल्ह्यात सेवाग्राम आणि सांवंग येथे २ वैद्यकीय महाविद्यालय याआधीच आहेत. त्यामुळे हिंगणघाट शहरात मोठी लोकसंख्या आहे. शेजारीच समुद्रपूर, सेलू तालुक्यातील सिंधी रेल्वे स्थानक आणि हामनापूर सर्कलचा ग्रामीण भाग आहे. चंद्रपूरलादेखील तो भाग जवळ आहे. त्यामुळे लोकसंख्येचा मध्य म्हणून हिंगणघाटला वैद्यकीय महाविद्यालय व्हावं अशी मागणी तेथील लोकांकडून होत आहे. तेथील सर्व लोकांसह माजी आमदार राजू तिमांडे व अन्य सहकारी आझाद मैदानावर धरणे आंदोलनाला बसले आहेत. हिंगणघाट शहरातून नॅशनल हायवे नंबर ४४ नागपूर ते हैद्राबाद असा रोड जातो. वर्धा ते बल्हार असा रेल्वे मार्गदेखील याच शहरातून जातो. चंद्रपूर ते नागपूर हा चौरस्ता याच शहराला लागून आहे. त्यामुळे या प्रस्तावाचा गांभीर्याने विचार करावा आणि हे महाविद्यालय हिंगणघाट शहरात करण्यासाठी बैठक बोलावून शासनाने योग्य तो निर्णय करावा. स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या माध्यमातून लावण्यात आलेले जी जुनी झाडं आहेत, त्यांच्यावर विशेष लक्ष ठेवावं आणि ते किती वर्ष जुन आहे ही

सर्व माहिती काढण्यासाठी हेरिटेज ट्री म्हणून एक संकल्पना गेल्या काही वर्षांत राबविण्यात आली. हे करत असताना ईंज ऑफ डुईंग बिझेनेस हा एक सर्वोत्तम मार्ग गुंतवणूकदारांना आकर्षित करण्यासाठी आहे. असा उल्लेख माननीय मुख्यमंत्री महोदय यांनी बिलामध्ये केलेला आहे. २००४ - ०५ च्या दरम्यान जागतिक बँकेतल्या एका भारतीय अधिकाऱ्याने दिलेल्या एका डॉकेटनुसार ईंज ऑफ डुईंग बिझेनेसमध्ये महाराष्ट्राने जर काही सुधारणा केल्या तर पर्यायाने देशाचा क्रमांक वर जाईल. कारण मोठी गुंतवणूक ही महाराष्ट्रात येते, अशी त्यांची सूचना होती. ३०० पेक्षा कमी कर्मचारी जर कुठे असतील तर त्या उद्योगामध्ये युनियन होणार नाही. असा मुद्दा त्यात आहे. याचा अर्थ असा की पुढील काळात ईंज ऑफ डुईंग बिझेनेसच्या नावाखाली कष्टकरी वर्गाची मोठ्या प्रमाणात पिलवणूक होणार आहे.

ईंज ऑफ डुईंग बिझेनेस हे वाचायला आणि ऐकायला जीरी चांगलं वाट असलं तरी, यात २०१५ मध्ये महाराष्ट्र हा देशात ८ व्या क्रमांकावर होता. तो आता १३ व्या नंबरवर आहे. ज्याठिकाणी भारतीय जनता पक्षाचां सरकार आहे, त्याठिकाणी घसरण झाली आहे. मात्र योरींनी इतकी प्रगती केली की, उत्तरप्रदेश १० नंबरवरून २ नंबरवर आलेलं आहे. मात्र यामध्ये महाराष्ट्र खाली घसरलेला आहे, याची सरकारने नोंद घेण आवश्यक आहे. ईंज ऑफ डुईंग बिझेनेसमध्ये जगामध्ये भारत देश हा ८५ व्या क्रमांकावर होता. आजही तिथेच आहोत. भ्रष्टाचार निर्मूलनाचा नारा देत ९ वर्षांपूर्वी सत्तेत आलेल्या सरकारने काय प्रगती केली ? हा आकडा कमीत कमी ७५ वर किंवा ७० वर यायला पाहिजे होता. भ्रष्टाचाराच्या रँकिंगमध्ये आपल्या देशाची सुधारणा झालेली नाही, ही अत्यंत चिंतेची बाब आहे. चीनसारखा देश आपल्यापेक्षा पुढे आहे म्हणून देशाच्या परिस्थितीकडे लक्ष देणं फार गरजेचं आहे.

महाराष्ट्रात अनेकांकदून वादग्रस्त भाष्य होत असतात. यामुळे, सामाजिक वातावरण दूषित होण्यास मदत होत आहे. पोलीसांकडे तक्रार करूनही कुठलीच कारवाई होत नाही. सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्देशानुसार पोलीसांकदून सुमेटो कारवाई होणे अपेक्षित आहे. मात्र, आजतागायत कुठेही ती झालेली नाही.

सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्देशानुसार वादग्रस्त भाष्य ज्या पोलीस ठाण्याच्या हृदीत होत आहेत, तेथील अधिकाऱ्यांनी जर कारवाई केली नाही तर त्यांना जबाबदार धरून पदावरून बडतर्फ करण्याचे निर्देश सरकार देईल का?

गुजरात, कर्नाटक आणि तेलंगणा जर महाराष्ट्रामध्ये येत असेल आणि भाषावार प्रांतरचनेमध्ये मिळालेल्या सीमा जर चुकवल्या जात असतील, १०५ हुतात्मांच्या बलिदानानंतर मिळालेल्या महाराष्ट्राचा सीमा आपल्याकदून सुरक्षित ठेवल्या जात नाहीत, भाषावार प्रांतरचनेप्रमाणे जी सीमा आखून दिलेली आहे ती सीमा सरकार सुरक्षित ठेवणार का, त्याप्रमाणे महसूल नियम लावले जाणार का? महाराष्ट्राचा नकाशा भाषावार प्रांतरचनेप्रमाणे होईल का?

एमटी एक अत्यंत घातक ड्रग्स आहे.या ड्रग्जमुळे हजारो तरुणांचे आयुष्य बरबाद होत आहे. यासोबतच सामान्य केमिस्टवाल्याकडे मिळणारी विविध औषध देखील चिंतेचा विषय बनत चालला आहे. बटन किंवा कारैक्सच्या बाटल्या यांचा विविध प्रकारे वापर करून त्याचा ड्रग्ज सारखा वापर केला जात असल्याचे अनेक प्रकार देखील उघडकीस येत आहेत. तसेच चऊ सारख घातक ड्रग्ज जवळ बाळगण्याची जी ५ ग्रॅमची मर्यादा आहे ती २ ग्रॅमपर्यंतच करण्यात यावी. खरं तर ही मर्यादा देखील खूप जास्ती आहे, या सोबत च

पोलिसांना देखील अशा प्रकरणात सक्तीने काम करण्याचे आदेश देण्यात यावेत. पानपटूच्या या सगळ्या प्रकारात महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावत आहेत. त्यावर रात्री ११ नंतर सक्तीने बंद करण्याच्या सूचना देण्यात याव्यात, शिवाय या गोष्टीची अंमलबजावणी देखील गांभीर्याने करण्यात यावी.

ठाणे शहरातील येऊर नॅशनल पार्कमध्ये महसूल विभाग कुठलेही कायदे पाळत नाही. गेट्स ६ वाजता बंद करावेत हा हायकोर्टचा निर्णय आहे, तरी ते बंद केले जात नाहीत. त्यानंतर याठिकाणी उघडपणे ड्रग्ज विकले जातात, पार्ट्या केल्या जातात व लग्न लावली जातात. संध्याकाळी ६ वाजता बंद होणारे गेट हे रात्री ४ - ५ वाजेपर्यंत उघडे असते. माननीय मंत्री महोदयांना यासंदर्भात ८ ते १० पर्व देऊनही कुणी याकडे लक्ष देत नाही.

एसआरएसाठी आम्ही एक कॅबिनेट सबकमिटी नेमली होती. सबकमिटीने अडीच वर्ष झोपडी विक्रीचा निर्णय घेतला होता त्यात कुठेही फेरफार करू नये, तो गरिबांसाठी घेतलेला निर्णय होता.

१५-२० वर्ष

झोपडपट्टीवर एक रुमाल टाकून ठेवायचा आणि त्याचे डिलींग करत राहायचे. त्या डिलींगमध्ये अर्ध्या झोपडपट्ट्या उद्भुत झाल्या. एकदा मसल पॉवर वापरून झोपडपट्टी खाली केली की, मग ती गोदरेज, टाटा, शापूरजी पालनजीला विकू की, पिरामलला विकू यासाठीच सौदे होतात. तेव्हा एक निर्णय घेतला होता की, ५ वर्षांच्या अधिक ज्यांचा कालावधी झालेला आहे, ज्यांना एलओआय देऊ ५ वर्ष झाली आहेत, त्याचे सरसक्ट उडवून टाका. त्यांच्या समस्येत बँका, एनबीएफसी आणि गरीब माणूस अडकला आहे. तर तो पाच वर्षांचा निर्णय आम्ही घेतला होता, तो तुम्ही कायम करणार का?

एखाद्याने झोपडी विकत घेतली तर त्याच्या नावावर झोपडी करायला काय अडचण आहे?

■ १३ ■ ऑगस्ट ■ २०२३

आज तुम्हारा है, कल हमारा होगा।

जितेंद्र आव्हाड

झोपडी विकता येते हा आमचा निर्णय होता. यावर आपल्याला काय म्हणायचे आहे? पाच वर्षांपैक्षा जास्त ज्यांना एलओआय देऊन झालेले आहेत, त्यांचा एलओआय रद्द करून तुम्ही बँकांना किंवा एनबीएफसींना घेऊन सदरची डेव्हलपमेंट करणार का? कारण एसआरएमध्ये ३५ हजार कोटी रुपये बँकाचे अडकले आहेत. त्यात ईडीने काही अडवून ठेवल्या आहेत. झोपडपट्ट्या मोकळ्या करण्यासाठी डेव्हलपमेंटकरिता आपल्याकडून ईडीला एक पत्र जाईल का?

नाना शंकर शेठ व महात्मा फुले यांची स्मारकं तयार करणार अशी घोषणा उपमुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांनी आजपासून ७ वर्षांपूर्वी केली होती. मात्र यात कोणतीही प्रगती झालेली नाही. या दोघांच्या नावाने मुंबईत स्मारक झाले पाहिजे. नाना शंकर शेठ हा मुंबईचा असा असामी होता की जो ब्रिटिशांना कर्ज द्यायचा. त्यामुळे ही दिलेली जी आश्वासनं आहेत, त्याची पूर्तता करावी.

ठाणे स्मार्ट सिटी होणार कधी हा प्रश्न प्रत्येक ठाणेकरांच्या मनात आहे, ज्या पद्धतीने कॉर्कटीकरण होत आहे रस्त्याच्या मधलाच भाग उखडला जात आहे आणि पुन्हा त्यावरच कॉर्कटीकरण केल जातंय. साडेतीन किलोमीटरच्या रस्त्यावर कोणताही टर्ट न देता त्यावर दुभाजक उभारले आहेत, बाजारपेठे मध्ये कधी दुभाजक पाहिले आहेत का? त्यामुळे सर्वसामान्य जनतेला त्रास होत आहे, दुकानदारांची विक्री कमी झाली आहे, ट्रॅफिक जाम होत आहे या गोष्टींकडे कोणाचं लक्ष नाही. ठाणे शहराच्या रस्त्यावर जे विजेचे दिवे लावण्यात आले आहेत त्यामधील ९०% दिवे बंद आहेत.

ठाणे शहरात आज अनधिकृत बांधकामांचा सुळसुळाट झालेला आहे. प्रत्येक चौरस फुटला ३०० रु. असा रेट सुरु आहे. आज कमीतकमी ५ कोटी चौरस फुटाचं बांधकाम ठाणे शहरात सुरु आहे. जी १ इमारत बांधायला टाटा, एल एँड टी व गोदरेज यांना १२ महिने लागतात. तिथेच ही अनधिकृत इमारत उभारणारी माणसं ३ आणि ४ महिन्यांत इमारत बांधून मोकळी

होतात. यामुळे, भविष्यात पैशांच्या लालसेपायी गरिबांचा जीव जाईल. अनधिकृत बांधकाम हे गरिबीचे प्रोडक्ट आहे. जिथे १० हजाराला घर विकलं जातं, तिथे अनधिकृत बांधकामात ५ हजार रुपयांना मिळतं. परंतु या घरांचं बांधकाम इतक्या निकृष्ट दर्जाचं आहे की, उद्या जर या घटना घडल्या तर याला जबाबदार कोण? विकासामध्ये राजकारण करू नये. ‘आज तुम्हारा है, कल हमारा होगा’.

महाराष्ट्रामध्ये विजेचा जो रेट आहे त्याच्या व्यतिरिक्त वेगाला रेट टोरंट पावर लिमिटेडकडून लावण्यात येतोय असा लोकांचा समज झाला आहे, त्यामुळे टोरंटच्याविषयी लोकांचे मत बदलत आहे, मागच्या वर्षभरात महाराष्ट्रातलेच विजेचे दर १० % ने वाढलेत. त्यामुळे टोरंट पॉवरकडून वीज दराच्या बाबतीत स्पष्टीकरण घ्यावे.

कोकण भागामध्ये पावसाळ्यात दरड कोसळण्याच्या घटना या वारंवार घडतात, त्यामुळे कोकणातील डोंगरांगांवर वसलेल्या सर्व घरांचे खाली आणून पुनर्वसन करावे आणि शासनाने म्हाडातर्फे ऑल वेदर प्रूफ घरे बांधून द्यावी.

२००८ पासूनचे सर्व निर्णय रद्द करून, एजीआरसीची मान्यता रद्द करू असं हायकोर्टकडून सांगण्यात आले. परंतु मुंबईच्या दृष्टीने एजीआरसी त्या अँकटमध्ये सामाविष्ट होणं गरजेचं आहे, त्यामुळे हायकोर्टाचा जो विचार आहे, एजीआरसी रद्द करण्याचा, तो सरकार आणि गरीब माणसांना सर्वाना अडचणीचा होऊ शकतो, म्हणून सर्वांनी मिळून या बिलाला समर्थन द्यावे.

एमपीएससीच्या विद्यार्थ्यांमध्ये प्रचंड अस्वस्थता व उद्रेक आहे. पेपर फुटणे, परीक्षा रद्द होणे असे प्रकार सातत्याने घडत आहेत. त्यामुळे खरोखरच अभ्यास करणारा विद्यार्थी यामुळे अस्वस्थ होतो. नजीकच्या काळात तलाठ्यांचा पेपर फुटला त्यामुळे यासाठी कायमस्वरूपी काही कायदा व उपाययोजना होणे अपेक्षित आहे. २०१७ मध्ये यासाठी शासनाने एसआयटी लावली होती. त्या एसआयटीने चांगलं काम केलं. पण ही पेपर

फोडणारी गँग आजही कार्यरत आहे. महाराष्ट्र हे प्रगतशील राज्य आहे, एमपीएससीचे लाखो विद्यार्थी आहेत. ग्रामीण विभागातून शेती नसलेले अनेक गरीब मुलं येतात, ऑफिसर्स बनतात किंवा मंत्रालयात जातात व चांगलं काम करतात. ही अस्वस्थता उद्रेकात बदलण्यासाठी काही उपाययोजना आणली गेली पाहिजे. पुण्यात अचानकपणे ज्याप्रकारे विद्यार्थी रस्त्यावर आले. असंच जर विद्यार्थ्यांनी ठरवलं तर कायदा व सुव्यवस्थेची पोलीस काळजी घेतील, पण देशभरात महाराष्ट्राची प्रचंड बदनामी होईल. त्यामुळे शासनाने यावर काहीतरी उपाययोजना कराव्यात.

जानेवारी ते मार्च २०२३ या कालावधी मध्ये राज्यभरातून ५६१० तरुणी आणि महिला बेपत्ता आहेत. १६ ते २५ वयोगटातील ३५९४ तरुणींचा समावेश आहे आणि पुण्यामध्ये बेपत्ता होण्याचे प्रमाण अधिक आहे. प्रत्येक महिन्याला सरासरी २ हजार पेक्षा जास्त मुली बेपत्ता होत आहेत. प्रशासनाने आणि गृहमंत्र्यांनी गांभीर्याने याकडे लक्ष द्यावे महाराष्ट्राचा हितासाठी

कुठेतरी हे थांबले पाहिजे. सेक्सटॉर्शनचा प्रकरणामध्ये मुंबईमध्ये आतापर्यंत चार आत्महत्या झाल्या आहेत. महिलांना मासिक पाळीचा दिवसात ४ किंवा २ दिवसाची सुट्टी कार्यालय आणि शाळांमधून मिळावी यासाठी एक बिल दिले होते महाराष्ट्रात हे सुरु करावे यावर शासनाने विचार करावा आणि काम करावे.

बाल लैंगिक गुन्ह्यांमध्ये देखील राज्यात वाढ झाली आहे आणि महाराष्ट्राच्या नकाशावर आपण दुसऱ्या नंबर वर आहोत ही अत्यंत लाजिरवाणी गोष्ट आहे. या सर्व गोर्धींवर शासनाने गांभीर्याने विचार करावा.

आदिवासी व महार वतनाच्या जमीन या सर्वस खाल्ल्या जातात. आदिवासींनी तर न्याय मागायचंच नाही असंच चित्र असत. मुंबईमध्ये कमीतकमी २-३ हजार कोटी रुपयांच्या जमीनी या आदिवासींच्या आहेत. ज्या मोठ्या विकासकांनी गिळलेल्या आहेत. ठाण्यामध्येही तेच आहे आदिवासी तहसीलदारकडे गेला तर त्याला टेस्ट क्रिकेट खेळायला लावतात. विकासक आला तर द्वेटी-द्वेटी. आदिवासी जमीन विक्रीचा हा जो प्रकार आहे, त्यांच्या अज्ञानामुळे त्यांची जी फसवणूक होते ती अक्षम्य आहे. ज्या जमीनीची किंमत १००० कोटी रुपये आहे तहसीलदार त्याला विचारतो की याचा पुरावा काय? तो पुरावा आणायला गेला की ५-६ वर्षे जातात. तोपर्यंत जमीनीवर कब्जा होऊन, प्लॅन पास होऊन व खड्डे मारून बांधकाम उभं राहिलेलं असतं.

आदिवासींच्या अज्ञानाचा फायदा घेऊन आपण आणखी किती वर्ष इथल्या श्रीमंत व धनाळ्य विकासकांना संरक्षण देणार आहात? ज्यांच्याकडे या जमीनी पारंपारिक आहेत त्यांच्या ४ पिढ्या या जमीनीत राहिल्या आहेत त्यांचा योग्य तो विचार करून ७/१२ वर त्यांचं नाव घेऊन त्या जमीनी त्यांच्या मालकीच्या आहेत. जो व्यवहार करायचाय तो त्यांच्याबरोबर करा अश्या काही सूचना करून आपण आदिवासींना न्याय देऊ शकाल का?

ग्रामीण भागात गोरगरीब परिवारातील मुलांच्या होते. त्यामुळे फार मोठ्या प्रमाणात जिल्हा परिषदेच्या शाळांमध्ये दुरावस्था येथे पाहायला मिळते. एका खोलीत दोन वर्ग बसतात तर काही व्हरांड्यात बसतात. प्राथमिक शिक्षण हा जो शिक्षणाचा पाया आहे, याठिकाणी इन्फ्रास्ट्रक्चरचा फार मोठा अभाव आहे.

शाळेला फंडिंग फक्त डीपीडीसीतून व आमदार निधीतून मिळते. राज्याच्या शालेय शिक्षण विभागाच्या बजेटमधून देखील खास बाब म्हणून या शाळांना निधी देण्याची आवश्यकता आहे. निजामकालीन व मराठवाडा मुक्तीसंग्रामातील शाळांच्या माध्यमातून निधी देण्याची मान्यता मिळूनही त्याची कुठलीही व्यवस्था झालेली नाही. मोठ्या प्रमाणात शिक्षकांच्या रिक्त जागा आहेत. शाळांमध्ये शिक्षकच नसणे ही शिक्षणाच्या दृष्टीने फार उदासीन बाब आहे. सर्व शिक्षकांच्या जागा ह्या तातडीने भरल्या पाहिजेत. रिटायर्ड शिक्षकांना रुजू करून घेण्याच्या हालचाली सुरु आहेत. डी. एड., बी. एड. व टीईटी झालेले अनेक तरुण आहेत, त्यांना वाव नाही. कंत्राटी जरी शिक्षक नेमले तर या तरुणांना वाव दिला पाहिजे.

मध्यान्ह भोजन पुरवठा योजना ही अत्यंत चांगली योजना आहे. ही योजना सुरक्षित चालवण्यासाठी त्याच्यात सुलभता, पारदर्शकता व गतिमानता आणावी. अनेकजण या योजनेचा लाभ मिळविण्यासाठी प्रयत्न करत आहेत, त्यांना तो वेळेत मिळतच नाही. त्यांना खूप खेटे मारावे लागतात. म्हणून पाहिजे तशा प्रमाणात लोकांच्या अपेक्षा पूर्ण होत नाहीत. या सर्व सेसच्या माध्यमातून जमा झालेले १६ हजार कोटी याठिकाणी पढून आहेत. दरवर्षी याच्यात रिक्त

जागांसाठी भरती केलीच जाते. म्हणून लवकरात लवकर या रिक्त जागा भराव्यात. या रिक्त जागा किती आहेत व त्या केव्हा भरल्या जातील? यासाठी काही ऑनलाईन प्रणाली राबवली जाणार का? व याची जनजागृती करण्यासाठी शासन काय करणार?

देशाचे स्वातंत्र्य आणि मराठवाड्याचा मुक्ती संग्राम या दोन्ही स्वातंत्र्याच्या संग्रामामध्ये मराठवाड्याच्या लोकांनी सहभाग नोंदवलेला आहे. १९३९ ते १९४९ या दरम्यान रझाकारांनी मोठ्या पद्धतीने अन्याय, अत्याचार लोकांवर केले. त्यामुळे प्रचंड अन्यायकारक असे हे चित्र होते. त्याला मराठवाडा संघटनेच्या माध्यमातून विरोध झाला. प्रामुख्याने तीन संघटनेच्या माध्यमातून प्रकर्षनि त्या ठिकाणी संघटितपणे विरोध करण्यात आला. त्याच्चरोबर महासभेच्या माध्यमातून देखील निजामशाहीला विरोध करण्याचे काम या ठिकाणी झाले.

मराठवाडा आज बिनशर्तपणे महाराष्ट्रामध्ये सहभागी झाला आहे. परंतु १०० कोटीचे जे स्मारक त्या ठिकाणी बांधण्यात येणार आहे तसेच प्रत्येक जिल्हामध्ये मुक्ती संग्राम साजरा केला जात आहे, याचे स्वागत आहे. मात्र मराठवाड्याच्या गरजा वेगळ्या आहेत. मराठवाड्यातील आठ जिल्हांचा मानव विकास निर्देशांक हा महाराष्ट्र आणि देशाच्या तुलनेत सरासरी खूप कमी आहे. धरणांचे काम, ठिबक सिंचनसाठी सबसिडी वाढवणे. ऊर्जा विद्युतीकरण झापाट्याने करणे, स्त्यांच्या बाबतीत कामकाज वाढवणे आवश्यक आहे, आणि शिक्षण हा महत्वाचा मुद्दा आहे. त्यामुळे याकडे अधिक जास्त लक्ष दिले पाहिजे. त्यामुळे या सगळ्या गोष्टी बदलण्यासाठी

जाणीव पूर्व क मोठ्या निधीची व्यवस्था करण्याची आवश्यकता आहे, मराठवाड्यामध्ये कॅबिनेट मीटिंग पुन्हा सुरु करावी आणि

प्राथमिक शिक्षणात

राज्यात पायाभूत

सुविधांचा अभाव

राजेश टोपे

मराठवाड्याच्या सर्वांगीण विकासाच्या दृष्टीने लक्ष द्यावे. राज्यात गरजेनुसार पाऊस पडला नाही तर, दुबार पेरणी करतेवेळी शासन शेतकऱ्यांना मोफत बियाणे उपलब्ध करून देणार, असे ठोस आश्वासन कृषिमंत्री यांनी द्यावे. खतांचे दर कमी व्हावेत ही शेतकऱ्यांची अपेक्षा आहे. जलसंधारण मोठ्या प्रमाणात मंजूर आहेत, त्याची स्थगिती लवकर उठवणार का? मराठवाड्यात पाऊस कमी पडत असल्याने शेतीवर मोठा परिणाम होत आहे. त्यावर उपाय म्हणून ठिबक सिंचनाचा वापर व्हायला हवा. मात्र त्याआधी सिंचनाच्या अनुदानाच्या रकमेत ८०% पर्यंत वाढ व्हायला हवी तरच लोक याकडे वळतील. सततचा पाऊस आणि अतिवृष्टी यामुळे नुकसान झालेल्या बाधितांच्या खात्यात केवायसीमुळे पैसे गेलेले नाहीत. यामुळे केवायसी प्रक्रियेला गती देण्याचा प्रयत्न करावा. तसेच कापूस व सोयाबीन याला माफक दर मिळावे यासाठी शासनाने काही धोरण राबवावे. हरीण, रोही व रानडुकर या प्राण्यांमुळे शेतीचे मोठ्या प्रमाणात नुकसान होत आहे. ईंजीएसच्या माध्यमातून का होईना संरक्षण भिंत बांधण्याचा धाडसी निर्णय शासनाने घ्यावा.

रोजगार हमी योजना चांगली आहे मात्र या योजनेतर्गत ज्या विहिरी केल्या जातात त्याची रक्कम एक एक वर्ष मिळत नाही. मग ती कुशल असो किंवा अकुशल त्यामुळे महाराष्ट्राचे कुशल पेंट किती बाकी आहे आणि का? हे मंत्री महोदय सांगतील का? आणि ज्या विहिरी अटी - शर्ती बघून दिल्या पाहिजेत त्यामध्ये देखील याची पायमल्ली केली जाते, या बाबतीत चौकशी केली जाणार का? तसेच भू-सर्वेक्षण करु असे म्हंटले आहे मात्र त्या विभागामध्ये कर्मचारीच नाहीत आणि म्हणून हा देखील प्रश्न आहे सरकाराला की भू-सर्वेक्षण कर्मचा-यांची भरती कधी केली जाणार व रिक्त जागा किती आहेत? रोजगार हमी योजनेतर्गत राज्यातील झालेल्या कामा संदर्भात मंत्री महोदयांनी उत्तर द्यावे.

कृषि विभागाच्या कृषि सहाय्यकाकडून पूर्व स्थळ पाहणी होते व परवानगी दिल्यानंतर मोका तपासणी केली जाते, यासाठी अधिकारी किंवा सुपरवायजर यांच्याकडून बराच विलंब होतो. शेतक-याकडून फळबाग, तुषारसिंचन किंवा ड्रीप लावणे यासाठी १-२ लाख रुपये खर्च केले जातात. परंतु दिंगार्ईमुळे ४-६ महिने त्यांना पैसे येतेच नाहीत. मग काहीतरी चिरीमिरी दिल्याशिवाय

त्याचे बिल डेस्क ५ व डेस्क ६ ला पाठवले जात नाही. त्यामुळे मोठ्या प्रमाणात शेतकरी वर्ग नाराज होतो. यामध्ये दिंगार्ई होऊन नये यासाठी शासनाकडून काय उपाययोजना केली जाणार आहे का? या संपूर्ण पोखरामध्ये २८ घटक आहेत. त्यामधून फक्त ०३ घटकांची कामे केली जातात. हवामान अनुकूल कृषि पद्धती यासाठी ही पोखरा योजना आहे. पण दुर्दैवाने सीड प्रोडक्शन, नवीन टेक्सालॉजी आणण्याचा विषय असो यासाठी कुठलंही काम होताना दिसत नाही. त्यामुळे ड्रीप आणि फळबाग हे घटक जर सोडले तर बाकी काही जास्त होत नाही. खन्या अर्थात या योजनेचा जो आत्मा आहे, जो उद्देश आहे तो साध्य होतानाचे चित्र पहायला मिळत नाही. त्यामुळे कृषि विभागाकडून यासंदर्भात अभ्यास होण्याची आवश्यकता आहे. २४ नोव्हेंबर २००९ ला तत्कालीन महाराष्ट्र शासनाने निर्णय घेतला की, यापुढच्या सर्व शाळा आणि महाविद्यालये हे विनाअनुदानित असतील. परंतु, यापूर्वी ७८ महाविद्यालये मंजूर करण्यात आलेली आहेत. ज्यामध्ये लॉ कॉलेज, आर्ट्स, कॉर्मस व सायन्स असे वेगवेगळे कोर्सेस आहेत. परंतु या सर्व महाविद्यालयात अत्यंत तुटपुंज्या पगारावर कर्मचारी काम करत आहेत. एकीकडे मुंबईत इतका मुसळधार पाऊस असताना १७० दिवस झालेत, ही सर्व लोकं स्वतःच्या पत्तीचे दाग-दागिने विकून आझाद मैदानावर उपोषणास बसले आहेत.

दुर्योग भागात ही सर्व महाविद्यालये आहेत. ज्यामध्ये ग्रामीण, गरीब व मागासलेल्या समाजाची मुलं व मुली शिक्षण घेत आहेत. १५ एप्रिल ते ३० एप्रिलपर्यंत अर्थ विभागाची प्रक्रिया पूर्ण करू व मे महिन्यात मुख्यमंत्री आणि उपमुख्यमंत्री यांच्याकडून हा निर्णय करून घेऊ तसेच ही सर्व महाविद्यालये अनुदानावर येतील असे आश्वासन चंद्रकांत पाटील यांनी दिले होते, ते कधी पूर्ण होईल? तसेच महाविद्यालयातील रिक्त पदे कधी भरली जातील. इ. स. १८८६ व इ. स. १९७७ या वर्षांमध्ये महाराष्ट्र शासनाच्या औरंगाबाद जिल्ह्याच्या गळेटमध्ये मराठा कुणबी समाजाच्या उपजातीमध्ये वायंदेशी हा एक समाज आहे. विदर्भाच्या ओबीसी समाजासारख्या आपल्याला सवलती मिळाव्यात, आरक्षण मिळावं ही त्यांची महत्वाची मागणी आहे. मराठवाड्यात आणि विदर्भात त्यांचे फार जवळचे नातेसंबंध आहेत. मराठवाड्यातील मुलींना संधी मिळत नाही, पण विदर्भाच्या मुलींना संधी मिळते. हिच मुलगी मराठवाड्यात आल्यानंतर तिला ओबीसीच्या सुविधा मिळतात. त्यांच्या मागणीच्या दृष्टीने शासनाने केलेली कार्यवाही म्हणजे खत्री आयोग नेमण्यात आला, त्याबाबतीत काही शिफारसी आहेत. अलीकडे त्याचा अभ्यास करण्यासाठी महाराष्ट्र मागास आयोग नेमण्यात आला आहे. औरंगाबाद, बीड व जालना या ठिकाणांचा अभ्यास करण्यासाठी शासनाने लवकरात लवकर माहिती प्राप्त करून घ्यावी व त्यांच्या सवलती किंवा मराठा, कुणबी, ओबीसी यांचं आरक्षण त्यांना देण्यात यावं. यासंदर्भातील पाऊले टाकावीत.

पावसाळा सुरु झाल्यानंतर पेरणीला सुरवात झाली, मात्र ज्या प्रकारची मदत सरकारकडून शेतकऱ्यांना मिळायला हवी होती तसे झाले नाही. बी-बियाणे, खताच्या बाबतीत मोठ्या प्रमाणात तक्रारी आल्या आहेत. अनेक जिल्ह्यांमध्ये शेतकऱ्यांना बोगस बियाणे देण्यात आली आहेत. कालच राज्यशासनाने यावर कारवाई करण्याचे धोरण जाहीर केले. पण या सर्व गोषी होत असताना बँकेच्या माध्यमातून देखील शेतकऱ्यांना कर्जाची उपलब्धता करून दिली पाहिजे होती, परंतु तसे अनेक जिल्ह्यांमध्ये करण्यात आले नाही. त्यामुळे शेतकरी अडचणीत आला आहे. एक रुपयात पीकविमा केला ही चांगली गोष आहे. परंतु नुकसान झाल्यावर त्या विमा कंपनीकडून त्याचा मोबदला किती मिळतो हा देखील महत्वाचा प्रश्न आहे आणि आज जर तुम्ही जिल्ह्यांमधील या पीकविम्याबाबत आढावा घेतला तर त्याठिकाणी पिकविमाच्या बाबतीत त्यांच्याकडून समाधानकारक उत्तर दिलं जात नाही. जिल्ह्याच्या वरिष्ठ कृषि अधिकाऱ्याला देखील याची माहिती नसते. अशाप्रकारचे काम महाराष्ट्रामध्ये चालू आहे.

मागच्यावर्षी प्रमाणे यावर्षी देखील आपल्या कापसाला चांगला भाव मिळेल असे शेतकऱ्यांना वाटत होते, मात्र कापसाला कवडीमोल असा भाव महाराष्ट्रामध्ये यावर्षी मिळाला. आयात निर्यात धोरण व्यवस्थित नसल्यामुळे कापूस उत्पादक शेतकऱ्याला कापसाचे भाव चांगल्या पद्धतीने मिळू शकले नाहीत. ज्याप्रकारे केंद्राने कापसाचा हमीभाव जाहीर केला पाहिजे होता तो जाहीर केला नाही तसेच सोयाबीन उत्पादित शेतकऱ्याला देखील सोयाबीनचा चांगल्या प्रकारे भाव मिळाला नाही.

विदर्भातील गडचिरोली, चंद्रपूर, अमरावती, अकोला व वाशीम या १८१ काणी अतिवृष्टीमुळे

■१८■अॅगस्ट■२०२३

मोठ्या प्रमाणात नुकसान झालंय. तेथील सर्वेक्षण होऊन शासनाने नुकसानग्रस्तांना तातडीने मदत द्यावी. मागच्या वेळेस सुद्धा अशाच प्रकारची अतिवृष्टी व गारपीट झाली होती. सर्वेक्षण झाला त्याचा रिपोर्ट देखील मंत्रालयात आला. तरीमुद्धा त्यांना आजपर्यंत मदत मिळालेली नाही. विदर्भात देखील संत्रे आणि मोसंबीचे नुकसान झाले होते. त्यातील ३० ते ४० टक्के लाभार्थ्यांना अजूनही मदत मिळालेली नाही. याबाबत शासनाने दखल घेऊन त्यांना भरीव मदत द्यावी. अतिवृष्टीमुळे मोठ्या प्रमाणात विहिरी बुजल्या आहेत. त्यासाठी विहिरी दुरुस्ती योजनेचा माध्यमातून शेतकऱ्यांना आतपर्यंत पैसे दिले जात होते, परंतु १ जुलै २०२३ ला राज्यशासनाने या बुजलेल्या किंवा खचलेल्या विहिरीसाठी पैसे दिले जाणार नाही असा निर्णय घेतला. हा निर्णय शेतकऱ्यांच्या दृष्टीने अडचणीचा आहे. म्हणून हा निर्णय मागे घ्यावा.

विदर्भामध्ये मोठ्या प्रमाणात जंगलाचा भाग असल्यामुळे वन्यप्राणी देखील जास्त आहेत, ज्या शेतकऱ्यांच्या शेतजमीनी जंगलाच्या बाजूला आहेत त्यांच्या जमिनी पडीक राहात आहेत. त्यामुळे वनविभागाने यावर काही तरी योजना काढून शेतकऱ्यांना दिलासा द्यावा.

संपूर्ण महाराष्ट्रामध्ये सर्व खाती मिळून जवळजवळ २,४४,००० पदे रिक्त आहेत. खासकरून वैद्यकीय शिक्षण व औषध द्रव्य विभागामध्ये १२,४२३ पदे, सहकार व पणन विभागामध्ये २,९३३ पदे आणि सामाजिक न्याय विभागामध्ये ३,२२१ पदे रिक्त आहेत आणि म्हणून शासनाच्या माध्यमातून लवकरात लवकर पदभरती होणं आवश्यक आहे.

महाराष्ट्रामध्ये मोठ्या प्रमाणात शिक्षकांची पदे रिक्त आहेत, नागपूर जिल्ह्यामध्ये ४५६३ शिक्षकांची पदे मंजूर आहेत. पण त्यापैकी ७७९ पदे रिक्त आहेत. त्याचबरोबर संपूर्ण जिल्ह्यामध्ये

शेतकऱ्यावरील सकटाची सरकारने त्वरित दखल घ्यावी

अनिल देशमुख

४२ शाळा शिक्षक नसल्याने बंद करण्यात आल्या आहेत. त्यामुळे याबाबतीत शासनाने निर्णय घेऊन बंद असलेल्या शाळा लवकरात लवकर सुरु कराव्यात. तलाठी भरतीसाठी फॉर्म भरताना प्रत्येकी ९०० रु. प्रमाणे महाराष्ट्र शासनाकडे एकशे अकरा कोटी रुपये जमा झाले आहेत. आज तरुण हा बेरोजगार आहे आणि त्यांच्याकडून अशा रीतीने पैसे घेण हा निर्णय चुकीचा आहे, याचा विचार राज्य शासनाने करावा.

कोंडाळीध्ये ग्रामीण रुग्णालय इमारतीचे अर्धवट बांधकाम झाले आहे. ते पूर्ण करण्यासाठी निधी उपलब्ध करून द्यावा. तसेच नरखेड गावातील ग्रामीण रुग्णालय हे ३० खाटांचे आहे ते ५० खाटांचे करावे. महाराष्ट्रामध्ये असोसिएशन ऑफ स्टेट मेडिकल इंटर्न अंतर्गत जे हॉपिटलमध्ये इंटर्न म्हणून काम करतात त्यांच्या स्टायरेंडच्या प्रश्नासाठी काहीजण आंदोलनाला बसले आहेत. त्यांच्या पगारवाढीच्या मागणीकडे देखील सरकारने लक्ष द्यावे. त्याच्बरोबर महाराष्ट्रामध्ये, महाराष्ट्र राज्य ग्रामीण जीवनोन्नती अभियानाच्या माध्यमातून काम करणाऱ्या बँकसखी, पशुसखी, कृषिसखी यांच्या मानधनामध्ये देखील वाढ व्हावी. यासाठी महिला भरिनी आंदोलनाला बसल्या आहेत त्यांच्याकडे देखील राज्य शासनाने लक्ष द्यावे. स्थानिक स्वराज्य ही त्रिस्तरीय संस्था आहे. ग्रामपंचायत, पंचायत समिती आणि जिल्हापरिषद यांना शासनाच्या माध्यमातून चांगल्या पद्धतीने विकास निधी देण्यात यावा आणि याठिकाणी काम करत असलेल्या सदस्यांच्या मानधनामध्ये वाढ करावी. या मागण्यांवर शासनाने विचार करावा.

बांधकाम कामगारांसाठी शासनाचा २८ योजना आहेत, परंतु मध्यान्ह भोजन योजनेचा योग्य तो लाभ नोंदविकृत लाभार्थ्यांना महाराष्ट्रामध्ये मिळत नाही. १,६९,३५९ कामगारांना रोज भोजन दिले जाते, असे अहवालामध्ये म्हटले आहे. पण नोंदविकृत कामगारांना भोजन दिले जात नाही, आणि या भोजन योजनेतर्गत कामगारांच्या जेवणामध्ये सहा पदार्थांचा समावेश असणे आवश्यक आहे. परंतु अनेक ठिकाणी खिचडी भात दिला जात आहे, जवळजवळ साडेतीनशे कोटी रुपये खर्च केले जातात. या योजनेमध्ये अधिकारी आणि कंत्राटदार मोठ्या प्रमाणात भ्रष्टाचार करत आहेत. त्यामुळे मध्यान्ह भोजन योजनेची महाराष्ट्र शासनाने चौकशी करावी. त्याच बरोबर बांधकाम कामगारांसाठी घरकुल योजनेची प्रक्रिया पूर्ण होण्यासाठी १ वर्ष लागते, ही प्रक्रिया सुलभ करावी आणि किती बांधकाम कामगारांना घरकुल दिले याची माहिती द्यावी. नियम १९८३ प्रमाणे महाराष्ट्रामध्ये नगरपालिकेच्या मालकीचा मालमत्ता ज्या हस्तांतरित होतात, आपण त्या रहिवासी भूखंड, व्यापारी, वाणिज्य भूखंड म्हणून देतो अनेक लोक भूखंड घेतल्यानंतर आपले घर तिथे बांधतात आणि मुलांचा शिक्षणासाठी, व्यवसायासाठी त्यांना कर्ज जेव्हा घ्यावं

लागते त्यावेळेस ते बँकांना तारण देतात. १९८३ च्या नियमानुसार आतापर्यंत ही कारवाई होत होती, २०१९ मध्ये यात सुधारणा करण्यात आली. त्यामुळे आता बँकांना तारण देताना ते हस्तांतरित करता येत नाही, काही जिल्ह्यांमध्ये लोक यासाठी उपोषणाला बसले आहेत आणि म्हणून २०१९ ची सुधारणा रद्द केली तर, महानगरपालिकेच्या ज्या मालमत्ता आहेत ज्या हस्तांतरित करतो त्याचा मोठा फायदा होईल. मोठ्या प्रमाणात प्रकल्प हे महाराष्ट्राच्या बाहेर गेले. त्यामुळे मोठं नुकसान याठिकाणी झाले आहे. कशाप्रकारे महाराष्ट्रामध्ये प्रकल्प येतील याकडे शासनाने लक्ष देणे आवश्यक आहे. परदेशी लोकांची व प्रामुख्याने नायझेरियन लोकांची वस्ती मुंबईत झापाट्याने वाढत आहे. त्यांच्या हातून अनेक छोटे- मोठे गुन्हे घडत असतात. यांना आवर घालण्यासाठी राज्य शासन काही नियमावली आखणार आहे का? महाराष्ट्रात युवती व महिला भरिनी बेपत्ता होण्याचे प्रमाण दिवसेंदिवस वाढत आहे. जानेवारी- २०२३ ते मे- २०२३ दरम्यान ५,६१० तर मार्चमध्ये तब्बल २,२०० युवती व महिला भरिनी बेपत्ता झालेल्या आहेत. दिवसाला त्यांचे गायब होण्याचे प्रमाण सरासरी ७० इतके आहे. पुणे शहरात याचे प्रमाण अधिक असून २,८५८ इतकी त्याची संख्या आहे. या अत्यंत गंभीर व चिंताजनक बाबीकडे सरकारचे लक्ष वेधत, सर्व कामकाज थांबवून यावर सभागृहात सविस्तर चर्चा घ्यावी. राज्यात खतांच्या किंमतीत मोठ्या प्रमाणात वाढ झाली आहे. डीएपी या खताची किंमत आधी १ हजार ५० रुपये इतकी होती, आता १ हजार ३५० रुपये इतकी झाली आहे. २०.२०.० या खताची किंमत आधी ८५० रुपये इतकी होती तर आता १ हजार २०० रुपये इतकी झाली आहे. १०.२६.२६ या खताची किंमत आधी ९७४ रुपये इतकी होती तर आता १ हजार ४७० रुपये इतकी झाली आहे. सिंगल सुपर फॉस्फेटची किंमत आधी २८० रुपये इतकी होती तर आता ५६० रुपये इतकी झाली आहे. हे रोखण्यासाठी केंद्राची मदत घेऊन राज्य शासन काही कार्यवाही करणार आहे का? बियाणांच्या बाबतीत शासन लवकरात लवकर कायदा आणणार असल्याचे सांगत आहे. अशा प्रकारचा कायदा करण्याचा राज्य शासनाला अधिकार आहे का? सीड बिल २००४ हे केंद्र शासनाचे आहे. माननीय शरद पवार साहेब कृषिमंत्री असताना २०११ साली त्यांनी यात पहिलं तर २०१४ साली दुसरं अमेंडमेंट आणलं. म्हणून हा संपूर्ण कायदा केंद्र शासनाच्या अखत्यारितला आहे. एखाद्या कृषि सेवा केंद्रावर बोगस बियाण आढळून आल्यास त्यांच्यावर कायदेशीर कारवाई करणे हे राज्य शासनाचे काम आहे. केंद्र शासनाच्या मंजुरीशिवाय राज्य शासन सीड बिल अंकटमध्ये कोणतेही बदल करू शकत नाही. याचे शासनाने उत्तर द्यावे.

को

रोनाच्या काळात उद्धव ठाकरे यांनी केलेल्या कामाचं सुप्रीम कोटनि, पंतप्रधान मोदींनी कौतुक केलं. महाराष्ट्रातील भाजप नेते मात्र, हे कुठेतरी विसरलेले दिसतायांत. ईडी असो किंवा जे काही वापरायचंय ते वापरा. शेवटी भूमिका घेणारे लोकं भूमिका घेत असतात.

अधिवेशनात युवकांच्या बाबतीत चर्चा करताना कुणीही दिसलं नाही. सत्ताधान्यांच्या प्रस्तावात शेतकऱ्यांचा प्रस्ताव होता, तो महत्वाचा आहेच. परंतु त्यात युवक किंवा रोजगार हा विषय कुठे दिसला नाही. बेरोजगारी व सरकारी भरती या विषयावर चर्चा करण्याची गरज आहे. शेतकरी, कष्टकरी किंवा शहरी भागातील काम करणारी व्यक्ती कमी शिकले असतील तरी आपली मुलं चांगली शिकली पाहिजेत, यासाठी प्रामाणिक प्रयत्न करताना दिसतात. आपलं मूळ पदवी शिक्षणापर्यंत कसं पोहोचेल? त्यासाठी सामान्य लोकं प्रयत्न करत असतात. इंजिनिअरिंगसाठी ६-७ लाख रुपये खर्च करतात. बी. कॉम, बी. ए. व अन्य पदवी घेतात. हे घेत असताना कुठेतरी आपल्याला काम मिळेल हिच सर्वांची अपेक्षा असते. आपल्या राज्यात जर गुंतवणूक येत असेल तर त्यामाध्यमातून आपल्याला रोजगार देता येतो. सरकारी नोकरी किंवा स्वतःचा व्यवसाय हे देखील दोन पर्याय आहेत.

पालक ज्यावेळेस आपल्या पाल्यांना शिकवत असतात, त्यावेळेस आपल्या मुलांना कुठेतरी चांगलं काम मिळालं पाहिजे हिच त्यांची अपेक्षा असते. पूर्वीच्या काळात गुंतवणूकीच्या बाबतीत महाराष्ट्र हा नेहमीच नंबर एकला राहिलेला आहे.

काही दिवसांपूर्वी उपमुख्यमंत्री यांनी सांगितलं, की ४० हजार कोटी रुपये आले. त्यातली ५० टक्के गुंतवणूक ही पुढील १० वर्षांत येणार आहे व १८ हजार कोटी हे महाविकास आघाडीमध्ये कॉन्ट्रक्ट झालेले आहेत.

पंतप्रधान मोदी काही दिवसांपूर्वी अमेरिकेत गेले, त्याचं सर्वांनी स्वागत केलं. तिथे मोदी टेस्ला, मायक्रोन, जनरल इलेक्ट्रिक, गुगल, बोईंग, अमेझॉन यांच्या मालकांना भेटले. भारतीय म्हणून नक्कीच याचा अभिमान आहे. परंतु, मोदी भारतात परतल्यानंतर दोन दिवसातच गुजरातचे मुख्यमंत्री म्हणाले की, मोदींच्या अमेरिकेला जाण्याने सर्वांत जास्त फायदा गुजरातला झाला आहे. अशावेळी महाराष्ट्राचा नागरिक म्हणून असा प्रश्न पडतो की, महाराष्ट्रातले नेते काय करत आहेत? मुख्यमंत्री व उपमुख्यमंत्री काय करताहेत?

तलाठी भरती चालू झाली आहे तसेच भूमी अभिलेख विभागामध्ये बन्यापैकी कर्मचाऱ्यांची पदे रिक्त आहेत शेतकऱ्यांना वर्षवर्ष थांबावं लागतं, त्यांच्या शेतीची मोजणी करण्यासाठी, त्यामुळे ही रिक्त पदे लवकरात लवकर कशी भरतील यासाठी प्रयत्न करावे लागतील. तलाठीभरतीसाठी १०० कोटी रुपये गोळा करण्यात आले. याप्रमाणे दुसऱ्या विभागासाठी अजून वेगळे पैसे घेतले जातील आणि म्हणून राजस्थान सरकारने जसं बन टाइम रजिस्ट्रेशन कार्ड काढलं आहे. अशापद्धतीने आपल्या सरकारकडून काय करता येईल का? याबाबतीत विचार करावा.

महसूल विभागामध्ये तलाठी व लिपिक यांना

उद्योगधंदे राज्यात येण्यासाठी मुख्यमंत्री, उपमुख्यमंत्री काय करताहेत?

रोहित पवार

प्रमोशनसाठी दोन परीक्षा द्याव्या लागतात. इतर विभागात एकच परीक्षा द्यावी लागते. त्यामुळे महसूल विभागाने इतर विभागापणे एकच परीक्षा कर्शी घेता येईल याबाबत विचार व्हावा. वनविभागाचे अंतर्गत अनेक प्रश्न प्रलंबित आहेत. यासाठी वेगळी बैठक कमिटी करून लवकर हे सर्व विषय कसे सुटील यासाठी प्रयत्न करावे लागतील.

शालेय शिक्षण व क्रीडा विभागामध्ये केंद्र प्रमुख, विस्तार अधिकारी, गट शिक्षण अधिकारी अशी अनेक रिक्त पदे लवकरात लवकर भरावी. जेणेकरून चांगले शिक्षण देता येईल. ६७,००० शिक्षक पदे लवकर भरावी, शालेय गणवेशासाठी पुरेसा निधी लवकरात लवकर देण्याची गरज आहे. राज्यातील सुमारे ७२% सरकारी शाळांमध्ये इंटरनेट सेवा नाही. तसेच शौचालय देखील अनेक शाळांमध्ये नाहीत, अशी परिस्थिती आहे. आणि याकडे गांभीर्याने लक्ष देणे गरजेचं आहे.

महापालिकेत तुमची सत्ता असताना अस झाल, आमची सत्ता असताना आम्ही असं केलं. या 'तू-तू, मै-मै' पेक्षा शहरामध्ये राहणाऱ्या सामान्य नागरिकांना कोणत्या प्रकारच्या अडचणी येतात? याच्यावर कुठेतरी चर्चा झाली पाहिजे. मुंबई हे महत्वाचं शहर आहेच. पण आपल्या राज्यात २०० पेक्षा जास्त शहरं आहेत. त्याच्यावर देखील चर्चा व्हायला हवी.

एखादा उद्योग जर आपल्या राज्यात किंवा देशात आणायचा असेल तर त्याला जवळपास २००-२५० परवानग्या लागतात. त्या परिसरात असलेली २०० पेक्षा अधिक झाडं जर कापायची असर्तील त्यालादेखील परवानगी लागते. एकीकडे उद्योग आणत असताना दुसरीकडे पर्यावरणाकडे दुर्लक्ष करून चालत नाही, याच्यात समतोल असणं गरजेचं आहे.

कर्जत- जामखेड येथे एमआयडीसी व्हावी यासाठी आंदोलन करावं लागतं हे चुकीचं आहे. प्रत्येक शहरात वृक्षलागवड असेल किंवा गार्डन्स हे तितकंच महत्वाचं आहे. एखादी इमारत बनवताना त्याचा विकासक एखादं रसायन वापरतो व पुढच्या ६ महिन्यांत ती झाडं मेलेली असतात. त्यामुळे जी झाडं आहेत ती टिकवण्यासाठी आपल्याला काय करता येईल याचा विचार करावा. कर्जत शहरात २५ एकरांत जैव विविधता प्रकल्प सुरु आहे. आधीच्या सरकारमध्ये त्याला मोठ्या प्रमाणात निधी आला होता, आताच्या सरकारमध्ये काहीच निधी मिळत नाहीत. तो आपण मंजूर करून द्यावा.

राज्यातील पोटखराबा म्हणून नोंद असलेली जमीन लागवडीखालील क्षेत्र म्हणून नोंद केल्यास शेतकऱ्यांना हेक्टरी ५० हजार रुपये कर्ज मिळू शकत. माझ्या मतदारसंघातच शेतकऱ्यांना ५० कोटी रुपये अधिकचे कर्ज मिळू शकतं तर, राज्यात सुमारे ५ लाख हेक्टरपेक्षा अधिक क्षेत्र हे लागवडीखाली येऊ शकतं.

राज्यातील १९ जिल्ह्यांमध्ये १० ते २० टक्के मायनस इतका पाऊस झाला आहे. त्यापैकी ९ जिल्ह्यांत २० टक्क्यांहून पुढे मायनस पाऊस झाला आहे. अहमदनगर जिल्हा देखील

त्यातीलच एक जिल्हा आहे. तहसीलदार यांच्याकडे टँकर्सची मागणी केल्यानंतर कुठलीही कार्यवाही झाली नाही म्हणून आपण कर्जत- जामखेडमध्ये ४० टँकर्स स्वखचने सुरु केले आहेत.

महाराष्ट्रात टँकर्सच्या बाबतीत सद्यपरिस्थिती काय आहे? त्याच्या अहवालासह लवकरात लवकर एक बैठक घेण्यात यावी. दुबार पेरणी अनेक ठिकाणी होण्याची शक्यता आहे. उडीद आणि मूळ ही पिके तर गेल्यातच जमा आहेत. शेतकऱ्यांना या संकटातून काढायचं कसं? याबाबतीत आपण संबंधित कलेक्टरला आदेश देणार का?

शिर्डी हे एक आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील धार्मिक क्षेत्र असल्याने याठिकाणी जगभरातून येणाऱ्या भाविकांसाठी शिर्डी विमानतळावर नाईट लॅंडिंगला परवानगी मिळाली असून मार्च-एप्रिल २०२३ पासून ती सुरु होणार असल्याचे उपमुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस साहेब यांनी सांगितले होते. परंतु मनुष्यबळाअभावी नाईट लॅंडिंग बंद आहे. तसेच युवांना व्यावसायिक संधी मिळावी म्हणून शिर्डीजवळ 'ऐरीया अराऊंड शिर्डी हब एअरपोर्ट' (आशा) स्थापन करण्याच्या प्रस्तावावर मविआ सरकारच्या काढात चर्चा झाली होती. त्याचे पुढे काय झाले?

केंद्र सरकारकडून जीएसटीचा परतावा मिळणे बंद झाल्याने त्याला मुदतवाढ देण्याबाबत जीएसटी कौन्सिलमध्ये विनंती करण्यात यावी आणि पेट्रोल-डिझेलचा समावेश जीएसटीमध्ये झाल्यास राज्याचे होणारे आर्थिक नुकसान कसे भरू काढणार, हे सरकारने स्पष्ट करावे.

नार्कोटेस्ट विभागामध्ये आज जे मनुष्य बळ कमी आहे त्यासाठी आपण लवकरात लवकर भरती करणार का? तसेच त्याठिकाणी लॅंब्स नाही आहेत, त्यांचे खबरी असो किंवा इतर खर्च असतो त्यासाठी जो वेगळा निधी त्याठिकाणी लागतो यासाठी धोरणात्मक निर्णय सरकार घेणार आहे का?

पुणे शहरात अंमली पदार्थ विक्री व सेवन मोठ्या प्रमाणात सुरु आहे. मे- २०२३ ला ०७ कोटी रुपये किंमतीचे अंमली पदार्थ पोलिसांनी जम केले आहेत. गांजा, एमडी, चरस याप्रमाणेच खत नावाचे ड्रग जे कुठेही उपलब्ध नाही ते या सुसंस्कृत पुणे शहरात

उपलब्ध आहे.

गेल्या ५ वर्षांत फक्त गुजरात व मुंबई पोर्टवरून ६० हजार कोटींपेक्षा जास्त किंमतीचे ड्रुज सापडले आहेत. ड्रुजच्या वाढत्या सेवनामुळे अलीकडच्या काळात तरुणांमध्ये डिग्रेशनचे प्रमाण वाढत असल्याचे चित्र आहे. यासाठी सरकारला काही धोरण तयार करता येईल का?

मुंबई आणि पुणे शहरामध्ये नवीन विद्यापीठ यावेत चांगली गोष्ट आहे. याप्रमाणे आपल्या ज्या गव्हर्नर्मेंट युनिव्हर्सिटी आहेत. त्यामध्ये नेशनल एजुकेशन पॉलिसी अंतर्गत खासगी युनिव्हर्सिटीमध्ये जे नवीन नवीन कोर्सेस उपलब्ध आहेत त्याच्यप्रमाणे आपल्या गव्हर्नर्मेंट युनिव्हर्सिटीमध्ये देखील हे कोर्सेस कसे अंतर्भूत करता येतील याचा विचार शासनाने करावा.

२६/११ दहशतवादी हल्ल्यानंतर २०१० साली, आर.आर. पाटील साहेबानी महाराष्ट्र राज्य सुरक्षा महामंडळ स्थापन केले होते. त्यामाध्यमातून आता २० हजारहून अधिक जवान काम करत आहेत. ११ महिन्यांच्या कंत्राटी तत्वावर जवानांना भरती प्रक्रियेतून निवडले जाते. निवड झाल्यानंतर त्याना ४५ दिवसाचे प्रशिक्षण दिले जाते, त्यानंतर ते काम करतात. मेट्रो, मोनोरेल, रेल्वे स्थानके, शेकडो महत्वाच्या इमारती त्याठिकाणी सर्व जवान काम करत असतात, त्यांना १५ हजार पगार दिला जातो. या सर्व कर्मचाऱ्यांना पर्मनंट करता येईल का? आणि त्यांचा पगार काही प्रमाणात वाढवता येईल का?

त्याचबरोबर एमपीएससीने दंत शल्य चिकित्सक पदाच्या २९० पदासाठी, २०२२ मध्ये जाहिरात प्रसिद्ध करत असताना त्यात १ वर्ष अनुभवाची अट टाकण्यात आली होती. स्क्रिनिंग टेस्ट

झाल्यानंतर आरोग्य विभागाकडून एमपीएससीने अभिप्राय निकष मागितले आहेत. पण आरोग्य विभाग निकष देण्यास टाळाटाळ करत आहे. राज्यभरातील जवळपास १५ हजार विद्यार्थ्यांनी ही परीक्षा दिलेली आहे. तरी विद्यार्थी हिताचे गांभीर्य लक्षात घेऊन शासनाने यामध्ये लक्ष द्यावे व १५ हजार मुलांचा प्रश्न सोडवावा.

उस्मानाबाद, धाराशिव जिल्ह्यांमधील सराफ व्यावसायिकांना तेलंगणा राज्यातील पोलीस येऊन त्या ठिकाणी धमकावत आहेत आणि खोटी तक्रार दाखवत कारवाई करू सांगून पैसे घेतले जात आहेत. हा अतिशय घातक विषय आहे. आपल्या महाराष्ट्रामध्ये दुसऱ्या राज्याचे पोलीस येऊन धमकावत असतील तर ते सहन केलं जाणार नाही, म्हणून गृहमंत्री महोदयांनी यामध्ये लक्ष घालून कारवाई करावी.

संजय गांधी निराधार योजना व श्रावणबाळ निवृत्तीवेतन योजना ह्या आर्थिक दुर्बल घटकांसाठी दिल्या जातात. अनेकवेळा वयस्कर असल्यामुळे लाभार्थ्यांना बँकेपर्यंत पोहोचता येत नाही, पोस्टामार्फत त्याची रकम आपल्याला त्यांच्यापर्यंत पोहोचवता येईल का?

दरवर्षी उत्पन्नाचे दाखले काढावे लागतात. हा दाखला २-३ महिने मिळत नाही. एजंटला पैसे दिले की एका दिवसात दाखला हातात मिळतो. शेअर मार्केटसारखं उत्पन्न लगेचच वाढत नसत, त्यामुळे याची मर्यादा वाढविण्याच्या दृष्टीने काही विचार करता येईल का? आणि लगेच दाखले हातात कसे देता येतील असा प्रयत्न शासनाने करावा.

गे

ल्या अनेक वर्षांमध्ये शेतकऱ्यांना केंद्रबिंदू ठेवून परंतु, आज शेतकऱ्यांची काय अवस्था आहे? या योजनांची अंमलबजावणी होत नाही म्हणून शेतकरी आत्महत्येकडे बळतोय.

छत्रपती संभाजीनगरचे रिटायर्ड आयुक्त सुनील केंद्रेकर यांनी मराठवाड्यातील १० लाख शेतकऱ्यांपर्यंत पोहोचून त्यांच्याशी संवाद साधला व त्यांच्या व्यथा आणि वेदना जाणून घेतल्या. त्यांनी दिलेल्या फक्त मराठवाड्याच्या अहवालातून असं लक्षात आलं की, १ लाख शेतकरी आत्महत्या करण्याच्या विचारात आहेत. नापिकी, कर्जबाजारीपणा, मुर्लींच्या लग्नाच्या वेळेस पैसे उपलब्ध न होणे, कौटुंबिक कारणांसाठी आत्महत्या करणे, शेतमालाला भाव न मिळणे, दुष्काळी परिस्थिती व नैसर्गिक आपत्ती ही त्यामागील कारणे आहेत. याच अहवालातील सत्यता तपासून शासन कार्यवाही करणार आहे का?

केंद्र सरकारच्या माध्यमातून सुरु योजनेमुळे शेतकऱ्यांना वार्षिक ६ हजार रुपये मिळतात. म्हणजे ५०० रुपये महिना. ही तर शेतकऱ्यांची टिंगल आहे. प्रत्येक शेतकऱ्याला हेक्टरी दर द्यायला हवे. ५०० रुपयांच्या ऐवजी ५००० रुपये महिना जर केंद्रने शेतकऱ्यांना दिले असते तर मोदी साहेबांचे त्यात कौतुक करता आले असते. शासनाच्या पोकरा योजनेच्या माध्यमातून शेतकऱ्यांना ट्रॅक्टरसाठी, शेतीच्या कामांसाठी व नापिकीसाठी अनुदान दिले जात होते. पण दुर्दैवाने अशी योजना सध्या बंद आहे. या योजनेला अजून मुदतवाढ दिली गेलेली नाही. विदर्भ, मराठवाडा आणि खान्देशच्या योजना सुरु करण्यासाठी सरकार काय निर्णय घेणार आहे का? ज्यामुळे शेतकऱ्यांचे

जीवनमान उंचावेल.

शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या कमी होण्याएवजी वाढत आहेत. यावर्षी सर्वांत जास्त आत्महत्या झालेल्या आहेत. जळगाव जिल्ह्यातील बागायती क्षेत्रातील आत्महत्येचे प्रमाणदेखील वाढलेले आहे. याची कारणे शोधण्याची आवश्यकता आहे. शेतकऱ्यांच्या पिकांना हमीभाव नाही. यावर सरकार म्हणून काय मार्ग काढणार आहात?

नगरविकास खात्यातील विधेयकावरील चर्चेत सहभागी होताना टीपी प्लानसाठी सहा महिन्यावरून १ वर्षांपर्यंत मुदतवाढ देण्याचा शासनाचा निर्णय आहे. पण वर्षभरात तरी प्लान होणार आहे का? तेवढा पुरेसा कर्मचारी वर्ग उपलब्ध आहे का? प्लान तयार झाल्यानंतर जनतेसाठी तो खुला केल्यावर हरकती येतात, त्यांची सुनावणी होते त्यानंतर मग अंतीम प्लान तयार होतो. कर्मचारी वर्ग कमी असल्याने टाऊन प्लानिंग विभागात भ्रष्टाचार बोकाळला आहे. तो दूर करण्यासाठी शासन अशा कामाच्या संदर्भात काही कालमर्यादा आखून देणार आहे का?

राज्यातील १४ कोटी जनतेपैकी सव्वा ४ कोटी लोकं हे मध्यान्ह भोजन योजनेचा लाभ घेत असल्याचे शासनाच्या आकडेवारीवरून लक्षात येते. यातून आपल्या महाराष्ट्राची दरिद्री कळते. 'दिव्य' मराठी'ने यातील बोगसरिरी उघडकीस आणली आहे, याची शासन चौकशी करणार का?

दिल्लीतील नवीन संसद भवन ते सेंट्रल व्हीस्टा बांधायला ३ वर्षे इतका काळ लागला तर, २३ हजार बांधकाम मजुरांनी ते बांधकाम पूर्ण केले. जळगाव जिल्ह्यात एका वर्षांमध्ये एका दिवसाला ७० हजार बांधकाम मजूर भर उन्हामध्ये काम करत होते. सेंट्रल व्हीस्टाला ६ महिन्यात इतके लागले. कलेक्टरच्या रेकॉर्डनुसार

जिल्ह्यात एक ब्रासदेखील वाळू या वर्षभरामध्ये दिली गेली नाही, यामुळे बांधकाम बंद आहेत. जर वाळूच दिली नाही तर हे ७० हजार बांधकाम मजूर आले कुटून? पारोळा तालुक्यातील एका गावच्या भट्टीवर २९५ मजूर वर्षभर काम करत होते. त्या भट्टीमध्ये वर्षभरात फक्त ८ हजार विटा तयार झाल्या. या योजनेत मतदार याद्यांप्रमाणे सर्वांना लाभार्थी दाखवले गेले आहे. या सर्वांची चौकशी करून त्याचा अहवाल सभागृहापुढे आपण ठेवणार आहे का? या योजनेचा लाभ संघटित कामगारांच्याव्यतिरिक्त कुणालाही देऊ नये.

जळगाव जिल्ह्यात केळी विकास महामंडळाच्या स्थापनेची मागणी जुनी आहे. मी कृषी मंत्री असताना त्यांनी महामंडळाच्या स्थापनेसाठी पाठपुरावा केला होता. काही बैठका घेतल्या होत्या, मात्र नंतरच्या कालवधीत आजपर्यंत या महामंडळाची स्थापना झालेली नाही. सरकार म्हणते लवकरात

लवकर करू. लवकरात लवकर म्हणजे केव्हा? सरकारने लगेच निर्णय घ्यावा, आज, इथे या सभागृहात जाहीर करावे. सदर महामंडळासाठी मंत्री असतानाच मुमुराबाद जवळ ५४ एकर जागा राखीव केलेली आहे. महामंडळ स्थापन झाल्यावर त्यासाठी पुरेसे पुनर्व्यवस्था देऊ नये?

संजय गांधी निराधार योजनेसाठी उत्पन्नाची मर्यादा २१ हजाराची आहे ती अतिशय तोडकी आहे. शासनाच्या आकडेवारीनुसार लाभार्थ्यांची संख्या ४१ लाखाइतकी आहे. जर इतक्या मोठ्या प्रमाणावर लोकांचे उत्पन्न २१ हजाराच्या खाली असेल तर मग आपले राज्य हे अतिदारिद्रय आहे. अशामुळे खोटे दाखले लोक सादर करतात. तेव्हा या योजनेसाठी उत्पन्नाची मर्यादा शासनाने २१ ऐवजी ५० हजार करावी.

राज्यात वर्ग ३ आणि वर्ग ४ ची जी पदे रिक्त आहेत. ही रिक्त पदे प्रकल्पग्रस्तांच्या ५ टक्के आरक्षणातून भरायला सरळसेवेत परवानगी आहे. यामध्ये अनुकंपा तत्वावर माणस भरली जातात. स्वातंत्र्यसैनिकांचे देखील सरळसेवेने भरले जातात. ग्रामपंचायतींचे अधिकारी देखील सरळसेवेने भरली

जात आहेत. राज्यात जे धरणग्रस्त आहेत किंवा प्रकल्पबाधित आहेत. अशांसाठी राज्य सरकारचा जीआर आहे की, त्यांना ५ टक्के जागा सरळसेवेने भरता येतील. बाब्य सोतांमधून भरल्या जाणाऱ्या या रिक्त जागा शासन नियमानुसार भरणार का?

प्रकल्पग्रस्तांना शासकीय नोकरीत सामावून घेण्यासाठी ५% जागा राखीव असतात असा शासनाचा निर्णय आहे. १९९९ मध्ये मी मंत्री असताना ६५०० जणांना नोकरीत सामावून घेतले होते. मात्र गेल्या २३ वर्षात एकालाही सामावून घेतले गेले नाही. प्रसंगी विशेष बाब म्हणून कायद्यात बदल करून पूर्वीप्रमाणे सरळसेवा पद्धतीने भरती करण्याचा निर्णय शासन घेणार आहे का? 'जलजीवन मिशन' हा अत्यंत महत्वाकांक्षी कार्यक्रम माननीय पंतप्रधान यांचा आहे. त्यादृष्टीने आपल्या महाराष्ट्रातदेखील हा कार्यक्रम गरबविला जात आहे. पण हे राबवत असताना असं लक्षात आलं की, ज्या ठिकाणी पाणी लागलेलेच नाही अशा ठिकाणी पाईपलाईन टाकण्याची कामे सुरु आहेत. जर पाणी लागलेच नाही तर हे सर्व काम वाया तर जाणारच आहे. परंतु, यामुळे मोठ्या प्रमाणात अनियमितादेखील होऊ शकते. पुरेसे पाणी लागल्याशिवाय पुढचे टेंडर किंवा पुढची कामे करता येणार नाही अशा स्वरूपाचा धोरणात्मक निर्णय आपण घेणार आहात का? गेल्या वर्षभरात जळगाव जिल्ह्यात झालेल्या अवकाळी पाऊस व गारपीटीमुळे केळी, मका व कांदापिकांचे विशेषत: केळी पिकाचे अतोनात नुकसान झाले होते. एक वर्षापूर्वी मा. मुख्यमंत्री मुक्ताईनगरला येऊन सांगून गेले होते की, ताबडतोब नुकसानभरपाई देऊ. मात्र अद्यापही पूर्ण पिकांची भरपाई दिली गेली नाही. पंचनामे झालेल्यापैकी किती पिकांची विशेषत: केळी पिकाची रोग व गारपीट अशा दोन ठिकाणी भरपाई मागितली आहे आणि यातील किंवा नुकसान भरपाई देणे बाकी आहे व ती कधी दिली जाणार आहे? जात पडताळणी प्रमाणपत्रासंदर्भात मुळात शैक्षणिक प्रवेशासाठी वेगळे नियम व राजकीय आरक्षणासाठी वेगळे नियम असा विरोधाभास आहे. राजकीय आरक्षणासाठी प्रमाणपत्र सादर करायला एक वर्षाची मुदत का? शैक्षणिक प्रवेशाला तशी दिली जाते का? बोगस व्यक्ती निवडून येतो, वर्षभराने त्याची निवड रद्द केली जाते. नंतर तो आपिलात जातो. त्यात अनेक वर्ष जातात. तोवर त्याची पदाची मुदत संपून जाते, तो सत्ता उपभोगून मोकळा होतो. मग सरकार या विरोधाभासाकडे लक्ष का देत नाही?

जातपडताळणी प्रमाणपत्रासाठी काही कालमर्यादा समितीला आखून द्यायला हवी. त्यासाठी त्या समितीकडही पुरेसे मुनुष्यबळ उपलब्ध करून द्यावे लागेल. आमच्या जळगाव जिल्ह्यात कोळी समाजात वडिलांकडे जातपडताळणी प्रमाणपत्र असते मात्र मुलांना ते दिले जात नाही. वडिलांना जर दिले गेले असेल तर मुलांना द्यायला काय अडचण आहे? या कायद्यातील त्रटी दूर करा व सुरु असलेला हा पोरखेळ थांबवा.

संयुक्त महाराष्ट्राचा स्वातंत्र्यानंतर मागच्या चार वर्षांच्या कालावधीमध्ये ज्या पद्धतीने सापेशिडीचा खेळ बघितल्यानंतर हव्हूऱ्हू लोकशाहीवर विश्वास राहिला नाही. आजच्या चर्चेच्या निमित्ताने शेतकऱ्यांच्या प्रश्नांच्या संदर्भामध्ये प्रश्न २६० अन्वये सत्ताधारी पक्ष आणि विरोधी पक्षाचे आहेत. आजच्या या चर्चेमध्ये मागच्या वेळेस असलेल्या कृषिमंत्रांनी केलेल्या कारभाराबद्दल चौकशी आत्ताचे सरकार करणार का? बोगस बियाणांबाबत जे आरोप मागच्या कृषिमंत्रावर झाले त्यांची चौकशी करून त्यामध्ये सत्यता असेल तर त्यांचा राजीनामा घ्यावा.

तीन महिने झाले तरी शेतकऱ्यांना अवकाळीची नुकसान भरपाई अजून मिळालेली नाही. सातारा जिल्ह्यामध्ये सतरा कोटी चार लाख एक हजार रुपये अजून पैसे मिळाले नाहीत आणि महाराष्ट्रमधील १,९५,००० शेतकरी अजूनही मदतीच्या प्रतीक्षेत आहेत. जसं शरद पवार साहेबांनी ७५,००० कोटींची कर्जमाफी करून इतिहास घडवला. त्याच पद्धतीने अजितदादा पवार यांनी मविआचं सरकार असताना नियमित कर्ज देणाऱ्याला कर्जमाफीच्या बाबतीत सुतोवाच केलं. बँकेच्या बाबतीत ज्या शेतकऱ्यांची थकबाकी आहे, त्यांचं संपूर्ण कर्ज माफ आणि सातबारा कोरा करण्याचं आश्वासन उद्याच्या उत्तरामध्ये घ्याव.

ऊर्जानिर्मितीसाठी आधी पवनचक्की आणल्या मग ते परबडत नाही म्हणून सौरऊर्जा आणली, त्यावेळेस अजितदादा पवार यांच्याकडे ऊर्जा खात होतं. तेव्हा त्यांनी जेवढी वसुली होईल त्यामधील काही रक्कम राज्य सरकारकडे, जिल्ह्याला, तालुक्याला पैसे देण्याची विभागणी केली होती. मात्र आज तुम्ही ते पैसे राज्याकडे वळवून घेतले. स्वतंत्र डीपी मिळाव्या ही शेतकऱ्यांची पहिली

मागणी आहे. प्रधानमंत्री ग्राम सडक योजनेमध्ये गेल्या अनेक वर्षांपासून काम केलेल्या मुलांना कॉन्ट्रॅक्टरला पैसे मिळाले नाहीत, उलट यामध्ये दिलेल्या कामाच्या संदर्भात पुन्हा निविदा काढण्यात आली आणि प्रचंड प्रमाणामध्ये त्याठिकाणी भ्रष्टाचार चालू आहे. लोकशाही जिवंत ठेवायची असेल तर अधिकाराचा गैरवापर झाला नाही पाहिजे.

गरिबांना किडनी ट्रान्सप्लांट करताना न्याय मिळत नाही. खोटे नातेवाईक दाखवून किडनी ट्रान्सप्लांट केल्याच्या १५ केसेस आहेत. रुबी हॉस्पिटलच्या सर्व लोकांना कोटीने सांगितलं की, त्यांची चौकशी करा, पण त्यांना अटक करू नका. या खासगी हॉस्पिटलला ससून हॉस्पिटलची परवानगी घ्यावी लागते. या खोट्या केसेस करण्यामध्ये ससूनच्या ज्या डॉक्टरने परवानगी दिली, अशा सर्वांची फक्त बदली करण्यात आली आहे. त्यामुळे हा कायदा फक्त कागदावरच आहे, अशी शंका येते.

वैद्यकीय अधिकारी यांचं रॅकेट हे एक प्रकरण आहे. अशी राज्यात बरीच प्रकरण झालेली आहेत. गरिबांकडून १५ - २० लाख रुपये घेतलेले आहेत. अशा लोकांना अटक न करता फक्त बदली करण्यात आली आहे. हे कंट्रोल करणं कुठेतरी गरजेचं आहे. यासाठी स्वतंत्र कायदा असूनही जर चोरी होत असेल तर याबाबतीत कडक कायदा करण्यासाठी शासन काय करेल? यासंदर्भात फक्त रुबी हॉस्पिटलची चौकशी नको तर, खासगी हॉस्पिटलस ज्यांना शासकीय हॉस्पिटलमधून परवानगी घ्यावी लागते, ती परवानगी देताना जे कुणी दोषी असतील, त्यांच्यावर आपण कारवाई करणार आहात का?

एखाद्या १ कोटीच्या आणि १० लाखांच्या असलेल्या लोकसंख्येच्या महापालिकांमध्ये नियोजन पद्धतीने त्या शहराचा विकास व प्लानिंग

व्हावं, अशया प्रकारचं नियोजन आपण करतो. नगरविकास आराखड्याच्या माध्यमातून हे करत असताना अनेक ठिकाणी नियोजन नसल्याचे लक्षात येते. प्रत्यक्ष साईट व्हिजिट न करता काही प्लान मंजुर होतात. नाल्यावरील प्रस्तावदेखील मंजूर करण्याचा प्रयत्न काही ठिकाणी होतो. त्यानंतर अडचण अशी निर्माण होते की, त्याठिकाणी रस्ते व गटाराची सोय करायची असते. व्यवस्थित प्लॅन नसल्यामुळे यासारख्या अनेक समस्याना सामरे जावे लागते.

विकास आराखडा तयार करताना मुदत मागतेवेळी कुठेतरी आरक्षण टाकलं जातं. काही राजकिय देखील असतात. ते नसले तरी काही उद्देश ठेवून टाकले जातात. नंतर एक कमिटी नेमली जाते, त्यामध्यमातून अपील घेतले जाते. ते अपील मान्य केल्यानंतर परत त्याची मंजुरी महानगरपालिकेला द्यावी लागते. अशा पद्धतीने आरक्षण टाकण्याचा जो हेतू असतो, तो फार प्रामाणिक असतो असं नाही. या प्रक्रियेत कुठेही भ्रष्टाचार होऊ नये असा जर उद्देश असेल तर त्यात काही बदल करणे आवश्यक आहे.

आराखडा तयार करत असताना लोकसंख्येच्या निकषाप्रमाणे आरक्षण देतेवेळी काही त्रुटी आहेत, त्या दूर करणे फार गरजेचे आहे. कुठल्याही प्रकारच्या प्रकल्पाला मंजुरी देताना त्याठिकाणचे रस्ते अडचणीत येणार नाहीत, कुठल्याही प्रकारच्या सावर्जनिक सुविधा यांना अडथळा निर्माण होणार नाही. याचा अभ्यास करून टाऊन प्लानिंगला मंजुरी देणे फार गरजेचे आहे.

महाराष्ट्रामध्ये सर्वांत जास्त पैसे इमारत बांधकामाच्या बाबतीत जमा होत आहेत आणि नियमानुसार ज्या मालकांकडून पैसे वसूल झाले असतील तिथे काम करणाऱ्या लोकांना मध्यान्ह भोजन योजनेचा फायदा मिळणे गरजेचे आहे त्यामुळे या लोकांना

योजनेचा फायदा होत आहे का? कारण दुदैवाने या नियमाला बाजूला सारून महाराष्ट्रातल्या ज्यांच्या नोंदणी झालेल्या आहेत त्या सगळ्यांना सरसकट या योजनेचा लाभ दिला जात आहे.

बांधकामाची एनओसी करताना १ % आकारणी घेतली जाते हे पैसे वसूली करत असताना तिथे काम करणाऱ्या लोकांची नोंदणी देखील अनिवार्य केली पाहिजे आणि म्हणून याबाबतीमध्ये शासन सरकारी कामापासून ते सर्व ठिकाणी अशा पद्धतीची आकारणी करून या मंडळामध्ये कारवाई करणार का? आणि ती कारवाई करत असताना ज्या कंपनीकडून किंवा प्रशासनाकडून रक्कम जमा होईल तिथल्या लाभार्थ्यांची नोंदणी करून त्यांना वाटप करणार का? आणि त्याव्यतिरिक्त कोण काम करत असेल आणि त्यांना तेथील लाभार्थी म्हणून पैसे दिले जात नसतील तर त्यांना योजनेचा लाभ देण्यासाठी नियम करणार का?

कामगारांच्या रिक्त जागा शासनाने तत्काळ भरल्या पाहिजेत. ठेकेदार बदलला तरी गेले १० ते १५ वर्षे तीच लोकं कंत्राटी पद्धतीने तेथे काम करत आहेत. आज ना उद्या आपल्याला न्याय मिळेल या अपेक्षेने इतकी वर्षे काम करणाऱ्या कामगारांना त्याठिकाणी प्राधान्य देऊन त्यांना न्याय द्यावा.

नाशिकमधील त्रिंबकेश्वर मंदिराजवळ एक दर्गा आहे, दरवर्षी या दर्यामध्ये उरुस भरतो आणि दर्याला चादर चढवल्यानंतर ती चादर घेऊ शहरात संदल मिरवणूक काढली जाते, आणि मंदिराच्या उत्तर महाद्वाराजवळ मिरवणूक पोहोचल्यानंतर उरुसातील सेवेकरी त्रिंबकेश्वराला दरवाजाच्या पायरीजवळ श्रद्धेने धूप दाखवून पुढे मार्गस्थ होतात. ही पेशवे काळापासून चालत आलेली परंपरा आहे. त्यामुळे या पद्धतीची परंपरा वर्षानुवर्षे होती का आणि असेल तर याबाबतीत परंपरेला छेद देण्याचा प्रयत्न कुणी केला, मुस्लिम बांधवांनी त्याठिकाणी

क्षमा मागितली होती मग जाणीवूर्वक जातीभेद, धर्मवाद निर्माण करण्यासाठी कुणी प्रयत्न निर्माण केला आहे का? यावर कारवाई करणार का? आणि नेमलेल्या एसआयटीच्या माध्यमातून काय अहवाल प्राप झाला.

महाराष्ट्र भूषण आप्पासाहेब धर्माधिकारी यांचे महाराष्ट्रात लाखो अनुयायी आहेत. महाराष्ट्र भूषण पुस्कार कार्यक्रम अनेक वेळा राज्यात झाले. यंदाचा महाराष्ट्र भूषण पुस्कार कार्यक्रम घेत असताना उन्हाची परिस्थिती पाहून की राजकीय फायद्यासाठी घेतला? राजकीय फायद्यासाठी हा कार्यक्रम जर झाला असेल तर कार्यक्रमाच्या निमित्ताने येणाऱ्या लाखो अनुयायांची व्यवस्था केली गेली म्हणून सांगतात. जे प्रमुख पाहुणे होते, त्यांना दुपारपर्यंतचा वेळ होता. त्यावेळेतच कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला. यामुळे १४ श्रीसदस्यांना जीव गमवावा लागला. कार्यक्रम फक्त राजकीय स्वार्थासाठी आणि प्रसिद्धीसाठी घेतला असेल तर, महाराष्ट्र भूषण कार्यक्रम भर उन्हात घेण्याचे कारण काय? याचा शासनाने उल्लेख करावा. जर तसं असेल तर १४ श्रीसदस्यांच्या मृत्यूची जबाबदारी मंत्री महोदयांनी स्वीकारून राजीनामा द्यावा.

पूर्वी अपंगांच्या यादीच्या टक्केवारीचा सिव्हिल हॉस्पिटलमधून दाखला दिला जात होता. परंतु मध्यंतरीच्या काळामध्ये संपूर्ण अपंगांच्या दाखल्याचे फेर सर्वेक्षण करण्यात आले. ४० टक्क्यांच्या वर अपंग असलेल्या लोकांना दाखला मिळाला होता. त्यांचे फेर सर्वेक्षण करून त्यांची यादीच रद्द करण्यात आली आहे. त्यामुळे परत सर्वेक्षण करण्याचं कारण काय? आणि टक्केवारीच्या निकषांमध्ये बसत असताना देखील कमी दाखले देण्याच्या बाबतीत निर्णय का घेतला जातो याची चौकशी केली जाणार का?

सातारा जिल्ह्यातील सोनावडे ता. फलटण गावातील कोळसा भट्टीवर काम करण्याचा महिला मजूरावर सामूहीक

अत्याचार करण्यात आल्याची घटना दिनांक १९ जून, २०२३ रोजी वा त्यासुमारास उघडकीस आली. कोळसा उत्पादन करण्याच्या भट्टीचा मालक व त्याच्यासह ५ व्यक्तींनी हे कृत्य केल्याचा आरोप पिडीत महिलेने केला असून यासंदर्भातील तक्रार एका सामाजिक संस्थेने पिडीत महिलेसह मांडवी पोलीस स्टेशन येथे नोंदविली आहे.

भट्टीच्या मालकाने पिडीत महिलेच्या मुलांना त्याच्या घरी डांबून ठेवून तिच्या पतीला सुधा धमकाविणे, नव्याला व मुलांना जिवे मारण्याची धमकी देऊन या पिडीत महिलेवर अत्याचार करणे, या भट्टीच्या मालकाविरुद्ध या पूर्वीसुधा बालगुन्हेगारीच्या व अवैध कोळसा जमा केल्याचा गुन्हा नोंदवण्यात आला आहे. याप्रकरणी गुन्हेगाराविरुद्ध कडक कारवाई करावी व गरीब कातकरी कुटुंबाला कोळसा उत्पादन करण्याच्या भट्टीच्या मालकांपासून संरक्षण द्यावे. याप्रकरणी शासनाने तत्काळ कारवाई करावी.

१९ तारखेला आदिवासी महिला अत्याचाराची घटना घडल्यानंतर महिन्याभराच्या कालावधीत एकच आरोपी पकडला आहे. उर्वरित चार आरोपी न पकडल्याची कारणे काय? तसेच याआधी गायरान जमिनी संदर्भात प्रस्ताव दिला गेला होता. पारधी आणि कातकरी समाज या सर्वांना घरकुल उपलब्ध करून देण्यात यावे. कातकरी समाजातील व्यक्तींना घरकुल देण्यासाठी निकष बाजूला केला तर तालुक्यातील अनेक कातकरी समाजातील लोकांना याचा फायदा मिळेल.

पारधी आणि कातकरी लोकांसाठी शासकीय जागा उपलब्ध असेल तर नियमानुसार चौकटीत न पाहता तत्काळ घरकुलासारखी योजना राबवणार का?

कामगार विभाग आणि तहसीलदार विभाग यांच्याशी संलग्न राहून वीट भट्टी, कोळसा भट्टी अशा अनेक ठिकाणी काम

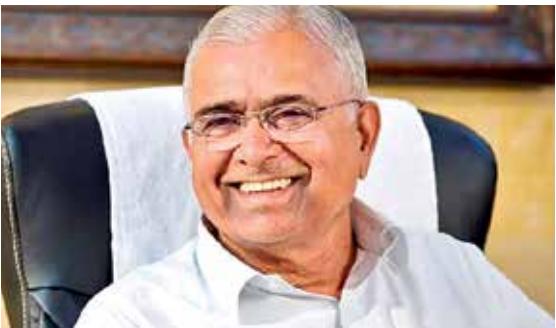

करणाच्या व्यक्तींची नोंदणी करणे गरजेचे आहे. ही नोंदणी झाली तर पगार आणि मोबदला कशा पद्धतीने द्यावा, याचे आदेश सरकार देणार आहे का? महाराष्ट्रात मध्यरात्रीच्या सुमारास रायगड जिल्ह्यात भूस्खलनाची भीषण दुर्घटना घडली. भूकंप त्याचबरोबर भूस्खलनाच्या महाराष्ट्रात अनेक दुर्घटना घडतात. राज्य सरकार त्यावर चर्चा, उपाययोजना, मदत जाहीर करते. परंतु आज या दुर्घटनेच्या निमित्ताने राज्यातील डोंगरदऱ्यातील वाढवा व वस्त्यांच्या सुरक्षिततेसाठी प्रत्येक जिल्ह्यातील जिल्हाधिकाऱ्यांना आदेश देऊन तात्काळ निर्णय घेण्याची सूचना करावी. गायराम जमिनी संदर्भात महसूलमंत्र्यांनी सुप्रीम कोर्टीचा आदेश असल्याने नियम करत असताना कमर्शियल सोडून जे काही लोक आहेत त्यांना शासकीय दर लावून नियमित करण्याच्या संदर्भात कॅबिनेट बैठकीत निर्णय घेतो असे सांगितले होते. तशा पद्धतीचे सभागृहात आश्वासन केले होते. राज्यातील अडीच ते तीन लाख लोक वर्षानुवर्षे वास्तव्यास आहेत. त्या बाबतीत अधिवेशनात निर्णय घेण्याच्या संदर्भात विषय होत असताना आश्वासन दिले होते. अनेक कॅबिनेट बैठका झाल्या परंतु त्याचा निर्णय घेतला गेला नाही. नोटीस आल्यामुळे लोकांवर कारवाई केल्या जातात. हा विषय गांभीर्याने घेऊन शासनाने ताबडतोब याबाबतीत खुलासा किंवा निर्णय आज बैठकीत घेऊन जाहीर करावा. निवडणुकांमध्ये जात प्रमाणपत्र गरजेचे असते. नियमानुसार जात प्रमाणपत्र हे निवडणुकांआधी सादर करायचे असल्याने उमेदवारी अर्ज दाखल करताना त्याची पडताळणी होत असते. परंतु, गेल्या काही वर्षांपासून या सर्व प्रक्रियांमध्ये जात प्रमाणपत्र दाखल करून घेण्यासाठी राज्य सरकारने सहा महिन्यांची वाढीव मुभा दिली आहे. यंत्रणा उत्तमरित्या काम करत नसल्याने सरकारला अशा प्रकाराचा निर्णय घ्यावा लागतो. यातून शासनाची निष्क्रियता दिसून येते. अपूरा कर्मचारी व अधिकारी वर्ग यामुळे नियमांची अंमलबजावणी करतांना शासनाला अपयश येते, ही वस्तुस्थिती आहे. तात्पुरती मलमपट्टी करण्यापेक्षा कायमस्वरूपी कशा पद्धतीने मार्ग काढता येईल? याचा उल्लेख विधेयकाच्या माध्यमातून करणे गरजेचे आहे. जात वैधता प्रमाणपत्र नसल्याने विद्यार्थ्यांना अनेक अडचणींना सामरो जावे लागते व शैक्षणिक लाभ घेतांना नाहक त्रास होतो. याव्यतिरिक्त युवा वर्गाला शिक्षण घेऊनदेखील नोकच्यांमध्ये स्थान न मिळणे यासारखे प्रश्न निर्माण

होत आहेत.

गेल्या दीड वर्षांपासून विधानसभा किंवा विधानपरिषद या सदनात अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सभापती, उपसभापती यासंदर्भात निर्णय प्रलंबित आहेत. या संदर्भात तांत्रिक असलेल्या मुद्द्यांमुळे लोकशाहीच्या माध्यमातून न्याय मिळवू देण्यासाठी सुप्रीम कोर्टापर्यंत जावं लागत आहे. सुप्रीम कोर्टातून परत निर्णय इकडे येतो याचे खन्या अर्थात विश्लेषण होणे गरजेचे आहे. अध्यक्षाची जागा रिक्त होती म्हणून उपाध्यक्ष यांनी निर्णय घेतला. परत उपाध्यक्षांच्या जागेनंतर अध्यक्ष आल्यावर त्यांनी तो निर्णय फिरवला. चर्चेचा मुद्दा असा आहे की, अधिकार सदनामध्ये आहेत. अध्यक्षाची, सभापतीची जागा रिक्त का ठेवली? त्यावेळी जागा वेळीच भरली असती तर हा विषय चर्चेला आलाच नसता. याठिकाणी लोकशाही आहे की नाही याचा शोध घ्यावा लागेल. अर्थसंकल्पामध्ये झालेल्या तरतुदी कशाप्रकारे लोकांना न्याय मिळवू देण्यासाठी प्रयत्न करतील याची शंका आहे. इतक्या मोठ्या संख्येने कामे मंजूर झालेली आहेत, पण त्याचे पैसे येत नाहीत. नवी मुंबई येथे अनेक राज्यांची सदनं झालेली आहेत. याठिकाणी महाराष्ट्र सदन बांधण्यासाठी जागा कमी पडत असल्याने बाजूचा भूखंड देखील आरक्षित करण्यासाठी अजीत पवार मुख्यमंत्री असताना त्यांनी सिडकोला सांगितलं होतं. त्याला मंजुरी झाली, १०० कोर्टीची तरतुद देखील झाली, मात्र प्रत्यक्ष काम सुरु झालेलं नाही. नवी मुंबई येथे जर महाराष्ट्र सदन झालं तर महाराष्ट्राच्या कानाकोपन्यातून जे कोणी विद्यार्थी येत असतील त्यांना रेल्वे स्टेशनच्या बाजूला फार मोठ्या प्रमाणात संधी उपलब्ध होऊ शकते. या ४३ हजार कोटींच्या बजेटमध्ये महाराष्ट्राचा स्वाभीमान आणि महाराष्ट्राची उंची वाढवणारा महाराष्ट्र सदन मंत्र्यांच्या उत्तरात अपेक्षित आहे. पोलीस पाटील यांचं मानधन वाढवावं यासाठी अनेक सदस्यांनी प्रयत्न केले, ते वाढवले जाईल अशी घाही देखील सभागृहात देण्यात आली. दुंदेवाने अद्यापही पोलीस पाटील यांच्या मानधनात वाढ झालेली नाही. बाकी बच्याच लोकांच्या पगारवाढीचा शासनाने निर्णय घेतला. गृह खात्याच्या माध्यमातून पोलीस पाटील यांचे मानधन वाढवण्याचा निर्णय व्हावा.

अकादमीच्या धोरणात्मक लेखानुसार देशात जवळपास ७५ हजार पशु वैद्यांची आवश्यकता असताना आपल्याकडे फक्त ३४ हजार ५०० पशु वैद्य आहेत. भारतीय पशु चिकित्सा परिषदेच्या मानांकनानुसार शेती व सेवा शिक्षण संस्था यामध्ये ५० टक्के पशु वैद्यांची कमतरता आहे. याची परवानगी केंद्र देते की राज्य काही करणार आहे? केंद्र आणि राज्याच्या माध्यमातून शासन जे काही निर्णय घेईल, त्यात पूर्वीपासून सेवेत असलेल्या पशु वैद्य संस्थेच्या माध्यमातून या जागा वाढवणार आहे का? की नवीन विद्यापीठ व संस्थांना परवानगी दिली जाणार आहे? याचा खुलासा होऊन त्याचे निकष आणि नियम सभागृहासमोर मांडा

रिक्षणसेवकांच्या मानधनाचा प्रश्न लवकर मार्गी लावावा- असण लाई

राज्यातील शिक्षणसेवकांच्या मानधनात राज्य शासनाने बाढ केली आहे. मात्र, अनेक शाळांच्या मुख्याध्यापकांनी शिक्षणसेवकांच्या मानधन बदलाचे प्रस्ताव सादर केलेले नाहीत. त्यामुळे मानधनवाढीचा निर्णय होऊन पाच महिने उलटल्यानंतरही शिक्षणसेवकांना मानधनवाढीपासून वंचित राहावे लागत असल्याचे उघडकीस आले आहे. जलयुक्त शिवार योजनेला शासनाकडून यावर्षी पाचशे पंचेचाळीस कोटी रुपये देण्यात आले. परंतु मागच्यावर्षी दिलेल्या निधीचा उपयोग कशाप्रकारे करण्यात आला? योजनेचा कितपत उपयोग झाला? कामे योग्यप्रकारे झाली का? या सर्व गोष्टीकडे सरकारने लक्ष द्याव. १ रुपया पीकविमा योजनेमध्ये २० ते ३० टक्के परतावा फक्त शेतकऱ्यांना मिळतो आणि ७० ते ८० टक्के फायदा हा विमाकंपन्या घेतात हे थांबले पाहिजे आणि शेतकऱ्यांना जास्तीत जास्त परतावा मिळाला पाहिजे. सांगली जिल्ह्यामध्ये ५० टक्के शाळा या बसण्यास योग्य नाहीत, असा अहवाल जिल्हा परिषद शाळा मंडळाकडून देण्यात आला आहे. त्यामुळे पालक त्यांच्या मुलांना खासगी शाळांमध्ये टाकत आहेत, सामान्यांच्या शाळा टिकल्या पाहिजेत. शिक्षणासाठी व शैक्षणिक संस्थांसाठी जे लढले त्यांना पेन्शन देऊ नका, त्यांच्या मुलांना सवलतही देऊ नका. परंतु, इतिहासात त्याची नोंद करून शासनाच्या निर्णयात त्यांची नावे समाविष्ट करून घ्या व त्यांना सन्मानपत्र द्या. तसेच, सिंचनापासून वंचित असलेल्या मराठवाड्याच्या पाणीबाणीकडेही शासनाने लक्ष द्यावे. माझ्या मतदार संघातील पंचायत समितीची मुदत संपून सहा महिने झाले; वीस हजार लोकसंघ्या असणाऱ्या या पंचायती आहेत. मात्र लोकांचे काम करण्यासाठी शासनाकडे माणसे नाहीत. त्यामुळे सर्व कामकाज ठप्प झाले आहे आणि अशा अवस्थेमध्ये पुढील निवडणूक येईपर्यंत अजून एक वर्ष काढणे अवघड झाले आहे, पंचायत समिती निवडणुकीचा मुद्दा अधोरोखित करत, पुढील विधायकमध्ये यावर कायमस्वरूपी तोडगा निघावा. राज्य

शासनाने स्वतःची पशु वैद्यकीय महाविद्यालये काढावीत. खासगी महाविद्यालयातून शिकलेले विद्यार्थी खासगी दवाखाने काढत आहेत. त्यामुळे ते शासनाच्या सेवेत येत नाहीत. शासनाने वर्ग २ वैद्यकीय महाविद्यालये काढावीत. लम्पी आजाराला तोंड देताना शासनाला नाकी नऊ आले. आजही हा आजार अधून-मधून तोंड वर काढतोय. अशा अवस्थेत खासगी महाविद्यालये न काढता शासकीय काढावी. येथून शिकणाऱ्या विद्यार्थ्यांना शासकीय सेवेची सर्की असावी. याचा नव्हीच शासनाला फायदा होईल

शेतकऱ्यांना सर्वांगीण मदतीची अंमलबजावणी का होत नाही- सुनील भुसारा

शेतकऱ्यांना सर्वप्रकारे मदत करण्याची भूमिका शासनाने घेतलेली आहे. सर्वांगीण विकास, अन्नधान्य रोजगार, उपजीविकेचे साधन, आर्थिक विकास या सगळ्या बाबींवर सर्वांगीण मदत करण्याचे शासनाने धोरण जाहीर केले आहे, परंतु त्याची अंमलबजावणी पालघर जिल्ह्यामध्ये होताना दिसत नाही, आदिवासी भागामधील आदिवासी उपजीविका क्षेत्रामध्ये मागच्या कालावधीमध्ये शेतकऱ्यांना खावटीचे अनुदान दिले

जात होते. पावसाच्या काळामध्ये आदिवासी लोकांना दिलासा देण्याचे काम सातत्याने मागील काळामध्ये आणि गेल्या ५ वर्षांमध्ये सरकारने केले, परंतु आताचे नवीन सरकार आल्यानंतर खावटी अनुदान योजना बंद करण्यात आली आणि शासनाने अनेक मोठ्या प्रकल्पांना हजारो कोटींचा निधी दिला. पण महाराष्ट्रातल्या अठरा लाख लोकांना योजनेपासून वंचित ठेवले

मागेल त्याला शेततळे, धरण, गाळ्युक्त शिवार, अशा अनेक योजनांची घोषणा उपमुख्यमंत्री यांनी मागच्या अधिवेशनामध्ये केली परंतु मागच्या काळामध्ये कृषी विभागाकडून त्याची अंमलबजावणी झालेली दिसली नाही. जलसंधारणाची कामे गेल्या दोड वर्षांमध्ये रायगड, ठाणे मधील ग्रामीण, आदिवासी भागामध्ये कुठल्याच योजनांचे काम त्या ठिकाणी झालेले नाही.

सरकारच्या माध्यमातून अनेक चांगल्या योजनांच्या घोषणा केल्या जातात मग त्याची अंमलबजावणी का होत नाही? हजारो कोटींचा निधी कुठे जातो? याचा विचार सरकारने करावा, पन्हास हजाराचे पीक कर्ज, भातशेतीचे अनुदान अजूनही शेतकऱ्यांच्या खात्यात जमा झालेले नाही, नैसर्गिक आपत्तीने मृत्यू पावलेल्या लोकांना आजही महसूल विभागाकडून मदत मिळालेली नाही. महसूल विभाग, वन विभाग या अनेक विभागांच्या योजना फक्त कागदावर आहेत त्यामुळे कुठे तरी गांभीर्याने या गोर्षींचा विचार सरकारने करावा.

सर्वसामान्य नागरिकांना न्याय मिळाला पाहिजे- प्राजक्त तनपुरे

एससी, एसटी व इतर मागासवर्गीयांना राज्यघटनेने जे राजकिय आरक्षण दिलेलं आहे. त्यानुसार त्यांचं राजकिय प्रतिनिधित्व असावं हा मूळ हेतू आहे. या मूळ हेतूला कुठे अडथळा येऊ नये याची आपण दक्षता घेतली पाहिजे. आदिवासी विकास विभागात याआधी अशा बन्याच घटना घडलेल्या आहेत की, लोकांनी चुकीच्या पडताळण्या करून

चुकीचे दाखले घेतले आहेत व सरकारी सेवेत गेलेले आहेत. त्यामुळे हा एक प्रकारचा अन्यायच आहे.

सहा महिन्यातच अधिकाऱ्यांनी दाखला द्यावा अशी शासनाने सक्ती करावी. एखादा चुकीच्या जातीचा सदस्य जर त्या जागेवर गेला तर त्या जातीवर हा अन्याय होणार आहे, हे देखील शासनाने कुठेतरी विचारात घेतले पाहिजे. सामाजिक न्याय, आदिवासी विकास यांनी त्यांची बिले ठराविक वेळेतच द्यावी अशी सक्ती करण्यात यावी. सार्वजनिक बांधकाम विभागातील 'ज्युनिअर इंजिनिअर' व नगरपरिषदेतील 'स्थापत्य अभियंता' दोघांना सारखीच वेतनश्रेणी असते. सार्वजनिक बांधकाम विभागातील इंजिनिअर्सना जेर्झिनंतर अनेक प्रोमोशनच्या संधी आहेत. परंतु, नगरपरिषदेतील अभियंता हा फार फार तर नगर

अभियंता होतो. दोघांचंही शिक्षण सारखंच, तफावत मात्र मोठी यासाठी शासनाने योग्य तो निर्णय घ्यावा. राज्यात महिला अत्याचाराचे प्रमाण वाढलेले असताना राहुरी मतदारसंघात अत्यंत घृणास्पद घटना घडली आहे. एक महिला भगिनी तिच्यावर झालेल्या अन्यायाविरोधात तक्रार दाखल करण्यासाठी दोन महिने पोलीस स्टेशनच्या फेच्या मारत होती. या प्रकरणात गुन्हा नोंदवून घेण्याएवजी राहुरी पोलीस स्टेशनच्या पोलीस उपनिरीक्षकाने तिच्याकडे पैशाची मागणी केली. तसेच संबंधित

महिलेला घरी बोलावून अत्याचार केले असल्याचा आरोप देखील या पोलीस निरीक्षकावर असून याबाबत बलात्काराचा गुन्हा दाखल झाला आहे. कायद्याचे रक्षकच जर कायद्याचे भक्षक होणार असतील तर सर्वसामान्य नागरिकांना न्याय कोण देणार? याबाबत उच्चस्तरीय चौकशी करून संबंधित महिलेला न्याय मिळवून द्यावा तसेच अशाप्रकारे निंदनीय कृत्य करणाऱ्या पोलीस उपनिरीक्षकास तात्काळ निलंबित करण्यात यावे.

राज्यात सातत्याने होणारे खाते बदल, कामाच्या विभागाकडे मंत्रांचे दुर्लक्ष होणे, एकाच मंत्रांकडे एकाहून अधिक जिल्हांचा पालकमंत्री पदाची जबाबदारी असणे आणि त्यामाध्यमातून राज्याचा विकासाला खीळ बसणे या अनुषंगाने हा प्रस्ताव आहे आणि या सगळ्या राजकीय अस्थिरेमुळे सर्वसामान्य जनतेची कामे खोळबली आहेत. गेल्या वर्षभरापासून शेतकऱ्यांना दिवसा वीज देण्याकरता मुख्यमंत्री सौरकृषी वाहनी योजना चांगल्या पद्धतीने कार्यरत होणार आहे असं नुस्त ऐकण्यात येतंय मात्र प्रत्यक्षापांच्ये मविअआचा सरकारचा वेळेस जे प्रोजेक्ट चालू झाले होते तेच आता बंद पडत येण्याची परिस्थिती निर्माण झाली आहे, ही वस्तुस्थिती आहे.

शेतकऱ्यांचा दृष्टीने दिवसा वीज मिळणे अत्यंत आवश्यक आहे त्यामुळे जर महावितरण कंपनी कडून दिवसा वीज घेतली आणि जे सब स्टेशन वीज पुरवठा करतात त्यामध्ये थोडीफार सुधारणा केली तर राज्यातल्या सर्व शेतकऱ्यांना एक वर्षांमध्ये दिवसा वीज देऊ शकतो आणि म्हणून या योजने मध्ये सुधारणा करावी. अर्थसंकल्पामध्ये घोषणा झाली होती कि ट्रान्सफॉर्मर पूल साठी योजना करणार, ही घोषणा करून ३-४ महिने झाले शेतकरी या योजनेच्या प्रतिक्षेत आहेत. मविआ सरकार चा काळातील २००० कोटी रुपयांचा कृषी आकस्मिक योजनेतील फंड वापरायचा बंद का केला, या गोष्टीचं उत्तर ऊर्जामंत्री यांनी देणं आवश्यक आहे. नवीन सरकार येऊन आता १ वर्ष झालं आहे, जो शेतकरी ५०,००० रुपये पर्यंतचे कर्ज नियमित भरतो अशा अनेक शेतकऱ्यांना अजूनही कर्जमाफीच्या योजने अंतर्गत पैसे मिळालेले नाहीत, गतिमान सरकारने ही लवकरात लवकर संपवून शेतकऱ्यांना न्याय द्यावा तसेच, २ लाखांच्यावर कर्ज घेतलेलं शेतकऱ्यांचे कर्ज थकले आहेत त्यांचा देखील विचार सरकारने करावा. राज्यसरकारने दुधाचे दर ३४ रुपये लिटर निश्चित केले आहेत, परंतु प्रत्यक्षामध्ये ३० रुपयांपेक्षा कमी भाव

दूध उत्पादक शेतकऱ्यांना मिळत आहे. याची गांभीर्याने दखल शासनाने घ्यावी.

रस्ते मार्गाने गावे जोडण्यासाठी सरकारने कार्यक्रम हाती घ्यावा- राजू नवधरे

महाराष्ट्र शासनाच्या ग्रामविकास विभागाच्या माध्यमातून खेड्या-पाड्यांमध्ये अनेक कामे चालतात. वसमत विधानसभा

मतदारसंघातील व हिंगोली जिल्ह्यातील ग्रामीण रस्त्यांसाठी शासनाने एक वेगळी तरतुद केली पाहिजे. ३०:५४ आणि ५०:५४ निधीच्या व मुख्यमंत्री ग्रामसङ्करण योजनेच्या माध्यमातून हे रस्ते शहराच्या मुख्य रस्त्यांशी जोडले जातात. या रस्त्यांची अत्यंत दयनीय अवस्था आहे. अत्यंत निकृष्ट दर्जाची कामे काही मंडळी या योजनेच्या माध्यमातून करत असतात.

ही गावे जोडण्यासाठी राज्य सरकारने एक कार्यक्रम हाती घेतला पाहिजे. ३०:५४ आणि ५०:५४ निधीच्या व मुख्यमंत्री ग्रामसङ्करण योजनेच्या माध्यमातून प्रत्येक मतदारसंघात १०० किमीचे रस्ते बांधले पाहिजेत. मतदारसंघातील पिंपरा, अंबाजूर रस्ता व सोतेगाव, रायवाडी, मातरगाव आणि दामणगाव अशा किंत्येक गावांना या निधीची आवश्यकता आहे. या सर्व गावांतील विद्यार्थ्यांना शाळेपर्यंत येण्यासाठी या रस्त्यांची आवश्यकता आहे. ग्रामविकास विभागाच्या माध्यमातून या रस्त्यांची पूरता व्हावी. २५/१५ निधीच्या माध्यमातून गावांतर्गत रस्ते व सभागृह यांच्या बांधकामासाठी मोठ्या प्रमाणात निधी मिळाला पाहिजे. काही गावांमध्ये ग्रामपंचायत कायांलये नाहीत, त्यासाठी देखील निधी मिळायला हवा. वसमत पंचायत समिती इमारतीसाठी जवळपास १०-११ कोटी रुपये प्रस्तावीत केले आहेत. ग्रामविकास मंत्रांनी त्याला लवकरात लवकर मान्यता द्यावी.

दिल्लीतील राज्यसरकारची सत्ता नियंत्रित करून त्यावर भाजपच्या केंद्र सरकारचे वर्चस्व प्रस्थापित करण्यासाठी मोदी सरकारने नेशनल कॅपिटल टेरीटोरी ऑफ दिल्ली (सुधारणा) विधेयक २०२३ मांडण्यात आले. या विधेयकाचा राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाने या विधेयकाला विरोध करण्याचा निर्णय केला. त्यासंबंधी राष्ट्रवादीच्या राष्ट्रीय कार्याध्यक्षा खासदार सुप्रिया सुळे यांनी विधेयकाला विरोध करताना लोकसभेत जे भाषण केले ते इथे देत आहोत.

भाजपने राष्ट्रवादी काँग्रेसची माफी मागितली पाहिजे सुप्रिया सुळे

लोकसभेत नेशनल कॅपिटल टेरीटोरी ऑफ दिल्ली (सुधारणा) विधेयक २०२३ मांडण्यात आले. या विधेयकाचा राष्ट्रवादी काँग्रेसच्या वतीने ठामपणे विरोध केला. यावेळी बोलताना हे विधेयक असंवैधानिक, लोकशाहीविरोधी आणि सहकारी संघराज्यवादाच्या विरोधात असल्याची भूमिका मांडली.

भारतासारख्या मोठ्या लोकशाहीत केंद्राचे नियंत्रण हा योग्य शब्द नसल्याचे नमूद केले. भाजपच्या वतीने हा शब्द

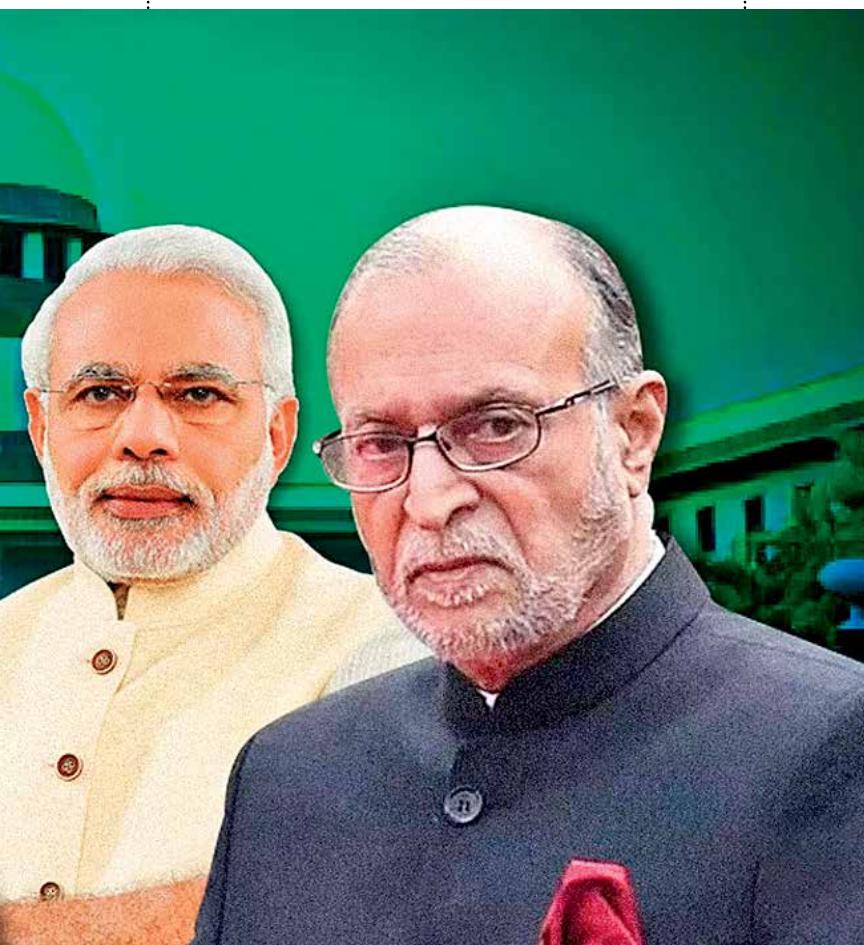

वापरला गेला त्याचा विरोध केला. भाजपाने दिल्लीला पुर्ण राज्याचा दर्जा देण्याचे आश्वासन आपल्या प्रत्येक निवडणूक जाहिरनाम्यात दिले, हि वस्तुस्थिती आहे. एकिकडे दिल्लीला पुर्ण राज्याचा दर्जा देण्याचे आश्वासन द्यायचे आणि दुसरीकडे तिथली सत्ता आपल्या हातात नाही म्हणून दिल्लीच्या लोकनिर्बाचित सरकारवर आपले नियंत्रण प्रस्थापित करण्यासाठी विधेयक आणायचे ही दुतोंडी भूमिका आहे. एकत्र भाजपा निवडणूक जाहिरनाम्यात खोटे बोलते किंवा

देण्यात आले आहे. असे असताना हे विधेयक चर्चेला आणून सभागृहाचा अमूल्य वेळ वाया का घालविला जात आहे. कारण हे विधेयक मूळातच असंवैधानिक असल्याने ते अडकून राहणार हे निश्चित आहे . या विधेयकात दिल्ली सेवा प्राधिकरणाचा कलम ४५ ड मध्ये उल्लेख आहे.यानुसार त्रिसदस्यीय समिती तिचे काम पाहणार आहे. यात दिल्लीच्या मुख्यमंत्र्यांचा समावेश जरी असला तरी दोन शासननियुक्त सचिव देखील असणार आहेत. नियुक्त सदस्य विरुद्ध निर्वाचित लोकप्रतिनिधी हा सामना लावून देण्यात केंद्र सरकारला एवढे स्वारस्य का आहे? नायब राज्यपाल दिल्ली सरकारच्या निर्णयांना नाकारत असतील तर दिल्लीत शक्तीहीन सरकार काय कामाचे?

नैतिकता हा भाजपाच्या नेत्यांचा आवडता शब्द आहे. देशातील जनतेने दोन वेळा त्यांना बहुमत देऊन जनादेश दिला असा त्यांचा दावा देखील आहे. मग हाच न्याय आम आदमी पक्षाला का लागू होत नाही. दिल्ली आणि पंजाब या दोन्ही ठिकाणी त्यांना स्पष्ट जनादेश आहे. पण तरीही हे विधेयक आणले जाते ही दुहेरी भूमिका भाजपा का घेत आहे? भाजपाच्या प्रमुख वक्त्वांनी नमूद केल्याप्रमाणे ही निवडणूक प्रक्रियेतील हेराफेरी नाही का असा प्रश्न विचारला. सचिवांना जर चुकीची वागणूक मिळाली असेल तर ती निश्चितच चुकीची आहे. मग ती दिल्ली असो किंवा महाराष्ट्र. पण दोन्हीकडे तुम्हाला समान न्याय द्यावा लागेल. भाजपा जाणिवपूर्वक घराणेशाहीचा उल्लेख करीत असते. पण जेव्हा एनडीएची बैठक असते तेव्हा घराणेशाहीचे प्रोडक्ट असणारे अनेक नेते त्या बैठकीला उपस्थित राहतात, हे तुम्ही लपवू शकणार नाही असे स्पष्ट केले. मी स्वतः घराणेशाहीची प्रोडक्ट असले तरी प्रतिभा-शरद पवार यांची मी मुलगी आहे याचा

मला सार्थ अभिमान आहे, आम आदमी पक्षाने आमच्यावर एकेकाळी आमच्यावर टिका केली होती हे मान्य पण माझ्या मतदारसंघात येऊन राष्ट्रवादी कॉंग्रेसवर नंचरली करपट पार्टी अशी टिका भाजपाच्या नेत्यांनी केली. पण आता महाराष्ट्रात राष्ट्रवादी कॉंग्रेसच्या आमदारांना सत्तेत सोबत घेताना हे आरोप कुठे गेले ? या आरोपांबद्दल राष्ट्रवादी कॉंग्रेस पक्षाची भाजपाने माफी माणितली पाहिजे अशी माझी आग्रही भूमिका आहे.

आता लोकशाहीच्या मंदिरात खोटे बोलत आहे, याचे उत्तर त्यांना दिल्लीच्या जनतेला द्यावे लागेल. जम्मू काश्मीर या संपूर्ण राज्याचे त्रिभाजन करताना तेथे वर्षभरात निवडणूक घेऊ असा विश्वास संसदेला देण्यात आला होता. परंतु आज चार वर्षे झाली तरीही तेथे निवडणूका घेतल्या नसून तेथे लोकनिर्वाचित सरकार अस्तित्वात नाही. या विधेयकाचे समर्थन करणाऱ्या सदस्यांनी स्वतः कलम २३९ अ(७) मध्ये अस्पष्टता असल्याचे नमूद केले आहे. याला सर्वोच्च न्यायालयात आव्हान देखील

अनंत बागाईतकर

भारतीय राजकारणात निवडणुकीला आणि

त्यामुळेच निवडणुकीत अधिकाधिक मते पदरात पाडून घेण्याचे राजकारण पाचवीला पुजलेले आहे. निवडणुकीत मतदारांना आपल्याकडे आकर्षित करण्यासाठी त्यांना बहुविध सवलती आणि आश्वासनांची आमिषे त्या निमित्ताने दाखविली जात असतात. जोपर्यंत आश्वासने वास्तववादी असतात तोपर्यंत अडचण नसते परंतु वारेमाप, अवाजवी आणि अवास्तव आश्वासनांची प्रलोभने आणि खैरात देशाला, देशाच्या अर्थव्यवस्थेला अडचणीत आणणारी असतात. या आश्वासनांची पूर्ता करता येत नसल्याचे कल्यावर ती आश्वासने म्हणजे 'चुनावी जुम्पले' किंवा 'निवडणूक चलापव्या' असल्याचे निर्लज्ज स्पष्टीकरणही मागाहून दिले जाते. कारण, तोपर्यंत लोकांना खोटी स्वप्ने दाखवून निवडून आलेले सत्तारूढ झालेले असतात. सामान्यजनांच्या हाती केवळ हताश होण्यापलीकडे काहीही उरलेले नसते. त्याचप्रमाणे निवडणुका जिंकण्यासाठी प्रतिस्पर्धी पक्षांवर कोणत्याही थराला जाऊन आरोप करणे, निंदा

करणे हे प्रकार केले जातात. निवडणुका जिंकण्यासाठी हे आरोप करताना त्यांची शहनिशा करण्याची तसदी देखील भलेभले नेते घेत नाहीत. वातावरण गढूळ करण्यात धन्यता मानणारे सध्या शीर्षस्थानी असल्याने निवडणुकांच्या प्रचाराची पातळीही दिवसेंदिवस खालावलेली आढळते. याला देशाच्या राजकीय संस्कृतीचे अधःपतन म्हटतात आणि गेल्या नऊ-दहा वर्षात ही घसरण लक्षणीय आहे. राजकीय विरोधकांनाही सन्मानाने वागविण्याएवजी देशाला राजकीय विरोधकांपासून मुक्त करण्याची भाषा बोलणाऱ्या तद्दन हुकुमशाही व एकाधिकारवादी नेत्यांनी देशातील उदारमतवादी राजकीय संस्कृती कलंकित केलेली आहे.

लोकसभेची निवडणूक वेळापत्रकानुसार झाल्यास मे-२०२४ च्या मध्यानंतर नवीन सरकार देशात सत्तारूढ झालेले असेल. त्यामुळे किमान दोन महिने आधीपासून या निवडणुकीची प्रक्रिया सुरु झालेली असेल. त्यामुळे साधारणपणे पुढील सात महिने राजकीय दृष्ट्या अतिशय महत्वाचे राहणार

आहेत. याचे कारण लोकसभा निवडणुकीपूर्वी राजस्थान, मध्य प्रदेश व छत्तीसगढ या तीन हिंदी भाषक राज्यात तसेच तेलंगणात आणि ईशान्य भारतातील मिझोरम या राज्यांमध्ये या वर्ष अखेरीपर्यंत विधानसभा निवडणुका घेतल्या जाणे अपेक्षित आहे. थोडक्यात या विधानसभा निवडणुका या लोकसभा निवडणुकीसाठी मुख्य सिनेमाआधीच्या ट्रेलरचे काम करतील. यावरुन मतदारांचा कल लक्षात येण्यास मदत होईल. राजस्थान, छत्तीसगढ व तेलंगणात बिंगर भाजपची सरकारे आहेत. राजस्थान व छत्तीसगढ मध्ये काँग्रेसची तर तेलंगणात तेलंगणा राष्ट्र समिती उर्फ भारत राष्ट्र समितीचे सरकार आहे. मिझोरम मध्ये मिझो नॅशनल फ्रंटचे सरकार आहे. या राज्यात २०१८मधील विधानसभा निवडणुकीत भाजपला एक जागा मिळाली होती. ती देखील काँग्रेसमधील फुटीरामुळे. त्यामुळे मिझोरममध्ये इतर ईशान्य भारतीय राज्यांप्रमाणे घुसखोरी करण्यात भाजपला यश मिळू शकले नाही. मिझो नॅशनल फ्रंट हा पक्ष भाजपच्या नेतृत्वाखालील एनडीए आघाडीतील एक घटक पक्ष आहे. परंतु या पक्षाने व मुख्यमंत्री झोरमथांग यांनी मिझोरमचे राजकारण भाजपपासून प्रयत्नपूर्वक वेगळे राखले आहे. मिझो राजकारणाला आक्रमकतेची पार्श्वभूमि असल्याने भाजपला तेथे फार गडबड करता आलेली नाही. हे राज्य ख्रिश्न बहुसंख्यक आहे. त्यामुळे मणिपूरच्या पार्श्वभूमीवर होणारी येथील निवडणूक ही अतिशय महत्वपूर्ण राहणार आहे. याचे कारण मणिपूरमधील हिंसाचाराची झळ कुकी, नागा यांच्याप्रमाणे च मिझो किंवा झो आदिवासी समूहांनाही बसलेली आहे. मिझोरमचे मुख्यमंत्री झोरमथांग यांनी मणिपूरमधील हिंसाचाराचा निषेध करतानाच

त्यामुळे मिझोरममध्ये येणाऱ्या मिझो व झो आदिवासींच्या बाजुने तीव्र प्रतिक्रिया व्यक्त केली होती. या सर्व घडामोर्डीमुळे मिझोरमच्या आगामी निवडणुकीला विशेष महत्व प्राप्त झालेले आढळते. ईशान्य भारतातील राज्यांमध्ये भाजप आणि विशेषत: संघ परिवाराने जे हातपाय पसरून आक्रमक बहुसंख्यकवादाच्या आधारे राजकारणाला सुरुवात केली त्याची परिणीती कशात झाली हे मणिपूरमधील निर्घृण आणि अमानुष वांशिक हिंसाचाराने दाखवून दिलेले आहे. त्यामुळेच मिझोरममधील निवडणुकीद्वारे तेथील मतदारांची प्रतिक्रिया कळणार आहे. मुख्यमंत्री झोरमथांग यांनी अलीकडे एका मुलाखतीत मणिपूरमधील हिंसाचाराचे पडसाद आगामी लोकसभा निवडणुकीत निश्चितपणे उमटतील असे भाकित केले आहे. ईशान्य भारतातील भाजपच्या यशावर या हिंसाचाराचा प्रतिकूल परिणाम झाल्याखेरीज राहणार नाही अशी स्पष्टोक्ति त्यांनी केली आहे. भाजप आघाडीचे सदस्य असूनही झोरमथांग यांनी व्यक्त केलेले मत महत्वपूर्ण आहे. भाजपच्या आघाडीत असणे म्हणजे त्यांच्या प्रत्येक निर्णयाला मान डोलाविणे नाही अशी मिझो नॅशनल फ्रंटची भूमिका आहे. त्यामुळेच आपण प्रस्तावित समान नागरी कायद्याला विरोध केलेला आहे असेही त्यांनी सांगितले. मणिपूरमधील कुकी, झो, मिझो हे सर्व आदिवासी मिझोरमशी वांशिकदृष्ट्या जोडलेले आहेत त्यामुळेच केंद्र सरकाराने त्यांचा भूभाग मिझोरमला जोडावा अशी मागणीही त्यांनी केली आहे. सारांशाने एवढेच म्हणावे लागेल की ईशान्य भारतात लोकसभेच्या पंचवीस जागा आहेत आणि त्या सर्वच्यासर्व जागा जिंकण्याचे भाजपचे स्वप्न २०२४ मध्ये भंग पावण्याची

शक्यताच मिळोरमच्या मुख्यमंत्र्यांनी व्यक्त केली आहे. भाजपला बहुसंख्यकवादाच्या नशेतून जागे होण्याची इच्छा असेल तर ते मिळोरमच्या मुख्यमंत्र्यांच्या वक्तव्याची गार्भीयाने दखल घेतील.

२०१८मध्ये राजस्थान, मध्य प्रदेश आणि छत्तीसगढ मध्ये झालेल्या विधानसभा निवडणुकांमध्ये भाजपचा पराभव झाला होता. राजस्थान आणि छत्तीसगढमधील काँग्रेसच्या

पाडणे हे होय. तर या कमळीने मध्य प्रदेशातही असेच आपले मोहजाल पसरविले आणि त्यात ज्योतिरादित्य आणि त्यांचे अन्य फंदफित्र अडकले. तेथे कमळीने आपले सरकार स्थापन केले. परंतु मतदारांच्या दरबारात न्याय होत असतो हे कमळीला अद्याप कळलेले नसावे. कर्नाटकातील कारस्थान कमळीच्या अंगाशी आले. विधानसभा निवडणुकीर्यत मतदारांनी कळ काढली

सरकारांनी भाजपच्या कारवायांमध्ये ही टिकाव धरला. परंतु मध्य प्रदेशातील कमलनाथ सरकार मात्र काँग्रेसमधील फुटीरांमुळे पडले.

ग्वाल्हेरचे महाराज ज्योतिरादित्य शिंदे यांनी केलेल्या फंदफित्रीचा फटका काँग्रेसला बसला. या फुटीतून मध्य प्रदेशात पुन्हा भाजपचे सरकार प्रस्थापित झाले. मध्य प्रदेशात फाटाफुटीचा खेळ करण्यापूर्वी भाजपने कर्नाटकात त्याची रंगीत तालीम केलेली होती. कर्नाटकात काँग्रेस व जनता दल(एस) यांचे सरकार होते. ते सरकार भाजपने ‘ऑपरेशन लोटस’ किंवा ‘कमळी कारस्थान’ (कमळी म्हणजे कमळाबाई म्हणजेच कमळ चिन्ह. ते कुणाचे आहे हे सांगायला नको) या मोहिमे अंतर्गत पाडले होते. कमळीचे कारस्थान म्हणजे प्रतिस्पर्धी पक्षातील संभाव्य फितुरांना अमाप आमिषे दाखवून स्वतःच्या जाळ्यात, मोहजालात फसवून ते सरकार घातपाताने, कारस्थानी पध्दतीने

परंतु निवडणुकीत मतदारांनी कमळीला आस्मान दाखविले. मध्य प्रदेशातही क न १०८ क १ ची च पुनरावृत्ती होईल अशी भाकिते आताच होऊ

लागली आहेत. खुद कमळीचे पितृत्व असलेली संघटना उर्फ रा.स्व.संघाने देखील मध्य प्रदेशात भाजपची परिस्थिती अवघड आणि कठीण असल्याचा अहवाल कमळीला दिल्याचे समजते. तशा बातम्या देखील मध्य प्रदेशातील वृत्तपत्रांमध्ये प्रसिद्ध झाल्या आहेत. यामुळे कमळी थोडीफार अस्वस्थ असल्याचे कळते. त्यातच कमळीच्या कुटुंबातही कलह वाढलेले आहेत. ते स्वाभाविकही आहे. कर्नाटकात ज्या प्रमाणे बाहेरच्यांना महत्व दिले गेले आणि घरच्या निष्ठावंतांकडे दुर्लक्ष करून सत्ता उपभोगण्याचा प्रकार झाला त्यातून कर्नाटकातील कमळीच्या कुटुंबातही मोठे कलह झाले. जगदीश शेट्टर हे त्यांना डावलल्यामुळे एवढे नाराज झाले की त्यांनी रातोरात काँग्रेसशी

घरोबा करून टाकला आणि कांग्रेसच्या तिकिटावर निवडणूक लढवली. असे अनेक होते आणि या गृहकलहामुळे कमळीला मात खावी लागली. त्याची पुनरावृत्ती मध्य प्रदेशात होणार आहे असे भाकित वर्तविले जात आहे. मध्य प्रदेशातही जुने व नवे असा वाद पेटला आहे. त्यामुळे तो वाद येत्या निवडणुकीत भोवणार असल्याची भविष्यवाणी करण्यात आली आहे. या

पुन्हा तेच मुख्यमंत्री होतील याबद्दल प्रश्नचिन्ह आहे. याचे कारण चारवेळा ते मुख्यमंत्री राहिलेले आहेत. आता अनेक नव्या नेत्यांना मुख्यमंत्री होण्याची लालसा आहे. त्यात क्रमांक एकवर कृषिमंत्री नरेंद्रसिंग तोमर यांचे नाव आहे. याखेरीज ज्योतिरादित्य शिंदे आहेत. कैलास विजयवर्गीय, प्रल्हादसिंग पटेल आहेत आणि गृहमंत्री व ब्राह्मण समाजाचे नेते नरोत्तम

प्रकारामुळेच कमळीचे दोन मालक सध्या उठपल मध्य प्रदेशाचे दौरे करू लागले आहेत. अगदी साध्यासाध्या कार्यक्रमासाठी हे दोघेही पळत दिल्लीहून येत असतात. अगदी एखाद्या लहानशा उद्घाटनाच्या कार्यक्रमापासून, कार्यकर्त्यांच्या मेळाव्यासाठी हे दोन्ही मालक धावत मध्य प्रदेशात येत असतात. वंदे भारत एक्सप्रेसला हिरवा झेंडा दाखविण्याची मकेदारी देशातील सर्वोच्च नेत्याने स्वतःकडेच राखलेली आहे. याहून हास्यास्पद गोष्ट देशाच्या पंच्याहतर वर्षात घडलेली नव्हती. परंतु प्रसिद्धी व प्रकाशझोताचे वेड असलेल्या सुमारबुधी लोकांना आपण हास्यास्पद ठरतो याचे भान उरत नसते. उलट त्यांना त्याचे अप्रूप वाटत राहते. थोडक्यात मध्य प्रदेशातील कमळीच्या घरात सर्व काही आलबेल नसल्याची माहिती आहे.

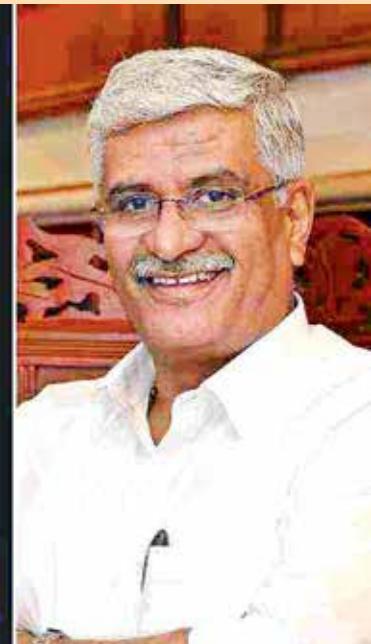
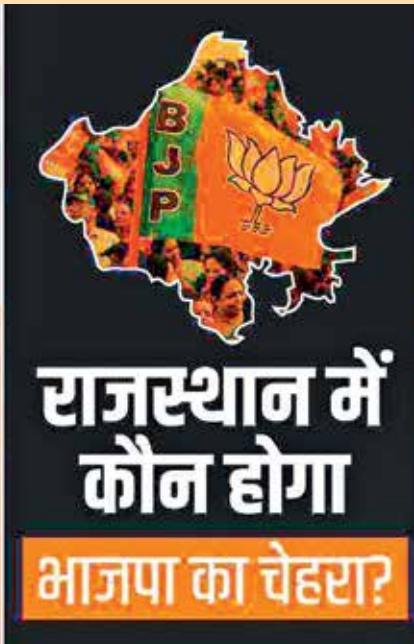
मध्य प्रदेशात आणखी एक डोकेटुखी आहे. मुख्यमंत्री शिवराजसिंग चौहान यांना बदलण्याची योजना आखली जात आहे. परंतु चौहान यांनी राज्याचे मामाजी म्हणून निर्माण केलेली प्रतिमा अद्याप कायम आहे. त्यामुळे निवडणुका त्यांच्या चेह्यावर आणि नेतृत्वाखालीच लढविल्या जाणार हे स्पष्ट आहे. परंतु निवडणुकीनंतर आणि भाजपला विजय मिळाल्यास

मिश्राही आहेत. थोडक्यात या एका पदासाठी अनेक दावेदार आहेत. त्यांच्यातही चढाओढ आहे आणि त्यामुळेही या राज्यात गटातटाचे राजकारण जोरात आहे. थोडक्यात मध्य प्रदेशात कर्नाटकाची पुनरावृत्ती होणार काय हा प्रश्न जोरदार चर्चेत आहे. अनेक भाजपचे समर्थक व सहानूभूतीदार देखील भाजपवर चिडून बोलताना आणि आता या पक्षाला पराभवाचा फटका आवश्यक असल्याचे मत व्यक्त करताना आढळतात.

राजस्थानातील भाजपचे(कमळी) राजकारण सुरवातीपासूनच दोन गटात विभागलेले आहे. एक गट वसुंधरा राजे यांचा आहे. दुसरा गट उर्वरित नेत्यांचा आहे. वसुंधरा राजे यांना राजस्थानच्या राजकारणातून हृषपार करण्याचे भाजपच्या जोडगोळीचे गेली अनेक वर्षे मनसुबे आहेत परंतु त्यात त्यांना यश आलेले नाही. याचे कारण वसुंधरा राजे राज्याच्या राजकारणात आपला दबदबा टिकवून आहेत. त्यांना दुखावण्याचा प्रथत झाल्यास राजस्थानातील भाजपचे त्या पुरेसे नुकसान करू शकतात याची जाणीव जोडगोळीला आहे. कर्नाटकात वरिष्ठ नेते येद्युप्पा यांना दुखावल्यानंतर त्यांनी बंड केले होते आणि परिणामी भाजपला कर्नाटकात २०१३ मध्ये

पराभव स्वीकारावा लागला होता. ती जोखीम राजस्थानात घेण्याची जोडगोळीची तयारी नाही. त्यामुळे वसुंधरा राजे यांच्या विरुद्ध कडक कारवाई करताना दहावेळा विचार केला जातो. काँग्रेसच्या पथ्यावर पडणारी ही बाब आहे. परंतु या विधानसभा निवडणुकीच्या निमित्ताने वसुंधरा राजे यांना राजस्थानच्या राजकारणातून निवृत्त केले जाणार काय याचे उत्तर अपेक्षित आहे. राजस्थानच्या मुख्यमंत्रीपदासाठीचा नवा ताजा चेहरा म्हणून केंद्रीय जलसंपदा मंत्री गजेंद्रसिंग शेखावत यांच्या नावाची चर्चा आहे. राजस्थानातील काँग्रेसचे अशोक गेहलोत यांच्या नेतृत्वाखालील सरकार पाडण्यासाठी कमळीने प्रयत्न भरपूर केले परंतु दुर्दैवाने त्यात यश आले नाही. याला दोन कारणे होती. एकतर भाजपमधील वसुंधरा राजे यांच्या गटाचा

वाईट वागणुकीमुळे हा समाज बिथरला होता. गुजर समाजाची सुमरे नऊ टके मते आहेत आणि तीस ते पस्तीस मतदारसंघांमध्ये या समाजाची मते निर्णायक ठरतात. पायलट यांच्यामुळे गेल्या निवडणुकीत या समाजाने काँग्रेसला मदत केली होती. मीणा समाजाचे नेते किरोडीमल मीणा यांनी भाजपमध्ये प्रवेश केलेला असला तरी सुमरे सहा ते सात टके मते असलेल्या या समाजाने गेल्या निवडणुकीत काँग्रेसला मदत केली होती. राजस्थानात १८ टके अनुसूचित जातींची मते आहेत आणि तेही परंपरेने काँग्रेसबरोबर राहिलेले आहेत. आगामी निवडणुकीतही जाती समीकरणांचे खेळ चालणार आहेतच. यामध्ये वसुंधरा राजे यांना दुखावणे भाजपला महागात जाऊ शकते कारण त्या जाट समाजाचे प्रतिनिधित्व करतात(त्यांचे दिवंगत पति जाट

असल्या फाटाफुटीला आणि पाडापाडीला असलेला विरोध आणि गेहलोत यांचे सर्वसमावेशक नेतृत्व आणि प्रदेश काँग्रेस संघटनेवर असलेली त्यांची निर्विवाद पकड यामुळे काँग्रेसमधील सचिन पायलट यांनी कितीही गडबड करूनही संभाव्य बंड शमविण्याची क्षमता गेहलोत यांनी दाखवून दिली. सचिन पायलट यांनी काँग्रेसमध्ये बंड करून फाटाफुटीचा एक अयशस्वी प्रयत्न करून पाहिला होता. त्यात त्यांचे तोंड पोळले होते तसेच कमळीलाही नामुष्की स्वीकारावी लागली होती. पायलट हे गुजर समाजाचे आहेत आणि राजस्थानात गुजर आणि मीणा या दोन समाजातील संघर्ष परंपरागत आहे. राजस्थानातील राजपूत, जाट, गुजर ही भाजपची परंपरागत व्होटबँक आहे. परंतु जसवंतसिंग यांच्यासारख्या राजपूत नेत्याला भाजपने दिलेल्या

संस्थानिक होते) आणि त्यांना दुखावल्यास हा समाज वेगळा विचार करू शकतो. गजेंद्रसिंग शेखावत हे राजपूत आहेत. त्यामुळे भाजपसमोर नेतृत्वाबाबत मोठा पेच आहे.

यामुळे आता गेहलोत सरकारविरुद्ध भ्रष्टाचाराचे आरोप सुरु करण्यात आले आहेत. गुढा हे मूळ बहुजन समाज पक्षाचे आहेत. २००८ मध्ये गेहलोत सरकारला बहुमतासाठी आवश्यक अशा मतांची भरपाई गुढा यांनी केली होती. २०१८ मध्ये गुढा यांनी बहुजन समाज पक्षाच्या सहा आमदारांसह काँग्रेसमध्ये प्रवेश करून गेहलोत सरकारला बळकटी आणून दिली होती. २००८ मध्ये गेहलोत यांनी त्यांना महत्वाचे असे पर्यटन खाते दिले होते. तर २०१८ मध्येही मंत्रीपद दिले होते. पायलट यांच्या बंडखोरीच्या वेळी गुढा यांनी गेहलोत यांना भक्षम साथ दिली.

आता अचानक ते फिरले आहेत. निवडणुकीच्या ऐन तोंडावर त्यांनी गेहलोत यांच्या व अन्य मंत्र्यांच्या विरोधात भ्रष्टाचाराचा बिगूल फुंकला आहे. यासंदर्भात ते एका लाल डायरीचा वारंवार उल्लेख करताना आढळतात. त्याचाच उल्लेख महामहिम पंतप्रधान साहेबांनी अलीकडे त्यांच्या राजस्थान दैन्यात करून गेहलोत सरकारवर शरसंधान केले होते. गुढा हे आयारामगयाराम पंथातले आहेत. त्यामुळे त्यांना गळाला लावणे कमळीला सोपे गेले असेल यात शंका नाही. आता ते ज्या लाल डायरीचा सातत्याने उल्लेख करीत आहेत त्यात म्हणे गेहलोत सरकारच्या बहुतांश मंत्र्यांच्या कथित भ्रष्टाचाराच्या प्रकरणांचे तपशील आहेत. या डायरीची कहाणी सुरुस आहे. पायलट यांनी केलेले बंड मोडून काढण्यासाठी झालेला पैशाचा वापर, गेहलोत

जाळण्याचे प्रकारही घडले. पण आपल्याकडे त्याची फोटोकॉपी असल्याचा दावाही ते करतात. मात्र यापैकी प्रत्यक्षात ते काहीच करीत नाहीत. पत्रकारांनी त्यांचा पिंच्छा पुरवूनही डायरीतील तपशील उघडकीस आणण्यास ते तयार नाहीत. परंतु त्यांच्या या सनसनाटीपणामुळे भाजपला गेहलोत यांच्या विरोधात एक कोलीत मिळाले आहे. त्यामुळे त्यांच्या खास उपरोक्तिकृत शैलीत त्याचा उल्लेख करून धमकावण्याचा प्रकार केला आहे. गुढा हे ती डायरी प्रत्यक्षात सादर न करता नुसतेच बलाना करीत बसले तर त्यांचा फुगा फुटण्यास वेळ लागणार नाही. त्या परिस्थितीत गेहलोत यांना फायदा होऊ शकतो, त्यामुळे भाजपलाही असल्या बिनबुडाच्या गोष्टीचा प्रचारात किती वापर करायचा हे ठरवावे लागेल. राजस्थानात

यांचा मुलगा वैभव याला राजस्थान क्रिकेट असोसिइशनच्या अध्यक्षपदी निवडण्यासाठी केलेल्या गोष्टी आणि इतर अनेक सनसनाटी गोष्टीचे तपशील या डायरीत असल्याचा त्यांचा दावा आहे. ही डायरी एका छाप्यात सीबीआयने जप केली होती परंतु गेहलोत यांच्या सांगण्यावरून आपण ती सीबीआयच्या ताब्यातून कशी पळवून आणली याची सुरुस कथाही गुढा सांगतात. ही डायरी तक्काळ जाळून टाकण्यास गेहलोत यांनी आपल्याला सांगितले होते असा दावा ते करतात. आता हे सर्व सांगून पुन्हापुन्हा ते विधानसभेतही लाल रंगाची डायरी फडकवत असतात. विधानसभा अध्यक्षांनी त्यांना ती अधिकृत सहीनिशी सादर करण्यास सांगितल्यावर ते ती करीत नाहीत. किंवा एकदोन वेळेस इतर सदस्यांनी ती हिसकावून फाडण्याचे किंवा

कॅग्रेस अजुन तरी सुसंघटित व एकसंध आहे. त्यामुळे पक्ष निवडणुकीत भाजपला तोडीस तोड लढत देण्यास सुसज्ज आहे. पायलट यांनाही शांत करण्यात आले आहे हीही एक जमेची बाजू मानावी लागेल.

पंतप्रधान साहेबांनी अद्याप छत्तीसगढवर स्वारी केलेली नाही. परंतु येत्या काही दिवसातच त्यांच्या या राज्यातही वाच्या सुरु होणार असल्याचे सांगण्यात येते. छत्तीसगढमध्ये टीएस सिंगदेव या असंतुष्ट नेत्याला अलीकडे उपमुख्यमंत्रीपद देऊन कॅग्रेसने तूर्तास शांत केले आहे. मुख्यमंत्री भूपेशसिंग बघेल यांची प्रशासन आणि पक्षसंघटनेवर चांगली पकड आहे. गेल्या पाच वर्षांत त्यांच्याबाबत कसलेही आरोप झालेले नाहीत किंवा एखादे प्रकरणही नाही. त्यामुळे त्यांची प्रतिमा मलिन करण्यात

भाजपला फारसे यश आलेले नाही. त्याचबरोबर छत्तीसगढमध्ये भाजपकडे मुख्यमंत्रीपदासाठी नवा ताजा चेहरा नाही. पराभूत मुख्यमंत्री रमणसिंग यांची प्रतिमा डागाळलेली आहे आणि प्रशासक म्हणून त्यांची कामगिरी फारशी चांगली नव्हती. रमणसिंग यांना लागोपाठ दोनवेळेस मुख्यमंत्रीपद मिळाले किंवा भाजपला सरकारस्थापनेची संधी मिळण्यास काँग्रेसमधील गटबाजी प्रामुख्याने कारणीभूत होती. दिवंगत काँग्रेसनेते अजित जोगी यांची यासंदर्भातील भूमिका नेहमीच शंकास्पद राहिलेली होती. परंतु त्यांच्या निधनानंतर प्रदेश काँग्रेसमध्ये गटबाजी संपून बहुतांशाने सुसंयटितपणा आणण्यात भूपेशसिंग बघेल यांना यश मिळाले आहे. तसेच गेल्या पाच वर्षात त्यांनी लोककल्याणाचे

अनेक चांगले निर्णय करून त्यांची अंमलबजावणी देखील सक्षमतेने केलेली असल्याने लोकांमध्येही त्यांच्या सरकारबद्दल फारशी नाराजी आढळून येत नाही. त्यामुळेच छत्तीसगढमध्ये भाजपला आगामी निवडूनक फारशी सोपी जाईल अशी चिन्हे नाहीत.

तेलंगणावरही भाजपने, भाजपचे चाणक्य उर्फ केंद्रीय गृहमंत्र्यांनी लक्ष केंद्रित केले आहे. कर्नाटकात सत्तेवरून दूर व्हावे लागल्याची बाब भाजपला चांगलीच झोंबलेली आहे. त्याचे उड्हे तेलंगणात काढण्याच्या दृष्टीने आणि दक्षिणेतील आणखी एका राज्यात शिरकाव करण्याचे मनसुबे त्यांनी रचलेले आहेत. पहिल्याच झटक्यात या राज्यात सत्ता हस्तगत कणे

जुमला ले लो जुमला !

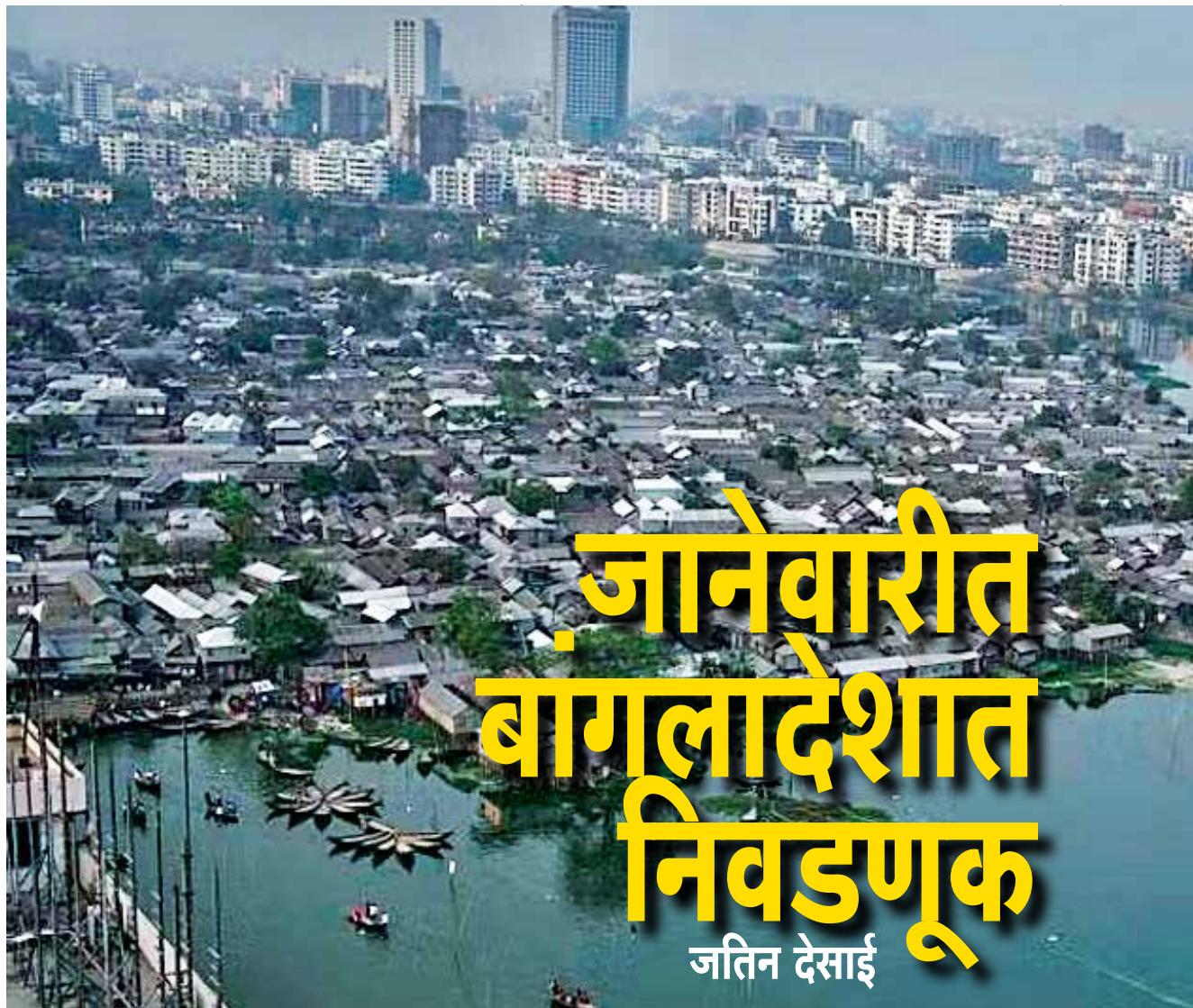
सहज शक्य नसले तरी साधनसंपत्तीचा अमाप (गैर)वापर करून विधानसभेच्या काही जागा जिंकण्याचे उद्दिष्ट साधणे आणि मुख्यमंत्री चंद्रशेखर राव यांच्या पक्षातही फाटाफूट करणे अशा स्वरूपाची रणनीती कमळीकडून अमलात आणली जाण्याची शक्यता आहे. चंद्रशेखर राव यांच्या पक्षाचे स्पष्ट बहुमत हुकल्यास त्यांना भाजपबरोबर आघाडी करण्यास भाग पाझून तेथील सत्तेत भागीदारी घेणे आणि मग तेथील राजकारणात आपल्या पक्षाचे अस्तित्व प्रस्थापित करणे असे या रणनीतीचे सर्वसाधारण स्वरूप असल्याचे दिसून येते. तेलंगानाच्या मुख्यमंत्र्यांनी त्यांचे राष्ट्रीय राजकारणात पदार्पण करण्याचे स्वप्न साकार करण्यासाठी तेलंगानाच्या ऐवजी भारत राष्ट्र समिती असा पक्षाच्या नावात बदल केला आहे. परंतु पक्षाच्या राष्ट्रीय विस्तारासाठी ते केवळ महाराष्ट्रातील राजकारणातच घुसखोरी करीत असल्याचे चित्र आढळून येते. चंद्रशेखर राव यांचे राजकारण बेभरवश्याचे असल्याने त्यांना विरोधी पक्षांनी स्थापन केलेल्या इंडिया या महाआघाडीत स्थान देण्यात आलेले नाही. चंद्रशेखर राव हे भाजपचे हस्तक असल्यासारखे राजकारण करीत असल्याचे आरोपही झाले आहेत व त्यामुळे तेलंगानात वर म्हटल्याप्रमाणे त्रिशंकू विधानसभा अस्तित्वात आण्यात

भाजपच्या यंत्रणेला यश आल्यास ते भाजपबरोबर हातमिळवणी करण्यास मागेपुढे पाहणार नाहीत.

विधानसभा निवडणुकांच्या निमित्ताने लोकसभेच्या निवडणुकांसाठी वातावरणनिर्मिती होणार आहे. त्यामुळे भाजप, या पक्षाचे शीर्ष नेतृत्व हे या निवडणुकांमध्ये सर्वस्व झोकणार आहेत हे उघड आहे. कारण यामुळे निर्माण होणाऱ्या राजकीय परिस्थितीचा परिणाम लोकसभा निवडणुकीवर होऊ शकतो. २०१८ मध्येही राजस्थान, मध्य प्रदेश व छत्तीसगढमध्ये कॉर्गेसला विजय मिळाला होता परंतु त्या वातावरणनिर्मितीचा फायदा विरोधी पक्षांना व कॉर्गेसला मिळू शकला नाही. पुलवामा व बालाकोटच्या घटनांमुळे बाजी पलटविण्यात पंतप्रधानसाहेबांनी यश मिळविले. आता या यशामागील सुरस व चमत्कारिक कथा-कहाण्या उजेडात येऊ लागल्या आहेत. मतदारांना देखील आता भाजपची आणि विशेषत: भाजपच्या शीर्षस्थ नेतृत्वाची कार्यपद्धती कल्पून चुकलेली आहे. त्यामुळे च २०२४ मध्ये होणाऱ्या लोकसभा निवडणुकीच्या तोंडावर आता ही मंडळी कोणती हातचलाऱ्यी करतात याकडे बारकार्डी लक्ष ठेवावे लागणार आहे.

विषयात:

राष्ट्रपती

जानेवारीत बांगलादेशात निवडणूक

जतिन देसाई

प्रत्येक देशासाठी शेजारील राष्ट्रातील निवडणुका अतिशय महत्वाच्या असतात. त्या निवडणुकीत कोणाचा विजय होण्याची शक्यता आहे, त्याचे व त्याच्या पक्षाचे विचार काय आहेत त्याचा अभ्यास केला जातो. अमुक पक्ष सततेत आला तर त्याचा द्विपक्षीय संबंधावर कशया स्वरूपाचे परिणाम होतील याचाही विचार केला जातो. अमुक पक्ष सततेत आला तर आपले संबंध अधिक मजबूत होईल किंवा अमुक पक्ष सततेत आला तर आपले संबंध जसे आहेत तसेच राहतील याचा विचार करणं अत्यावश्यक आहे. शेवटी प्रत्येक देशाला आपल्या शेजारील राष्ट्रांशी चांगले संबंध हवे असतात. शेजारील राष्ट्रांशी द्विपक्षीय संबंध मजबूत असणं हे प्रत्येक राष्ट्राच्या हिताच असतं. भारताच्या संदर्भात विचार केल्यास माओवादी असलेले

पुष्प कमल दहल 'प्रचंड' यांचे आता भारतासोबत संबंध सुधारले आहेत. त्याला कारणे ही आहेत. गेल्या वर्षी डिसेंबर महिन्यात प्रचंड यांनी कम्युनिस्ट पार्टी ओफ नेपाळ (युएमएल) यांच्याशी असलेली युती तोऱ्हन नेपाळी काँग्रेसशी हात मिळवली केली आणि पंतप्रधान झाले. नेपाळी काँग्रेस नेहमी भारताच्या बाजूने राहिली आहे. या कारणांमुळे प्रचंड मध्ये आपल्याला फरक जाणवतो. नेपाळचे पंतप्रधान प्रचंड यांनी ३१ मे ते ३ जून दरम्यान भारताचा प्रवास केला. त्यांचा हा दौरा दोन्ही देशासाठी महत्वाचा ठरला. नेपाळी काँग्रेस सोबत ते आता सततेत आहेत. श्रीलंकाचे अध्यक्ष रनिल विक्रमासिंघे यांच्याशी आपले संबंध चांगले राहिले आहेत. गेल्या महिन्यात ते देखील भारतात येऊन गेले. बांगलादेशाच्या पंतप्रधान शेख हसीना सोबत तर

शेख हसीना फवरीट

आपल्या अनेक वर्षांपासून अतिशय जवळचे संबंध आहेत. बांगलादेशाला स्वातंत्र्य मिळवून देणाऱ्या शेख मुजिबुर रहमान यांच्या त्या कन्या आहेत. इप्राप्त खान किंवा इतरांपेक्षा पाकिस्तानात नवाज शरीफ सत्तेत असण भारतासाठी नेहमी चांगल असं म्हटलं पाहिजे. मालदीव येथे सप्टेंबरमध्ये अध्यक्षपदाची निवडणूक आहे. मालदीवीयन डेमोक्रॅटिक पार्टी भारतासाठी इतरांपेक्षा नेहमीच जवळची राहिली आहे.

यावर्षी ऑक्टोबर-नोव्हेंबर मध्ये पाकिस्तानात सार्वत्रिक निवडणुका अपेक्षित आहे. बांगलादेशात पुढच्या वर्षी जानेवारी महिन्यात सार्वत्रिक निवडणुका आहेत. बांगलादेशात निवडणुकीत मोठ्या प्रमाणात

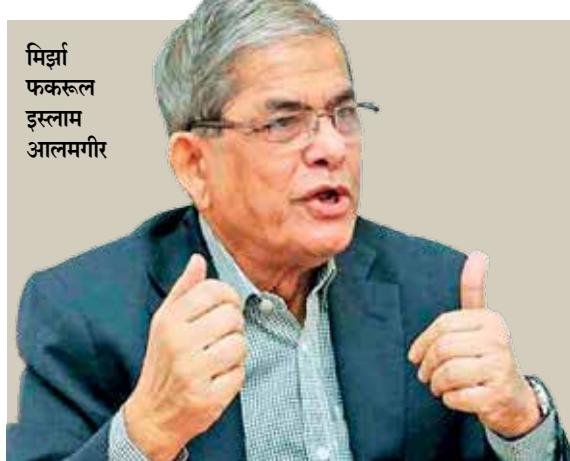

हिंसाचार होतो. अनेक लोक निवडणुकीच्या प्रचारात आणि मतदानाच्या दिवशी मारले जातात. गेल्या काही निवडणुकीत बॉम्बचा मोठ्या प्रमाणात उपयोग केला जातो. मतदारामध्ये भीती निर्माण करण्याचा त्यामागे उद्देश असतो. बांगलादेशात निवडणुकीचं वातावरण तापायला लागलं आहे. काही वर्षांपूर्वीपर्यंत असं म्हटलं जायचं की बांगलादेशाचं राजकारण शेख हसीना आणि खालेदा झिया या दोन महिलांच्या अवतीभवती फिरत. पण आता तशी परिस्थिती राहिलेली नाही. सत्ताधारी अवामी लीगच्या शेख

हसीना या बांगलादेशाच्या

यांच्या कार्यकर्त्यात हाणामारी देखील झाली होती. शेख हसीना यांनी पंतप्रधानपदावरून राजीनामा दिला पाहिजे आणि तटस्थ हंगामी सरकारच्या देखरेखीखाली निवडणुका झाल्या पाहिजे, ही बीएनपीची प्रमुख मागणी आहे. ही मागणी राज्यघटना विरोधी असल्याचं सांगून अवामी लीगने ती फेटाळली आहे. वाढत्या महागाईचा मुद्दा पण बीएनपीने उपस्थित केला आहे. बांगलादेशाचा विकास होत असला तरी त्याचा अपेक्षा एवढा फायदा सर्वसामान्य माणसानां होत नाही, ही वस्तुस्थिती आहे.

बीएनपीचे महामंत्री मिझार्फ करुल इस्लाम आलमगीर

मिझार्फ
फकरुल
इस्लाम
आलमगीर

सर्वसामान्य नेत्या झाल्या आहेत. भारत आणि बांगलादेशात असलेल्या जिव्हाळ्याचा संबंधात शेख हसीना यांच्या मोठा वाटा आहे. त्यांच्या विरोधी म्हणजे बांगलादेश नॅशनल पार्टी (बीएनपी), जमात-ए-इस्लामी सारखे पक्ष शेख हसीना यांच्या भारताचा बाजूच्या परराष्ट्र धोरणांची टीका करतात. काही निवडणुका देखील दोघांनी एकत्रितपणे लढवल्या आहेत. शेख हसीना यांच्यासोबत बांगलादेशाचे समाजवादी व साम्यवादी विचाराचे काही पक्ष आहेत. बांगलादेशातील ढाका, चितागंग इत्यादी भागात त्यांचा बन्यापैकी प्रभाव आहे. बीएनपी आणि जमात-ए-इस्लामीचे धोरण भारताच्या विरोधात राहिलं आहे. शेख हसीना यांच्यावर बीएनपीचा नेहमीचा आरोप असतो की त्या (शेख हसीना) भारताला बन्याच गोष्टी देतात पण बांगलादेशाला भारताकडून फारसं काही मिळत नाही.

बीएनपी यांनी प्रचाराची जोरात सुरुवात केली आहे. २८ जुलैला ढाका येथे आयोजित करण्यात आलेल्या बीएनपीच्या सभेला हजारोंच्या संख्येने लोक आली होती. लोकांनी काही रस्ते अडवलेले. रस्ता मोकळा करण्यासाठी पोलिसांनी अश्रूदूराचा वापर केला होता. त्यांच्या सभेच्या एका किलोमीटर एवढ्या अंतरावर अवामी लीग यांनी 'शांतता सभा' आयोजित केली होती. अवामी लीग आणि बीएनपी

यांनी शेख हसीना यांच्या सरकारला लोक कंटाळली आहेत, त्यांना ही सरकार नको आहे, असं म्हटलं आहे. शेख हसीना यांच्या सरकारकडून मुक्त आणि न्याय वातावरणात निवडणुका होणे शक्य नसल्यामुळे निवडणूकांसाठी तटस्थ सरकार आवश्यक असल्याचं बीएनपीचे म्हणणे आहे.

पक्षाच्या सर्वेसर्व खालेदा झिया कुठेच दिसत नाही. त्यांच्या अनुपस्थितीत आलमगीर पक्षाचं नेतृत्व करत आहेत. २०१८ मध्ये भ्रष्टाचाराच्या आरोपाखाली खालेदा झिया यांनां शिक्षा झाली होती. वरच्या न्यायालयाने ती शिक्षा वाढवून १० वर्षांची केली. खालेदा झिया यांची प्रकृती बिघडल्यामुळे २०२० च्या मार्च महिन्यात सरकारने त्यांना काही अटीवर तुरुंगातून मुक्त केलं. त्या अटीनुसार खालेदा झिया यांच्यावर त्यांच्या

दाका येथील घरी राहणं बंधनकारक आहे. त्यांना परदेशात जाता येणार नाही, अशीही एक अट आहे. तेव्हापासून त्या कुठल्याही राजकीय कार्यक्रमात दिसलेल्या नाही. अलीकडे त्यांना अधूनमधून हॉस्पिटलमध्ये देखील जावं लागतं. त्यांची तब्बेच चांगली नाही आणि त्याचं निश्चित बीएनपीला मोठं नुकसान झालं आहे. बीएनपीच्या इतर कुठल्याही नेत्यांकडे खालेदा झिया सारखा करिष्या नाही. एका अर्थाने निवडणुकीच्या आधीच पराभव झाला बीएनपी याचा आहे,

खालेदा
झिया

असं म्हटलं तर ते चुकीचं ठरणार नाही. शेख हसीना यांच्या राजवटीत बांगलादेशची अर्थव्यवस्था सुधारली देखील आहे. १९९६ पासून बांगलादेशात निवडणुका तटस्थ हंगामी सरकारच्या नेतृत्वाखाली घ्यायची सुरुवात करण्यात आली होती. त्या सरकारचं महत्त्वाचं काम म्हणजे निवडणुका मुक्त आणि न्याय वातावरणात घ्यायचे होते. १९९६, २००१ आणि २००८ च्या निवडणुका अशया तटस्थ सरकारकडून घेण्यात आल्या होत्या. पाकिस्तानचा आजही निवडणुका घेण्याचं काम तटस्थ हंगामी सरकारच आहे. अवामी लीग आणि अन्यविरोधी पक्षाच्या मागण्या लक्षात घेऊन बीएनपी सरकारने १९९६ मध्ये घटनेत १३ वी दुरुस्ती केलेली. सार्वत्रिक निवडणुकीच्या ९० दिवस आधी संसद आणि मंत्रिमंडळ बरखास्त करून तटस्थ हंगामी सरकारने निवडणुका घ्याव्यात अशा स्वरूपाची ही दुरुस्ती होती. १९९६ च्या निवडणुकीत बीएनपीचा पराभव झाला. नंतर ३० जून २०११ ला सत्तेत असताना अवामी लीग सरकारने घटनेत १५ वी दुरुस्ती करून हंगामी तटस्थ सरकारची तरतूद रद्द केली. यामुळे च विरोधी पक्षांची तटस्थ हंगामी सरकारची मागणी घटना विरोधी असल्याचं अवामी लीगच म्हणणं आहे. २०१४ आणि २०१८ च्या निवडणुकीसाठी तटस्थ हंगामी सरकार बनवण्यात आली नव्हती. बीएनपी यांनी

२०१४ च्या सार्वत्रिक निवडणुकांचा बहिष्कार केला होता. त्यामुळे अवामी लीग यांचा सहज विजय झालेला. २०१८ ची निवडणूक बीएनपीनी लढवली. पण, त्यांचा मात्र ७ जागेवर विजय झाला. अनेक मतदारसंघात विरोधी पक्षांचे उमेदवारच नव्हते. या दोन्ही निवडणुका एकतर्फी झाल्या होत्या.

खालेदा झिया या बांगलादेशाच्या पहिल्या महिला पंतप्रधान होत्या. त्यांचे पती मेजर झिया उर रेहमान हे बांगलादेशाचे १९७७ ते १९८१ च्या ३० मे पर्यंत राष्ट्राध्यक्ष होते. राष्ट्राध्यक्ष असताना ३० मे ला त्यांची हत्या करण्यात आली. त्यानंतर २ जानेवारी १९८२ मध्ये खालेदा झिया बीएनपीच्या सभासद झाल्या आणि राजकारणात उतरल्या. बीएनपी हा पक्ष झिया उर रेहमान यांनी स्थापन केलेला. स्वतंत्र बांगलादेश अस्तित्वात आल्याची घोषणा शेख मुजीबुर रेहमान यांच्या वतीने २७ मार्च १९७१ च्या सायंकाळी ७.४५ वाजता मेजर झिया उर रेहमान यांनी चितागंगच्या उत्तरेला असलेल्या कालुरघाट येथून स्वाधीन बांगला बेतार केन्द्रमधून केली होती.

खालेदा झिया १९९१ नंतर १९९६ मध्ये देखील पंतप्रधान झाल्या. परंतु, त्यांच सरकार फार काळ टिकलं नाही. त्यानंतर २००१ मध्ये त्या पुन्हा पंतप्रधान झाल्या आणि पाच वर्ष सत्तेत राहिल्या. २०१८ मध्ये खालेदा झिया यांना भ्रष्टाचाराच्या आरोपाखाली पाच वर्षांची तुरंगवासाची शिक्षा झाली. त्यानंतर मुलगा तारिक रेहमान याला हंगामी पक्षप्रमुख बनवण्यात आले. पण त्याने लंडनमध्ये आश्रय घेतलेला. त्याच्यावर काही गंभीर स्वरूपाचे गुन्हे आहेत. अलीकडच्या बीएनपीच्या सभेत तारिकच्या भाषणाची व्हिडिओ दाखवण्यात आलेली. बीएनपीकडे नेतृत्वाचा अभाव असल्याचं यातून दिसतं.

दुसरीकडे शेख हसीना यांच्या राजवटीत बांगलादेशाचा विकास होत आहे. पण मानवाधिकाऱ्यांच्या मुद्द्यावर अवामी लीग सरकारचा रेकॉर्ड फारसा चांगला नाही. हाँगकांगच्या एशियन ह्यूमन राइट्स कमिशनच्या म्हणण्यानुसार २००९ ते जून २०२२ च्या काळात न्यायालयीन व्यवस्थेच्या बाहेर २६५८ लोकांची हत्या करण्यात आली होती आणि ६१९ जणांना पोलीस यंत्रणांनी पकडलेलं पण त्यानंतर त्यांचा पत्ता लागला नाही. बांगलादेशात निवडणुका मुक्त आणि न्याय वातावरणात व्हाव्यात यासाठी पश्चिमेची राष्ट्र सक्रिय आहेत. मतदानाच्या प्रक्रियेत जे कोणी हस्तक्षेप करण्याचा प्रयत्न करतील त्यांच्या व्हिसावर नियंत्रण आणण्यात येईल, असं अमेरिकेने मे महिन्यातच स्पष्ट केलेलं. भारताच्या दृष्टीने विचार केल्यास शेख हसीना यांचा विजय होणं महत्त्वाचे आहे. बांगलादेश आणि भारतातल्या ऐतिहासिक संबंध अधिक मजबूत होईल. उभय देशात व्यापार वाढतो आहे. त्याला अधिक गती मिळूं शकेल.

जगतला सर्वात मोठा पक्ष असल्याचा दावा करणारा भाजप, त्याचे 'विश्वगुरु' पंतप्रधान नरेंद्र मोदी, या पक्षाचे 'चाणक्य' केंद्रीय गृहमंत्री अमित शहा डगमगु लागले आहेत. मणिपूर मधल्या घटनांनी मोदी सरकारची लाज गेली, जागतिक पातळीवर नाचक्की झाली. महिलांना विवश करून, त्यांची मिरवणूक काढून, त्यांच्यावर बलात्कार करून त्यांची हत्या करण्याचा प्रकार ज्या मणिपूर मध्ये घडला तिथे भाजपचे सरकार आहे. "डबल इंजिन – डबल इंजिन" "म्हणून घोषा लावणाऱ्यांना, स्वतःला सरदार पटेलांचे वारस असल्याचा दावा करणाऱ्या मोदी आणि शहा यांना दोन महिन्याहून अधिक काळ या अत्याचाराची वार्ता

नव्हती हे खरे असेल तर त्यांनी सत्तेत कशासाठी राहायचे ? हा प्रश्न निर्माण होतो आणि त्यांना या अत्याचारांची माहिती असेल तर त्यांनी मुख्यमंत्री एन बिरेंद्र सिंग यांची का हकालपट्टी केली नाही, मणिपूर मध्ये राष्ट्रपती राजवट का लावली नाही हे मोदी यांना संसदेत सांगावे लागेल. मोदींनी संसदेत या विषयावर तोंड उघडावे यासाठी विरोधी पक्षांना झगडावे लागले, अविश्वासाचा

भाजपच्या 'राम' राज्यात रावण वाटले

व्यंकटेश केसरी

ठराव आणावा लागला यारून भाजप व त्याचे सरकार किती निगराणी झाले आहे हे जगासमोर आले आहे.

आता बुद्धिभेद करून, शब्दच्छल करून सरकार व

भाजपला

फार लाभ मिळणार नाही.

मणिपूर सारख्या घटना राजस्थान, छत्तीसगढ , पश्चिम बंगाल मध्ये घडल्या म्हणून विरोधकांना झोडपण्यापेक्षा 'राजधर्मावर 'मोदी यांनी बोलले पाहिजे. गुजरातच्या हिंदू-मुस्लिम दंयांनंतर दिवंगत पंतप्रधान अटल बिहारी वाजपेयी यांनी तत्कालीन मुख्यमंत्री नरेंद्र मोदी यांना 'राजधर्माचे' पालन करण्याचा सल्ला दिला होता. तो आता पंतप्रधान मोदी यांनी

पाळला असता तर त्यांच्या सरकारची नाचकी झाली नसती. पण अशा घटना. विरोधी राज्यात घडल्या असत्या तर त्या राज्यातले राज्यपाल स्वस्थ बसले नसते, अमित शहा यांनी केंद्राची टीम चौकशी करण्यासाठी त्या त्या राज्यात पाठविली असती पण त्यांनी पाठविली नाही. या काळात ते विरोधी पक्ष फोडण्याच्या तयारीत होते हे ही आता बाहेर येत आहे.

मणिपूर मधल्या शर्मनाक घटनांवरून सरकारला जाब विचारण्याची हिमत, त्यासाठी लागणारे धैर्य राष्ट्रीय लोकशाही आघाडीतल्या घटक पक्षांकडे नाही आणि असूही शकत नाही इतके ते नगण्य, राजकीयदृष्ट्या हलके आणि संधीसाधू आहेत. तर 'मित्र पक्षांसारखे ' वागणारे बिजू जनता दल व बाकीचे पक्ष मौनात गेले आहेत. मणिपूर मधली परिस्थिती हाताबाहेर गेली आहे. सरकारचे शस्त्र, दाखळोला लुटण्यात येत आहे. आणि याचे लोण मिळोराम, पूर्वोत्तर राज्यात पसरले तर ? अमित शहा ३-४ दिवस मणिपूर मध्ये होते पण त्यांचा दौरा सपरेशल पडला, परिस्थिती अधिक विघळती. मणिपूर मधील घटना या हिम नगाचा (टीप ऑफ द आईस बर्ग) भाग आहे. हिंसाचार किती आणि कोण कोणत्या स्तरावर चालू आहे ही माहिती सरकारकडून येत नाही तर गैर सरकार माध्यमातून बाहेर येत आहे . सरकार हवालादिल झाले आहे पण राष्ट्रीय

प्रश्नावर सहमतीने काम करण्याची, विरोधकांना विश्वासात घेण्याची मानसिकता, प्रकृती मोदी सरकारची असूच शकत नाही हे २०१४ पासून दिसत आहे. प्रत्येक प्रश्नावर राजकारण, हिंदू-मुस्लिम करणे, विरोधकांना शत्रू समजणे, त्यांची टिंगल-टवाळी करणे, स्वतःचा महिमा मंडित करणे, आपण कसे सर्वश्रेष्ठ आहोत हे स्वतःच बनविलेल्या घोषणेतून जाहीर करणे हे मोदी सरकार, भाजपचे अघोषित धोरण आहे. मग " एक अकेला .., सब पार भारी " " मोदी है तो मुमकीन है ", " विश्वगुरु...विश्ववंद्य " अशी भाषा सत्ताधारी भाजपच्या तोंडातून येत आहे.

मणिपूर मधील हिंसाचार किती काळ चालेल, पूर्वोत्तर

जुन्या संसदेत पावसाळी अधिवेशन, सरकारचे पितळ उघडे

संसदेचे पावसाळी अधिवेशन नव्या संसद भवनात न होता ते जुन्याच संसद भवनात चालू आहे. ते का? यावर जास्त चर्चा होत नाही, होऊ दिली जात नाही. काही म्हणतात ते गळते, काही म्हणतात तलमजल्यावर पाणी साचले तर काही सांगतात या अधिवेशनाचा समारोप नव्या वास्तूत होईल. काहीनी ज्योतिष्यशास्त्राचा, ग्रहांचा आधार घेत ही नवीन वास्तू देशाला लाभेल काय? अशी शंका देशाला सुरुवात केली आहे. कारणे काहीही असो पण प्रत्यक्षात नव्या भवनातून काम सुरु नाही. मग प्रश्न असा की एवढ्या घाई—गडबडीत या वास्तूचे उदघाटन का करण्यात आले? या राजवटीत मिरवण्याचा सोस सांच्यांनाच आहे. सारा भर दिखाव्यावर असणे हे समजण्यासारखे आहे. संवादापेक्षा डायलॉगबाजी लोकांना आकर्षित करते हे खरे असले तरी संसदेचे कामकाज जुन्या वास्तूत चालण्याने यांचे पितळ उघडे पडले. जुन्या संसदेपेक्षा मोठे, विशाल संसद भवन मोदी राजवटीने उभारले असते तर इतिहासात नाव तरी राहिले असते. पण ते होणे नव्हते हा दैवी संकेत असावा. ब्रिटिश काळात बांधलेले संसद भवन देखाणे. त्याची रचना, व्यासी सर्वार्थांने ऐतिहासिक पण लोकसभा व राज्यसभेतली आसनव्यवस्था भविष्यात कमी पडेल हे कारण देऊन नव्या संसदेची उभारणी करण्यात आली. करोना महामारीत याचे बांधकाम युद्ध पातळीवर चालू होते. एवढे होऊनही पावसाळी अधिवेशन झाले नाही. येणारे हिवाळी अधिवेशन या राजवटीचे शेवटचे असेल कारण त्यांनंतर होणारे अधिवेशन अत्यंत छोटे व “वोट ऑन अकाउंट” पास करण्यासाठी असते. नव्या संसदेत मोजकी कार्यालये असतील बाकीचे सारे काम जुन्या संसदेतून होईल असेही सांगितले जाते. चर्चा, डिवेट, संसदीय डावपेच यामुळे संसदेत जिवंतपणा येतो, वास्तू ताजी, टवटवीत, तजेलदार दिसते. पण सुरक्षेच्या नावाखालाली प्रतिबंध घालणे, सेंट्रल हॉल गुंडाळून ठेवणे, पत्रकारांचा वावर रोखण्याने पूर्ण परिसर निर्जीव बनतो, नव्हे झाला आहे याचा अनुभव भाजपसकट सांच्यांनाच येत आहे पण विश्वगुरु समोर कोण बोलणार?

सीमावर्ती राज्ये किती सुरक्षित आहेत ते येणाऱ्या काळात कळेल पण हिंसाचारात महिलांना लक्ष्य करण्याचे गंभीर परिणाम देशाला भोगावे लागणार आहेत. भाजपच्या वतीने विरोधी पक्षांवर तुटू पडण्याच्या स्मृती इराणी, निर्मला सीतारामन या केंद्रीय मंत्र्यांनी हिंसाचार रोखण्यासाठी खरे तर मणिपूरला जायला हवे होते पण त्या दिल्लीतूनच आपली निष्ठा दाखवीत आहेत, असे दिसते.

मणिपूर मधील हिंसाचाराचा मुद्दा विरोधी पक्षांनी लावून

धरल्याने सरकारची संसदेत कोंडी झाली. विरोधी पक्षांना उठ-सुठ अक्कल शिकविणाऱ्या भाजपच्या नेत्यांचे, मंत्र्यांचे स्वर मवाळ झाले आहेत. पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी मणिपूर हिंसाचाराच्या घटनांवरील मौन दीर्घ काळानंतर सोडले. संसद परिसरात काही सेकंद ते यावर बोलले पण लोकसभा, राज्यसभेत यावर बोलण्याची त्यांची इच्छा नाही. त्यांचे अ-राजकीय टीकाकार म्हणतात त्यांच्यात हिम्मत नाही.

मणिपूर मधील परिस्थिती पंजाब मध्ये १९८०-९० च्या दशकात जशी होती किंवा जम्मू -काश्मीर मध्ये १९९०-२००० च्या काळात जशी होती तशी किंवा त्यापेक्षा गंभीर आहे अशी भीती काही राजकीय भाष्यकार व्यक्त करत आहेत. मोदी यांनी सुरुवातीला केंद्रीय मंत्री राजनाथ सिंग यांना पुढे केले, नंतर अमित शहा आले पण देशाचे महा-नायक, भाजपचे 'शक्तिमान' नरेंद्र मोदी यांनी या विषयावर संसदेत बोलणे आता पर्यंत तरी टाळले आहे, पण त्यांना बोलावेच लागेल. "मन की बात" मध्ये ते नाही बोलले तर पुन्हा त्यांच्यावर झोड उठणार हे नक्की.

१९९० पासून दर निवडणुकीत रामाच्या नावाने मत मागणाऱ्या भाजपला एकही राज्यात 'राम राज्य' आणता आले नाही. संपूर्ण देश सोडा हा पक्ष आणि नरेंद्र मोदी

"सुखी, समृद्ध व समाधानी" देश बनविण्याचे स्वप्नही दाखवू शकत नाहीत इतका दुरावा, विखार, द्वेष त्यांनी समाजात निर्माण केला आहे. लोकसभेत मांडण्यात आलेला मोदी सरकार विरुद्धचा अविश्वासाचा ठाराव फेटाळला जाईल कारण सरकारकडे स्पष्ट बहुमत आहे. बहुमताने सत्ता मिळते पण लोकांमध्ये असंतोष असेल तर सरकार चालविता येत नाही याचे अनेक दाखले इतिहासातच नाही तर वर्तमानात सुद्धा आहेत. पक्षातल्या

असंतोषामुळे भाजप हिमाचल प्रदेश, कर्नाटक विधानसभेच्या निवडणुकीत हागला. आणि याच कारणामुळे हा पक्ष मध्य प्रदेश, छत्तीसगड, राजस्थान मध्ये डगमगतोय. तेथे आगामी ४-५ महिन्यात विधासभेच्या निवडणुका होत आहेत.

बंगलुरु मध्ये २६ पक्ष भाजपच्या विरोधात एकत्र आले.

मणिपूरची दाहकता, सिनेमा का काढत नाही???

द काश्मीर फाइल्स, द केरला स्टोरी या चित्रपटांचा गाजावाजा झाला, करण्यात आला. कारण भाजप, या पक्षाचे सरकार यांना ते सोईचे होते. या दोन्ही सिनेमाच्या कथा, त्याचे झालेले मार्केटिंग त्यानुन मिळालेला पैसा याच्या सुरस कथा प्रसारित करण्यात आल्या. यावर भाजपचे मंत्री, मुख्यमंत्री, केंद्रीय मंत्री यांच्या कॉमेंट्स बाहेर आल्या. भाजपची मतपेढी सुरक्षित ठेवायची, निवडणूक किंजायच्या तर असे सिनेमे निघाले पाहिजेत. बॉलीवूड आपलेच काम करते, असे भाजपचे लोक खाजगीत बोलायचे. पण मणिपूर मध्यल्या घटनांनी त्यांची बोलती बंद झाली आहे. मणिपूरची परिस्थिती किती भयानक आहे हे बाहेर जरी येऊ देत नसले तरी त्याची दाहकता जगासमोर आली आहे. मग त्यावर कोणी सिनेमा का काढत नाही? अशी विचारणा होऊ लागली आहे. गेल्या तीन महिन्यांपासून तेथे हिंसाचार चालू आहे. महिलांना लक्ष्य करून उघड हिंसा होत आहे त्यात १५० जण गेले. हल्ले, जाळ्योलीच्या घटना दैनंदिन होत आहेत पण अशा घटना राजस्थान, पश्चिम बंगाल, बिहार, छत्तीसगड मध्ये घडतात असे दाखले जर भाजप दिसत असेल तर ती राज्ये बरखास्त केली पाहिजेत, सिनेमे काढले पाहिजेत. भाजपकडे सिने कलाकार आहेत. ते संसदेतही आहेत त्यांना भाजपच्या पटकथा लेखकांनी निवणुकीपूर्वी रोल दिला तर प्रचारही होईल, धंदा ही मिळेल.

बंगलुरातल्या झटक्यानंतर प्रादेशिक पक्षांची मनधरणी सुरु

OPPOSITION PARTIES MEET UNITED WE STAND!

17-18 JULY BENGALURU, KARNATAKA

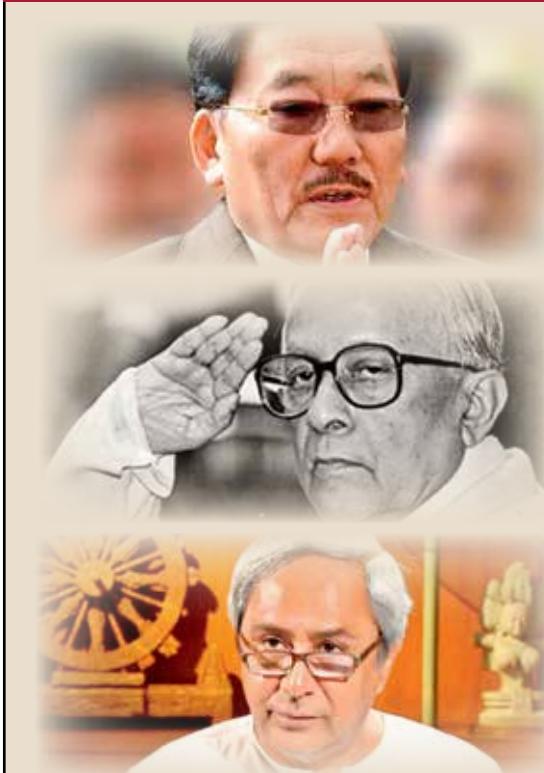
त्यांनी इंडियन नॅशनल डेव्हलपमेंटल इन्कूसिव्ह अलायन्स (इंडिया) स्थापन केली आणि भाजपची झोप उडाली. आपल्याकडे राष्ट्रीय लोकशाही आघाडी (एन. डी ए) आहे याची जाणीव नंद्र मोदी यांना झाली आणि अस्तित्वहीन असलेल्या या आघाडीत जान आणण्याचे प्रयत्न सुरु झाले. "ईंडिया" मध्ये काँग्रेस- आम आदमी पार्टी तसेच तृणमूल काँग्रेस- मार्क्सवादी कसे एकत्र येणार ? आणि आले तरी कसे टिकागार ? या आघाडीचा नेता कोण ? हे लोक काय पर्याय देणार ? या कल्पनेत सुखावलेल्या भाजपला बंगलुरूच्या बैठकिने धक्का दिला. काशमीर ते कन्याकुमारीपासूनचे पक्ष एकत्र येतात. ते ---कर्नाटक, हिमाचल, राजस्थान, छत्तीसगढ (काँग्रेस), पंजाब, दिल्ली (आप), पश्चिम बंगाल (तृणमूल काँग्रेस), बिहार (रा.ज.द. -ज.द.-यू) झारखंड (झारखंड मुक्ती मोर्चा -काँग्रेस) ,तामिळनाडू (द्रुमुक) --या दहा राज्यात सत्तेत आहेत. या शिवाय महाराष्ट्र (काँग्रेस-राष्ट्रवादी

-शिवसेना),उत्तर प्रदेश (समाजवादी पार्टी) मध्ये लढाई सोपी नाही हे काळानंतर मोदी कामाला लागले हे खरे असले तरी हे "उशिरा सुचलेले शहाणपण" आहे. मोदी यांची प्रकृती व जडण घडण आघाडीचे नाही. त्यामुळे बहुत मिळताच ,म्हणजे २०१४ पासून त्यांनी एन.डी. ए. ला बासनात गुंडाळून ठेवले होते,प्रसंगपरत्वे ते या आघाडीला बाहेर काढायचे. पण आता त्यांना आघाडीची गरज का भासावी ? याचा अर्थ स्पष्ट आहे आणि तो म्हणजे तिसऱ्यांदा निवडून येणे सोपे नाही.

"काँग्रेस मुक्त भारत "या घोषणेवर २०१४ साली ते सत्तेत आले, पुलवामा, पाकिस्तानवर एअर स्ट्राइक ने २०१९ जिंकले आता अँटी इंकुबन्सी ची धास्ती आहे. शिवाय ,पक्षात छुपे विरोधक निर्माण झाले आहेत. पाकिस्तान, हिंदू-मुस्लिम, घराणेशाही --या शिवाय सांगण्यासारखे काही नाही. केंद्राच्या कल्याणकारी कार्यक्रमाने सत्ता मिळाली तर राज्या राज्यात सत्तेत असलेले भाजप विरोधक जोमात त्यांच्या सरकारचे

सर्वाधिक काळ मुख्यमंत्रीपदी राहण्याचे रेकॉर्ड चामलिंग, बसू आणि पटनाईक याच्या नावावर

पवन कुमार चामलिंग, ज्योती बसू आणि नवीन पटनाईक यांनी दीर्घकाळ मुख्यमंत्री राहण्याचे रेकॉर्ड केले आहे. पवन कुमार चामलिंग हे सिंक्रीयचे मुख्यमंत्री म्हणून सलग २४ वर्षाहून अधिक काळ पदावर राहिले. ज्योती बसू २३ वर्षाहून अधिक काळ पश्चिम बंगालचे मुख्यमंत्री होते तर ओडिशाचे मुख्यमंत्री नवीन पटनाईक ५मार्च २००० पासून पदावर आहेत. ज्योती बसू यांचे नाव पंतप्रधान पदासाठी घेण्यात येत होते परंतु या मुद्द्यावर त्यांचा मार्क्सवादी कम्युनिस्ट पक्ष विभागला गेला आणि ती ऐतिहासिक 'ब्लॅंडर' होती असे खुद बसूच म्हणाले. भाजप व काँग्रेसला पर्याय देण्याचा प्रयत्न नवीन पटनाईक यांनी करून पाहिला, तिसऱ्या आघाडीचे स्वप्रभावी पाहिले पण अपयश येताच त्यांनी त्यातून माघार घेतली. ओडिशात त्यांनी या दोन राष्ट्रीय पक्षांना रोखले असले तरी राष्ट्रीय पातळीवर त्यांची मोदी सरकारशी असलेली दोस्ती लपून राहिली नाही. ओडिशात एका पक्षाच्या हाती सरकार असले तर ज्योती बसूनी मात्र आघाडीचे सरकार समर्थपणे चालविले. त्याच वेळी महाराष्ट्रात पहिल्यांदा आघाडी सरकार आणून ते यशस्वीपणे चालविणारे तरुण मुख्यमंत्री शरद पवार होते.

कल्याणकारी कार्यक्रम राबवीत आहेत. त्यामुळे यांचे सर्तेत येण्याचे गणित गडबडत आहे.

मोदी यांच्या एन.डी. ए.ची संख्या ३८ची ४८ जरी झाली तरी त्यातल्या घटक पक्षांची ताकत मर्यादित आहे. चंद्रबाबू नायडू यांचा तेलगू देसम आला तर जगन मोहन रेडी यांची बाय, एस,आर .काँग्रेस पार्टी आंध्रात विरोधात जाणार, भारत राष्ट्र समिती तेलंगणा विधान सभा निवडणुकीनंतर आपली कार्ड खेळणार तर बिजू जनता दल या पक्षाला मोदी गृहीत धरू शकत नाहीत. त्यासाठी त्यांना ओडिशात माघार घ्यावी लागेल. शिरोमणी अकाली दल पंजाब मध्ये भाजपला वाढू देणार नाही तर हरयाणात तिरंगा, चौरंगा लढाईत भाजपची दमछाक होणार. विरोधी पक्षांच्या "इंडिया" ची जेवढी टवाळी मोदी व त्यांच्या भाजप करेल तेवढी ती आघाडी मजबूत होईल. कारण त्यांच्यासाठी ही लढाई सर्तेसाठी नसून अस्तित्व टिकविण्याची आहे. त्यामुळे प्रादेशिक पक्ष, काँग्रेस अधिक जोमाने, जिंदीने निवणूक लढतील. ईडी, सी.बी.आय, इन्कम टॅक्सचा वापर

उघडपणे विरोधी पक्षांच्या नेत्यांवर केल्याने मोदी प्रभावी की या यंत्रणा ? असा संभ्रम भाजपच्या केंद्ररचा होऊ शकतो. योगी आदित्यनाथ उत्तर प्रदेशाचे दुसऱ्यांदा मुख्यमंत्री झाल्यानंतर अमित शहा यांनी जवळपास उत्तर प्रदेशात जाणे बंद केले आहे. याची करणे काहीही असोत पण भाजप अंतर्गत याकडे "नेतृत्व संघर्ष" म्हणून पहिले जाते.

विस्कळीत विरोधक शडू ठोकून आव्हान देत आहेत तर त्याचा मुकाबला करण्यासाठी विश्वारूप प्रादेशिक पक्षांची मोट बांधू लागले आहेत. याचा अर्थ असा जगातला सर्वांत मोठा पक्ष टेकूवर उभा आहे, हे टेकू डगमगले की हा पक्ष कोलमडला. म्हणून बंगलुरुच्या बैठकीने धास्तावलेला भाजप आपल्या ताकदीवर येणारी लोकसभेची निवडणूक लढवत नाही. ही धास्ती मोदी यांनी एन.डी.ए.च्या बैठकीत केलेल्या भाषणात दिसून आली.

महात्मा गांधी आणि भारत

प्रा.डॉ.गणेश राऊत

छोडो भारत चळवळीचे रणशिंग महाराष्ट्रात फुंकले

गेले. संपूर्ण जगभर या घटनेची दखल घेतली गेली. महाराष्ट्र आणि महात्मा गांधी यांच्यातील नाते पुन्हा एकदा अंधोरेखित झाले. महाराष्ट्र आणि महात्मा गांधीचे अतृट नाते होते आणि आहे. संत तुकाराम महाराज यांच्या सोळा अभंगांचा, गांधीजींनी इंग्रजीत अनुवाद केला आहे. शांतीनिकेतन मधील कला भवनचे प्रमुख नंदलाल बोस यांनी गांधीजींच्या सांगण्यावरून संत तुकाराम महाराजांची चित्रे काढली. महात्मा गांधीजींचे गुरु ना. गोपाळ कृष्ण गोखले हे महाराष्ट्रातील. आचार्य विनोबा भावे हे गांधीजींचे प्रिय शिष्य

महाराष्ट्रातील. भारताच्या स्वातंत्र्यलढ्यासाठी अखेरचे रणशिंग मुंबईतून 'छोडो भारत'च्या रूपाने फुंकले जात असताना वर्धा परिसरात विनोबा ग्रामविकास आणि ग्रामोद्धार कार्यात बुझून गेले होते.

महाराष्ट्रातील विविध आश्रम आणि कार्यकर्ते सार्वजनिक क्षेत्रात, अध्यात्म, स्वातंत्र्य, स्वराज्य, ग्रामोद्योग, अस्पृश्यता निवारण, स्वच्छता, कुष्ठरोग निर्मूलन अशा विविध विधायक कार्यक्रमात मग्र होते. यामुळे च गांधीजी म्हणाले की, 'महाराष्ट्र व महाराष्ट्रीय यांच्याविषयीच्या आशा मी कधीच सोडू शकत नाही. ज्या महाराष्ट्राने भारतभूमीला त्याग व ज्ञान यांचे निरंतर

■५२■ अॅगस्ट ■ २०२३

धडे दिले, तो महाराष्ट्र चरखा व खादी यांचा अनादर कधीच करणार नाही. ‘स्वराज्य हा माझा जन्मसिद्ध हक्क आहे व मी तो मिळवणारच.’ हा मंत्र शिकवून लोकमान्यानी भारतवर्षाला श्लोकार्थ दिला. त्याचा उत्तरार्थ मी ‘स्वराज्य मिळविण्याचे साधन चरखा व खादी हे आहे,’ असे सांगून दिलेला आहे. हे साधन स्वीकारण्यात प्रथम स्थान महाराष्ट्र केव्हा घेणार?’

महाराष्ट्रातील दोन थोर नेत्यांविषयी गांधीजींची काय मते होती हे जाणून घेतले पाहिजे. ना. गोपाळ कृष्ण गोखले यांना गांधीजी गुरु मानित असत. गांधीजी गोखलेंच्या संदर्भात लिहितात – ‘ते भारताचे सर्वात उज्ज्वल रत्न म्हणून महाराष्ट्राची ही आपल्याला देणगी आहे. त्यांनी आपल्या आयुष्यातील वीस वर्षे शिक्षणाच्या कार्याला, केवळ निर्वाहापुरते वेतन घेऊन वाहिली. लक्ष्मी त्यांच्या पायाशी लोळण घेऊ शकेल, अशी परिस्थिती असतानाही ते गरिबीने राहत.’

‘काम करीत असताना गोखल्यांना पाहणे हे जितके आल्हादक, तितकेच उद्भोधक असे.. एकाही मिनिटाचा अपव्यय ते करीत नसत. ते जी खाजगी नाती व मैत्री जोडीत, ती सारी सार्वजनिक हितासाठी. त्यांचे जे संवाद

होत, त्या सर्वांचा संबंध राष्ट्रहिताशीच असे. असत्य किंवा अप्रामाणिकपणा यांचा मागमूसही त्यात नसे. भारताचे दारिद्र्य व पारंत्रय हे त्यांच्या नित्याच्या तीव्र चिंतेचे विषय असत. गोखल्यांपाशी कै. महादेव गोविंद रानड्यांचे प्रसादरूप एक उपरणे होते. हे उपरणे गोखले फार काळजीपूर्वक ठेवीत असत व विशेष प्रसंगीच वापरीत. जोहान्सर्बग येथे त्यांच्या सन्मानार्थ जी मेजवानी देण्यात आली, त्यावेळी त्यांनी ते उपरणे सन्मानाने वापरले होते. १९०९ मध्ये गोखले यांनी गांधीजींना ‘महामानव’ म्हटले होते. २८ ऑगस्ट १९१२ रोजी प्राणजीवन मेहता यांनी गोखले यांना लिहिलेल्या पत्रात गांधीजींचा उल्लेख ‘महात्मा’ असा केला आहे.

लोकमान्य टिळकांसंदर्भात गांधीजी लिहितात – ‘भारतमातेने दिवंगत लोकमान्यांचा जसा बहुमान केला, तसा आपल्या कोणत्याही सुपुत्राचा पूर्वी कधी केला नाही. त्या दिवंगत देशभक्तांचे जे स्मारक आपण उभारीत आहोत, त्याचा केवळ पाया म्हणजे हा एक कोटी रुपयांचा’ टिळक स्मारक मिथी’ आहे, पण त्याचा कळस आहे, ‘स्वराज्य’. एवढ्या महापुरुषाच्या स्मृतीला आदरांजली वाहण्यासाठी स्वराज्याहून

सहस्रकालातील जागतिक प्रभावशाली नेत्यांमध्ये महात्मा गांधीजींचा समावेश आहे. जगातील कितीतरी देशाने त्यांच्यावर पोस्टाची

तिकिटे काढलेली आहेत. ज्या इंग्लंडची भारतातील राजवट त्यांनी संपुष्टात आणली त्या इंग्लंडने आणि सर्वोच्च जागतिक संघटनेने (संयुक्त राष्ट्र संघ) सुद्धा गांधीजींचे टपाल तिकीट काढले आहे. गांधीजींवरचा उत्कृष्ट चित्रपट तयार केला इंग्लंडने.

गांधीजींचा जन्मदिवस जगभर आंतरराष्ट्रीय अहिंसा दिन म्हणून पालण्यात येतो. आधुनिक जगात भारत म्हणजे गांधीजींचा देश अशी संकल्पना आहे. या ऑगस्ट क्रांती दिनाच्या निमित्ताने गांधीजींच्या कार्याचे स्मरण करणे गरजेचे आहे.

कमी प्रतीचे स्मारक उपयोगी नाही.’

लोकमान्यांची पहिली भेट झाल्यावर गांधीजी लिहितात ‘लोकमान्यांचे माझे हे पहिले दर्शन होते.’ दर्शन ह्या शब्दातून गांधीजी आदर, पावित्र, मोठेपणा सुचवितात. अलाहाबादच्या एका शाळेला ‘राष्ट्रीय विद्यालय’ असे नाव देणार होते. ते नाव बदलून ‘टिळक विद्यालय’ करण्यात आले. शाळेच्या उद्घाटन प्रसंगी गांधीजी म्हणाले, ‘स्वराज्यासाठी जितका स्वार्थत्याग टिळकांनी केला, तेवढा आजवर कोणीही केलेला नाही. त्यामुळे अशया महान देशभक्ताच्या नावाने ही शाळा असणे योग्यच आहे.’ लोकमान्य टिळक आज या जगात नाहीत. ते या जगात नाहीत, हे मानायला मन तयार होत नाही.

आमच्या काळात जनमाणसावर इतका प्रभाव असलेली लोकमान्य टिळक यांच्यासारखी दुसरी कुणीही व्यक्ती नाही. हजारो भारतीयांच्या मनात त्यांच्याबद्दल अपार श्रद्धा आणि भक्ती होती. लोकमान्य जनतेचे आराध्य दैवत होते. ‘आज आपल्यातला ‘नरसिंह’ जगातून मिघून गेला आहे. केसरीची गर्जना आता निमाली आहे.’

या दोन महान नेत्यानंतर गांधीजींचा दीर्घकाळ

संबंध आला तो जमनालाल बजाज यांच्याशी. न्या. चंद्रशेखर धर्माधिकारी ‘महाराष्ट्र आणि गांधीजी’ या लेखात पुढील माहिती देतात. ‘जमनालालजी बजाज यांच्या विनंतीवरून वर्धास, २९ ऑक्टोबर १९३४ पासून गांधीजी कायम वास्तव्यासाठी आले. सुरुवातीला त्यांनी कन्या आश्रम व मगनवाडी येथे वास्तव्य केले. परंतु नगरात राहण्याऐवजी खेडेगावातच आपल्या कार्याची उभारणी करण्याचे त्यांनी ठरविले आणि त्यासाठी त्यांनी वर्धा शहरापासून आठ किलोमीटर अंतरावरील सेगाव हे खेडे निवडले. ते खेडेगाव

जमनालालजींच्या मालगुजारी हक्काचे गाव

होते. तेथे जाण्यापूर्वी गांधींनी

गावच्या खेडुतांच्या नावे

एक निवेदन

पाठविले,

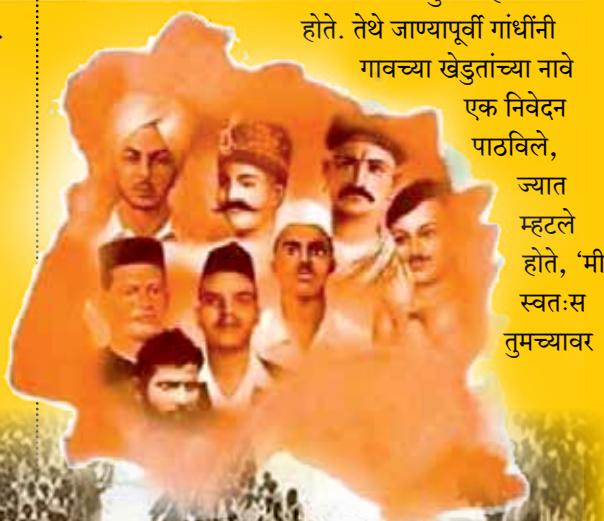
ज्यात

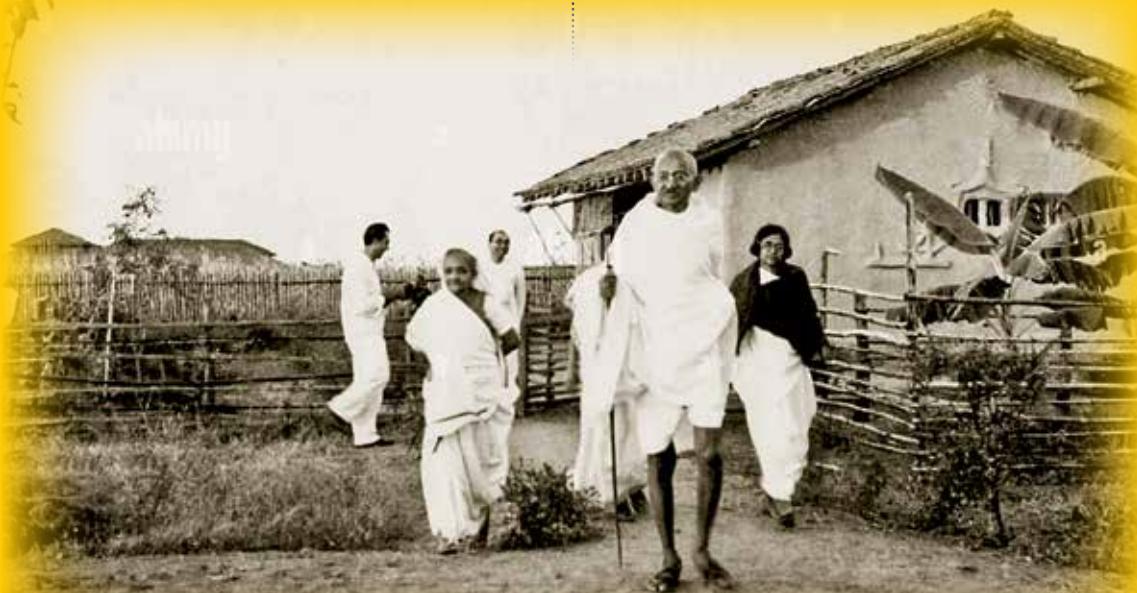
म्हटले

होते, ‘मी

स्वतःस

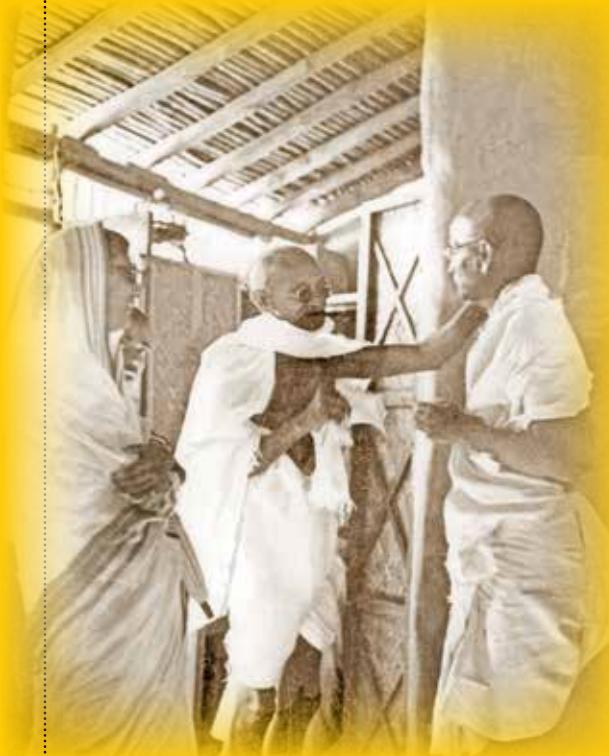
तुमच्यावर

लादू इच्छित नाही. तुमची सेवा करण्याव्यतिरिक्त
इतर कोणत्याही हेतूने मी येथे येऊ इच्छित नाही.
अनेक ठिकाणी माझी व माझ्या कार्यक्रमाची लोकांना
फार भीती वाटते. याचे कारण असे आहे की,
अस्पृश्यतानिवारण हे मी माझे जीवनकार्य मानले
आहे. तुम्हास मीराबेनकडून कठले असेलच की मी
अस्पृश्यतेचा पूर्ण त्याग केला असून, मी सर्वधर्माच्या,
जातीच्या लोकांना समान लेखतो. जन्मावर आधारित
भेदभाव मी अनैतिक मानतो. पण मी माझे विचार
तुमच्यावर लादणार नाही.. मी माझ्या स्वतःच्या
उदाहरणावरून मतपरिवर्तनाद्वारे ते सिद्ध करीन तसेच
ग्रामोदयोगाचे पुनरुज्जीवन करून व स्वयंनिर्भरता शिकवून
तुम्हाला मदत करीन. तुम्ही माझ्याशी सहकार्य केल्यास
मला आनंद होईल आणि न केल्यास तुमच्यामध्येच
सामावून घेऊन मी त्यातच समाधान मानीन.'

सेवाग्राम आश्रमाच्या स्थापनेमागील ही भूमिका
होती. त्यामुळे गांधीर्जीच्या आश्रमात चरखा, झाडू व
सामुदायिक प्रार्थना यांना आगळेवेगळे, पण मानाचे
स्थान होते. परिवर्तनाच्या क्रांतीची ती प्रतीके होती.
शारीरिक परिश्रमांची प्रतिष्ठा प्रस्थापित करण्याचे चरखा,
जातपात व सामाजिक विषमता नष्ट करण्याचे झाडू
व जाती, धर्म आदी यांच्या पलीकडे जाऊन सर्व प्रकारच्या
लोकांत पारस्पारिकता निर्माण करून 'एक राष्ट्र एक जनता'
ही राष्ट्रीयत्वाची व विश्वबंधुत्वाची भावना निर्माण करण्यासाठी

छायाचित्र - गांधीतीर्थ संग्रहालय, जैनहिल्स, जळगाव यांच्या सौजन्याने.

सामुदायिक प्रार्थना, ही गांधीप्रणीत समाजरचनेची प्रतीके
होती. अन्त्योदयापासून सुरुवात करून सर्वोदयाच्या दिशेने
प्रवास करणारा तो कार्यक्रम होता. त्यांचा विधायक कार्यक्रम

हा पूर्ण
स्वराज्य प्राप्त
करण्याचा सत्य
व अहिंसेचा
मार्ग होता.
समग्र विधायक
कार्यक्रमाची
यशस्वीपणे
अंमलबजावणी
होऊ शकली,
तर त्याचे
पर्यवसान
आपल्याला

हव्या असलेल्या स्वराज्यात होईल हा त्यांचा विश्वास होता.
सेवाग्राम आश्रमाचे महत्त्व धर्माधिकारी यांनी एका
वाक्यातच लिहिले आहे ते म्हणजे 'स्वराज्याच्या संकल्पनेचे
'श्वसन केंद्र' व 'प्रक्षेपण केंद्र' सेवाग्राम आश्रम होते. यापेक्षा
अधिक मोठी प्रतिक्रिया दुसरी नाही. याच आश्रमात 'छोडो
भारत' ची आखणी झाली. १९४२ मध्ये छोडो भारतचा
निर्णय झाल्यावर गांधीजी आश्रमवासी यांना म्हणले,
'संकल्पित आंदोलनात आश्रमाचे अन्नपाणीसुद्धा सरकारकडून
बंद होण्याची शक्यता आहे. म्हणून जे कार्यकर्ते अपुन्या
अन्नपाण्याशिवाय येथे राहू शकतील, त्यांनीच आश्रमात राहावे.
अन्यथा त्यांनी आपापल्या घरी परतावे.'

अर्थात
असे असले
तरी एकही
आश्रमवासी
सोडून गेला
नाही. यामुळे
विनोबा गांधींचे
वर्णन करताना
लिहितात -
'हिमालयाची
शांती आणि
बंगलची
क्रांती दोन्ही

मला गांधीजींमध्ये मिळाली. म्हणून मी गांधीजींच्या चरणी
स्थिरावलो.'

गांधीजींचा आणखी एक विशेष म्हणजे त्यांनी
ख्रियांना राजकारणात अवकाश प्राप्त करून दिला. त्यांचेच
धोरण अध्यात्म विद्येत विनोबांनी चालविले. या संदर्भात
गौतम बजाज लिहितात - 'गांधीजींनी ख्रियांना राजकीय
आणि विशेषत: सामाजिक क्षेत्रांत पुढाकार घ्यायला
शिकविले. अनेक ख्रियांनी भीती सोडून जेलच्या वाच्या
केल्या. स्वातंत्र्याच्या आंदोलनात जोमाने भाग घेतला आणि
विशेषत: दारूबंदीच्या कार्यक्रमात तर त्याच अग्रेसर राहिल्या.
पिकेटिंगच्या कामांत ख्रियांनीच फड गाजविला. सामाजिक

क्षेत्रांत स्थिया निर्भयतेने भाग घेऊ
लागल्या. विनोबांनी गांधीजींचे
हेच काम पुढे नेऊन ब्रह्मविद्या
मंदिराची स्थापना करून, स्थियांना
आध्यात्मिक क्षेत्राची दारे मोकळी
करून दिली. ज्या वेदांत २५ च्या
वर स्त्री ऋषिका आहेत, ते वेद
वाचायला स्थियांना बंदी झाली.
संन्यासाचा अधिकार नाकारला
गेला. विनोबांनी आकाशात उंच
भरारी मारून स्थियांचे अधिकार
नाकारणारे आम्ही कोण? असा प्रश्न
उपस्थित केला! विनोबा म्हणत की,
कुणी स्त्री गजकीय पुढारी किंवा
अधिकारी बनून स्थियांचा उद्धार
करतील. स्थियांसाठी विनोबांनी
अध्यात्माची सगळी द्वारे मोकळी
करून गांधीजींचे अपूर्ण राहिलेले कामच पूर्ण केले. म्हणूनच
ब्रह्मविद्या मंदिर ही त्यांची शेवटची सर्वश्रेष्ठ कृती आहे!

गांधीजी आणि मुंबई :

९ जून १९१५ रोजी गांधीजींनी मगनलाल गांधी यांना
पत्र लिहून कळवले की, 'मुंबईत पोहोचल्यावर समुद्रकिनारा

ठणकावून सांगितले की, मी जाणारच. बाळीत टाकण्याच्या
धमकीकडे त्यांनी दुर्लक्ष केले. गांधीजींनीच मुंबईच्या संदर्भात
असे नोंदवून ठेवले आहे की, 'मुंबई सुंदर आहे तिच्या
जगप्रसिद्ध उदारतेमुळे.' आणि लोकचेतनेमुळे.'

गांधीजी आणि राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज :

१४ जुलै १९३६ रोजी गांधीजी आणि राष्ट्रसंत तुकडोजी

महाराज यांची पहिली भेट झाली.
दोघेही एकमेकांचे मोठेपण जाणून
होते. गांधीजींनी महाराजांना एक
महिनाभर आश्रमात राहण्यासाठी
ठेवून घेतले. राष्ट्रसंत रोज भजने
म्हणत. एके दिवशी गांधीजींचे
मौन होते. राष्ट्रसंत त्या दिवशी
अत्यंत तल्लीनतेने भजने म्हणत
होते. थोड्या वेळाने राष्ट्रसंत
भजन म्हणायचे थांबले. गांधीजी
उस्फूर्तपणे म्हणाले, 'रुको मत.
और भजन कहो.' गांधीजींचे
मौनव्रत तुटले. पुढे गांधीजी
राष्ट्रसंतांबाबत म्हणाले की,

'गजबका बुवा है, भजन की ही
नहीं, आचरण शुचिता की भी मोहनी छोड गया.'

आज छोडो भारत चलवळ झाली त्याला आठ दशके
उलटली आहेत. या निमित्ताने हे कृतज्ञ स्मरण!

पाहून डोळ्यात आनंदाशू दाटून आले. लंडनची नक्कल भासते
ती (मुंबई).' गांधीजी मुंबईत सर्वप्रथम १८८८ साली आले.
गांधीजींच्या परदेशी जाण्यास काही समाज बांधवांचा विरोध
होता. समाज बांधव सभेत गांधीजींना विलायतेला न जाण्या
संदर्भात बजावण्यात आले. परंतु, गांधीजींनी या सभेत

घृणा व हिंसेचे

अनंत बागाईतकर

“

मणिपूरमध्येही अद्याप स्थिती सामान्य, सुरक्षीत किंवा सर्वसाधारण झालेली नाही. मणिपूरबद्दल ३६ सेकंद बोलतानाही पंतप्रधानांनी त्यातील काही सेकंद हे राजस्थान व छत्तीसगढमध्येही झालेल्या काही महिला अत्याचारांच्या उल्लेखावर घालवले. बलात्काराचेही राजकारण या देशात होऊ लागले आहे. भाजप सरकार असलेल्या राज्यात इतके बलात्कार झाले तर विरोधी पक्षांच्या राज्यात एवढे बलात्कार झाले अशी स्पर्धा त्यांनी सुरु केली असावी. राजकारणाची पातळी गेल्या ७५ वर्षात एवढी खालावली नव्हती. सुमारबुधी मंडळी जेव्हा निर्णयाधिकारी होतात तेव्हा ही परिस्थिती निर्माण होते. मणिपूरमध्ये गेले तीन महिने हिंसाचार सुरु आहे. ईशान्य भागात भारतीय सेनादले तैनात असतात. मणिपूरमधील दंगे शांत करण्यासाठी सैन्याला पाचारण का करण्यात आले नाही असा प्रश्न काहींनी उपस्थित केला होता. परंतु हा प्रश्न भाबडा किंवा बाळबोध आहे.

”

निवडणूकशास्त्र

माजात विविध समूहात विद्वेष व घृणा पसरविणे, त्यातून हिंसा भडकल्यानंतर त्या उन्मादी वातावरणात आहे. निवडणुका घेऊन ध्रुवीकरणाच्या आधारे त्या जिंकण्याचे एक निवडणूकशास्त्र भारतात गेल्या काही वर्षात अस्तित्वात आले आहे. त्याचे काही यशस्वी प्रयोग २००२पासून सुरु झाले. एका विशिष्ट धार्मिक समुदायाला सरसकट खलनायक ठरवून केवळ बहुसंख्यक धर्माच्या आधारे राजकारण करण्याचा हा अनिष्ट पायऱ्डा गेल्या दोन दशकात भारतात रूढ करण्यात आला आहे. याला कोणत्याही कायद्याचा किंवा राज्यघटनेचा आधार नाही. उलट वेगवेगळ्या सामाजात सांप्रदायिक विद्वेष पसरवून हिंसेला उद्युक्त करणे, प्रोत्साहित करणे हा दंडनीय अपराध मानला गेला आहे. परंतु निरपराधांना ठार करून उजळ माथ्याने वावरणाऱ्यांना राजाश्रय देण्याचा हा कालखंड असल्याने या देशात कायद्याचे राज्य आहे काय अशी शंका निर्माण होऊ लागली आहे. या घटना आताच का घडू लागल्या आहेत या प्रश्नाचे एकच उत्तर आहे की येत्या काळात होऊ घातलेल्या पाच राज्यांच्या विधानसभा निवडणुका आणि त्यानंतर येऊ घातलेल्या लोकसभेच्या निवडणुका यासाठीची ही वातावरणनिर्मिती आहे.

मणिपूरमध्ये मे महिन्याच्या सुरुवातीला सुरु झालेला वांशिक हिंसाचार अद्याप पूर्णपणे शमलेला नाही. बिहारमधील नालंदा आणि काही जिल्ह्यात सांप्रदायिक हिंसाचार झाला परंतु तेथील सरकारने तो आटोक्यात आणला. आता हरयाणा राज्यातील मेवात, नूह, गुडगांव, फरीदाबाद येथे सांप्रदायिक हिंसाचार घडलेला आहे. या सरळसरळ सांप्रदायिक दंगली व हिंसाचार आहे. परंतु जयपूर-मुंबई रेल्वेगाडीत घडलेली घटना आणि तिच्यावर पांधरुण घालण्याचे काम करणारी सरकारी यंत्रणा हे पाहून या राजवटीच्या राजकारणाची किळस व शिसारी आल्याखेरीज रहात नाही. परंतु याबद्दल कुणीही लज्जा किंवा शरम बाळगण्यास तयार नाही. महिला कुस्तीगीरांचे लैंगिक शोषण करणाऱ्या राजकीय नेत्याला बेशरमपणे पाठीशी घालणारी राजवट असलेल्या देशात महिला सुरक्षित आहेत काय असा प्रश्न करावा लागेल. या देशात पथ्दतशीरपणे मुस्लिमांसह सर्व अल्पसंख्यक समुदायांच्या विरोधात आकस आणि विद्वेष तयार करण्याचे पथ्दतशीर राजकारण सुरु करण्यात आले आहे हा समज बळकट करणाऱ्या या घटना आहेत. याला जबाबदार कोण आहे याचे उत्तर जनसामान्यांनाही माहिती आहे. अशा

उपदब्यापी, उपद्रवी घटकांना पाठीवर घेऊन कायमस्वरुपी देशातील शांतता नष्ट करावयाची आहे काय या प्रश्नाला उत्तर शोधण्याची वेळ आली आहे.

सर्वप्रथम जयपूर ते मुंबई सुपरफास्ट एक्सप्रेसमध्ये घडलेल्या दुर्दैवी हत्याकांडाची दखल घ्यावी लागेल. याचे कारण या देशात घृणेचे वातावरण किती प्रमाणात तयार करण्यात आलेले आहे याचा तो एक भयानक असा नमूना आहे. ही विकृत मनोवृत्ती तयार करणारे सवाई विकृत आता या हत्याकांडाला जबाबदार कॉन्स्टेबलला पाठीशी घालण्यासाठी तत्परतेने पुढे सरसावलेले आहेत. यासंदर्भातील बातम्या सर्वांनीच वाचलेल्या असतील. चेतनसिंग नावाच्या रेल्वे सुरक्षा दलातील (आरपीएफ) एका कॉन्स्टेबलने त्याच्याकडील शस्त्राने चारजणांची चालत्या गाडीत हत्या केली. यातील एक त्याचेच वरिष्ठ इन्प्रेक्टर टिकाराम मीणा हे होते. इतर तिघेजण मुस्लिम होते. अब्दुल कादिरभाई महंमद हुसेन भानपूरवाला, अख्तर अब्बास अलि आणि सदर महंमद हुसेन अशी त्यांची नावे होती. या चेतनसिंगचे मानसिक संतुलन बिघडल्याचे सांगण्यात येऊ लागले आहे. याचे कारण ही हत्या करताना त्याने जे काही केले त्याचे तपशील उघडकीस आले आहेत. काही सहप्रवाश्यांनी या घटनेचे केलेले व्हिडिओ शूटिंग आणि त्यामध्ये चेतनसिंगाने मुस्लिम, पाकिस्तान याबाबत केलेली बडबड हे सर्व ध्वनिमुद्रित झाले आहे. आता सरकारने ही क्लिप किंवा चित्रफित न दाखविण्यासाठी संबंधित सर्व समाज माध्यमांना बंदी केली आहे. चेतनसिंगने हे अधम कृत्य केले ते धार्मिक आकसातून म्हणजेच मुस्लिमांबद्दल त्याच्या मनात असलेल्या तिरस्कारातून केल्याचे स्पष्ट झाले आहे. या चित्रफितीमध्ये तो रेल्वे डब्यातील फक्त मुस्लिम प्रवाश्यांनाच कसे वेचून किंवा निवडून मारत

होता हेही स्पष्ट झाले आहे. हे सर्व करताना तो लोकांना नरेंद्र मोदी, योगी आदित्यनाथ यांना मते व पाठिंबा द्या असेही सांगत असल्याचे चित्रित झाल्याची बातमी प्रसिद्ध झाली आहे. एका ठिकाणी त्याने ठाकरे असे नाव उच्चारल्याचेही ऐकू येत असल्याचे बातमीत म्हटले आहे. बाकीचे तपशील जाऊ द्यात परंतु या कॉन्स्टेबलच्या मनात अशी घृणा निर्माण करी झाली आणि कुणामुळे झाली याचा शोधही घ्यावा लागेल. त्याच्या मनात निर्माण झालेली घृणा आणि आकस व त्यातून निरपराध व्यक्तींचा निष्ठूर व निर्धृणपणे जीव घेण्यापर्यंत त्याची गेलेली मजल या विकृतीची संगती ही लावली गेलीच पाहिजे. त्याच्या तोंडातून उच्चारित झालेल्या नावांचा अर्थ काय आणि कसा लावायचा हेही ध्यानात घेण्याची वेळ आली आहे. पोलिसांना समाजातील सर्वांच्या रक्षणाची जबाबदारी शपथेवर दिली जात असूनही अशी विकृत घटना घडत असेल तर ती बाब अतिगंभीर होते. त्याच्या या विकृत कृत्याला बहुधा रोखण्याच्या प्रयत्नात त्याने त्याच्या वरिष्ठ अधिकाऱ्यालाही मारून टाकले हे पाहता अजुनही बहुतांशाने पोलिसदलांमध्ये मानसिक संतुलन राखले जात असल्याची चुणुक पाहण्यास मिळते. परंतु मणिपूर आणि हरयाणातील घटनामुळे पोलिसदलांच्या निःपक्षपातीपणावरही प्रश्नचिन्ह निर्माण केले आहे ही बाबही दुर्लक्षन चालणार नाही.

चेतनसिंग याच्या या विकृतीवर आता पांधरुण घालण्याचे प्रयत्न सुरु करण्यात आले आहेत. स्वाभाविक आहे की त्याने ज्या महामहिम नेत्यांची नावे घेतली त्यामुळे होणाऱ्या संभाव्य बदनामीच्या भयाने बहुधा आता हे सारवासारवीचे प्रकार सुरु करण्यात आले असावेत. या देशाचे रेल्वेमंत्री हे माहिती तंत्रज्ञान मंत्रीही आहेत. त्यांनी या घटनेवर शोक व्यक्त केलेलाच नाही पण चेतनसिंग याने ज्या नेत्यांची नावे घेऊन हे अधम कृत्य केले

त्याच्या चित्रफितीच्या प्रसारणावर सर्वप्रथम बंदी घालण्याचे आदेश दिले. चेतनसिंगला पकडण्यात आले आहे. त्याचे मानसिक संतुलन बिघडल्याचे दाखवून त्याच्या गुन्ह्याला वेगळे वळण देण्याचा आटापिटा सुरु करण्यात आला आहे. दुसरीकडे हा प्रकार एवढ्या प्रवाश्यांसमोर घडूनही कुणीही साक्ष देण्यासाठी पुढे येत नसल्याचा दावा चेतनसिंग याच्या वकिलांकडून केला जात आहे. याचे कारण स्पष्ट आहे. चेतनसिंग याच्या विरोधात साक्ष देणारा कुणी माईचा लाल निघालाच तर त्याला सरकारी म्हणजेच पोलिस यंत्रणांच्या छळाला तोंड द्यावे लागणार हे निश्चित आहे. राज्यकर्त्यांचे पाठबळ असलेल्या पोलिस यंत्रणेशी कोण वाकडे घेईल या भयंडातून कुणी प्रवासी चेतनसिंग याच्या विरोधात साक्ष देण्यासाठी पुढे येईल अशी अपेक्षा करणे देखील मूर्खपणाचे आहे. त्यामुळे या तर्काची मालिका पुढे नेल्यास मानसिक रुण असल्याचे दाखवून चेतनसिंगला काही काळ बंदिवासात ठेवून कालांतराने आरामात त्याची सुटका होईल हे सांगायला भविष्यवेत्याची गरज नाही. चेतनसिंग याचा मेंदू व विचारशक्ति विकृत करण्यास कोण कारणीभूत आहे हे लोकांना समजूनही त्यांच्याविरुद्ध कारवाई सोडाच पण ते उजळमाथ्यानेच वावरत राहणार आहेत. गुन्हा हा विशिष्ट हेतुने केला जातो. त्यामुळे गुन्ह्याचा हेतु किंवा प्रेरणा (मोटिव्ह) काय यालाही कायद्यात मोठे महत्व दिले जाते. किंवा गुन्हा करणाऱ्या हातांपेक्षा त्यामागील मेंदू (ब्रेन बिहाईड) कोण हे शोधण्यावर तपासयंत्रणा नेहमीच भर देत असतात. कारण कायद्यात हा मेंदूप्रत्यक्ष गुन्हा करणाऱ्याइतकाच त्या गुन्ह्याला जबाबदार मानला जातो. चेतनसिंग याच्याबाबत हा नियम लागू होतो की नाही याचीच उत्सुकतेने प्रतीक्षा आहे.

आता आपण दुसऱ्या घटनेकडे वळू. हरयाणातील नूह

याठिकाणी भयंकर अशी सांप्रदायिक दंगल झाली. किमान पाच ते सहाजण त्यात मृत्युमुखी पडले आहेत. या दंग्यांमध्ये परस्परांच्या प्रार्थनास्थळांची नासधूस, जाळपोळ असे प्रकार घडले आहेत. परस्परांच्या वस्त्यांवरही हल्ले करण्याच्या काही घटना घडल्या आहेत. एका अत्यंत चिथावणीखोर आणि प्रक्षोभक अशा चित्रफितीच्या प्रसारणातून ही दंगल भडकल्याचे निष्पत्र झाले आहे. सरकारने आता या परिसरात इंटरनेट बंद करून टाकले आहे. दिल्लीला लागून असलेल्या या परिसरातच म्हणजे गुडगांव(गुरुग्राम), फरीदाबाद येथे माहिती तंत्रज्ञानावर आधारित उद्योगांचे प्रचंड जाळे आहे. अत्यंत समृद्ध व सधन म्हणून हा भाग ओळखला जातो. परंतु इंटरनेटबंदीमुळे या उद्योगांवर कोणती पाढी येईल आणि त्यांचे किती आर्थिक नुकसान होईल याची जाणीव सांप्रदायिक विद्वेष पसरविणाऱ्यांना बहुधा नसावी. त्यामुळेच आपल्या राजकारणासाठी आणि घसरता जनाधार सावरण्यासाठी सांप्रदायिक विद्वेषाचा आधार घेण्याचा या शक्ति, त्या शक्तीचे पालनपोषणकर्ते व त्यांना पाठीशी घालणारे हे समाजाचे अपराधी आहेत. अप्रत्यक्षपणे किंवा सोयीस्करणे याकडे दुर्लक्ष करणारे राज्यकर्ते हे आगीशी खेळ करीत आहेत हे त्यांचा लक्षात येईनासे झाले आहे. आगामी निवडणुकीत आपल्याला यश मिळालेच पाहिजे या वेडाने पछाडलेली मंडळी आता कोणत्याही थराला जाण्याच्या तयारीत आहेत. हरयाणातील ताजी दंगल हा त्याचाच आविष्कार आहे.

हरयाणातील मेवात जिल्हा हा मुस्लिम बहुसंख्य जिल्हा आहे. २०१६ मध्ये या जिल्ह्याचे नूह असे नव्याने नामकरण करण्यात आले. आता हा भाग मेवात भाग म्हणून ओळखला जातो. नूह हे त्यातील एका तालुक्याचे नाव आहे. हरयाणाच्या २१ पैकी २० जिल्ह्यात हिंदू बहुसंख्यक आहेत व त्याला

अपवाद या जिल्ह्याचा आहे. या जिल्ह्यात ८७ ते ८८ टक्के मुस्लिम आहेत. ताज्या दंगलीकडे वळण्यापूर्वी या जिल्ह्याचा इतिहास लक्षात घेऊ. हा जिल्हा मुस्लिमबहुल असला तरी तेथे सूफी परंपरेचा म्हणजेच कट्टर नव्हे तर मवाळ इस्लामचा प्रभाव आहे. भारतीय संगीतातील विविध घराण्यांपैकी एक सांगीतिक घराणे हे मेवात किंवा मेवाती घराणे आहे. सुप्रसिद्ध गायक पंडित जसराज आणि त्यांचे मोठे बंधू पंडित मणिराम यांनी मेवाती घराण्याची संगीत परंपरा चालवली व ते या घराण्याचे गायक म्हणून ओळखले जात. या घराण्याची सुरुवात दोन मुस्लिम गायक व वादक बंधूनी केली. परंतु मूळ सुरुवात ही ध्रुपद धमार गायकी जपणाऱ्या दोन भावांपासून झालेली आहे. ध्रुपद गायकी परंपरेत भगवान शंकराच्या स्तुतीला प्राधान्य आहे. त्यामुळे मुस्लिम असूनही ही हिंदुस्तानी गायकी शैली जतन

नाही. किंवा त्यांना त्याला पकडायचे नसल्याने तो सापडत नसल्याचा बहाणा ते करीत असावेत. नूह येथे ३१ जुलैरोजी ब्रजमंडल जलाभिषेक यात्रा काढण्यात आली. मुहर्रमनंतर दोनच दिवसांनी ही यात्रा काढण्यात आली. २० २१ पासून दरवर्षी विश्व हिंदू परिषदेतर्फे याच सुमारास ही यात्रा निघते असे सांगण्यात आले. परंतु दरवर्षी दंगल न होता ती पार पडते हे येथे नमूद करावे लागेल. मग या वर्षी या यात्रेच्या वेळी दंगल होण्याचे कारण काय असा प्रश्न स्वाभाविकपणे मनात येतो. त्याचे आतापर्यंतच्या तपासानुसार निष्पत्र झालेले कारण म्हणजे या मोळू मानेसरने जारी केलेली प्रक्षोभक चित्रफीत होती. यात्रेच्या आधीच ही चित्रफीत जारी करून मोळूने या यात्रेत मोळ्या संख्येने सामील व्हावे आणि आपणही आपल्या सर्वांबरोबर असू असेही त्याने त्यात सांगितलेले होते. या चित्रफीतमुळे यात्रेतील

करणरे मुस्लिम गायक होते हेही येथे लक्षात ठेवावे लागेल. त्यामुळे अशा सूफी, हिंदू-मुस्लिम सद्दाव व बंधुभाव असलेला हा जिल्हा शांततेने नांदताना पाहणे कट्टरपंथीयांना सहन होणे शक्यच नाही. गेल्या काही वर्षांपासून या जिल्ह्यातील सामाजिक बंधुभाव नष्ट करण्याचे प्रयत्न पथ्दतशीरपणे चालू आहेत. यासाठी बजरंग दल, विश्व हिंदू परिषद, तथाकथित स्वघोषित गोरक्षक दल अशा कट्टर हिंदुत्ववादी संघटना सातत्याने क्रियाशील आहेत. केवळ गार्यांची वाहतूक करीत असल्याच्या संशयावरून दोन मुस्लिम युवकांची हत्या करून त्यांना त्यांच्या टेंपोसह जाळून टाकण्याचा प्रकार घडला होता. या प्रकरणाचा सूत्रधार हरयाणा बजरंग दल व गोरक्षक दलाचा प्रमुख असलेला मोळू मानेसर असल्याचे तपासात निष्पत्र झाले. तेव्हापासून हे महाशय बेपत्ता किंवा फरारी आहेत. मात्र नियमितपणे तो त्याच्या प्रक्षोभक भाषणाच्या चित्रफीती त्याच्या अनुयायांना पाठीवीत असतो आणि समाज माध्यमांवरही प्रसारित करीत असतो. त्याला पकडण्यात हरयाणा पोलिसांना यश मिळालेले

समुदाय मोठा होता आणि मोनूच्या प्रक्षोभक भाषणामुळे जमाव उनमादीही झाला होता. त्यामुळे च मुस्लिमबहुल भागातून जाताना विद्रोषपूर्ण व चिथावणीखोर घोषणा देत ही यात्रा चालू झाली. एका ठिकाणी मुस्लिम समाजातील काही युवकांनी ही यात्रा थांबवून असे काही न करण्यास त्यांना सांगितले. त्यांच्या या सांगण्याने मुळातच उनमादी अवस्थेत असलेले यात्रेतील लोक भडकले आणि त्यातून झालेल्या बाचाबाबांचे रुपांतर सांप्रदायिक दंगलीत होण्यास वेळ लागला नाही.

यासंदर्भात मिळत असलेल्या माहितीनुसार या यात्रेसाठी जो बंदोबस्त अपेक्षित होता तो पुरेसा नव्हता. ज्या ठिकाणी यात्रेला थांबविण्यात आले तेथे पोलिसांची संख्या केवळ शंभर होती असेही सांगितले जाते. त्यामुळे दंगलीच्या वेळी पोलिस केवळ बघ्याच्या भूमिकेत राहिले आणि सुव्यवस्था प्रस्थापित करण्याएवजी त्यांनी पळ काढण्यास प्राधान्य दिले. दोगेहोरानी नासधूस, जाळपोळ आणि मशिदी उद्भुत करण्याचे त्यांचे उद्दिष्ट पूर्ण केले आणि त्यांना कुणीही अडवू शकले नाही कारण तेवढे

पोलिसच घटनास्थळी नव्हते किंवा पोलिसांची वाढीव कुमक देखील पाठविण्यात आली नव्हती. याचा अर्थ एकच होतो की ही घटना जारीवपूर्वक घडू दिली गेली असावी. जमावाने एका मशीदीवर हल्ला करून ती पेटवून दिलीच पण तेथे झोपलेल्या इमामाला देखील मारून टाकले. मोनू मानेसर आणि बिडू बजरंगी अशा दोघांची नावे या दंगलीच्या संदर्भात घेतली जात आहेत. मोनीचा व्हिडिओ प्रसारित झाल्यानंतर त्याला प्रत्युत्तर म्हणून काही मुस्लिम युवकांनी देखील एक व्हिडिओ पोस्ट करून मोनू मानेसर जर या यात्रेत सहभागी असेल तर त्याचा निषेध करण्याचे आवाहन त्यांनी या पोस्टद्वारे केले. या यात्रेअगोदर दोन्ही समाजाच्या सदस्यांच्या संयुक्त शांतता समितीची बैठक झाली होती. एकंदर वातावरण पाहून त्यांनी प्रशासनाला पुरेसा बंदोबस्त ठेवण्याबाबत सूचना केली होती. विशेष म्हणजे

येते. मोनू फरार आहेच परंतु बिडू बजरंगीविरुद्ध मुस्लिमविद्वेष पसरविण्याचा गुन्हा दाखल होऊन त्याला बेलवर सुटकाही मिळाली आहे. २०२१ पासून कटूर हिंदुत्व संघटनांकडून पुरस्कृत अशा हिंदू महापंचायतींचे आयोजन या जिल्ह्यात केले जात आहे आणि त्यामध्ये मुस्लिमांना धडा शिकविणे, त्यांच्या मुर्हरम सारख्या मिरवणुकांवर बंदी घालण्याचे, मुस्लिमांच्या हत्या करणाऱ्यांना गौरवान्वित करणे असे प्रक्षेपक प्रकार बिनधास्तपणे चालू आहेत. आतिक अहमद याला गोळ्या घालून मारणाऱ्यांच्या मदतीसाठी अशाच एका महापंचायतीमध्ये एक लाख रुपयांची मदत जाहीर करण्यात आली. भारतमाता वाहिनी नावाच्या संघटनेचा एक व्हिडिओ गाजत आहे. मेवात जिल्ह्याला सर्व बाजूंनी वेढा घाला आणि मुक्त करा असे आवाहन त्यात करण्यात आले आहे. थोडक्यात सांगयाचे

हरयाणाचे गृहमंत्री आणि कटूर विचाराचे म्हणून ओळखले जाणारे अनिल विज यांनीतर ही दंगल पूर्वनियोजित असल्याचा आरोप करून त्याचा ठपका मुस्लिमांवर ठेवण्याचा प्रयत्न केला. परंतु उपमुख्यमंत्री आणि जननायक लोकदल नेते दुष्यंत चौटाला यांनी यात्रेत सहभागी मंडळींनी प्रशासनाला पुरेसे तपशील पुरविले नव्हते असा आरोप केला. तर भाजपचेचे रेवाडीचे खासदार राव इंद्ररजितसिंग यांनी यात्रेतील मंडळी लाठ्याकाठ्या, तलवारी, त्रिशूल घेऊन आक्रमकपणे व चिथावणीखोर घोषणा देत असल्याचे म्हटले आहे. जलाभिषेक यात्रेत शक्ते आणायला त्यांना परवानगी कुणी दिली असा प्रश्न करून त्यांनी हे चुकीचे होते असे मत व्यक्त केले.

यासंदर्भात पुढे येत असलेली माहिती भयंकर आहे. कटूर हिंदुत्ववादी संघटनांनी या मुस्लिमबहुल जिल्ह्याला जवळपास त्याच्या हल्ल्याचे मुख्य टार्गेट म्हणजे लक्ष्यच केलेले आढळून येते. त्यामुळे मोनू मानेसर, बिडू बजरंगी यांच्या टोळ्या येथे सतत मुस्लिमविरोधी कारवाया करीत असल्याचे आढळून

म्हणजे केवळ मुस्लिमबहुल जिल्हा आहे म्हणून तो कटूर हिंदुत्ववादांच्या डोळ्यात खुपत आहे. विश्व हिंदू परिषदेने तर आता नवीनच पुढी सोडली आहे की मेवात जिल्हा हे भगवान श्रीकृष्णाचे जन्मस्थान आहे आणि ते मुस्लिमांच्या ताब्यातून मुक्त केले पाहिजे. मेवातमधील सामाजिक चित्र बदलण्याची वेळ आली आहे असेही आता ही मंडळी बिनदिक्तपणे बोलू लागली आहेत.

मुस्लिमदेवेशाच्या राजकारणाला कशी सुरुवात झाली आहे आणि त्याचे विविध आविष्कार कसे घडू लागले आहेत यासाठी कायकाय गोष्टी केल्या जात आहेत याची ही छोटीशी झलक आहे. हरयाणा राज्य दिल्लीला लागून आहे. गुडगांव, फरीदाबाद, रेवाडी येथून अनेकजण कामासाठी, नोकरी धूंद्यासाठी दिल्लीत रोज येत असतात. तर गुडगांव व फरीदाबाद येथील माहिती तंत्रज्ञानाच्या उद्योग केंद्रात दिल्लीतून असंख्य मंडळी रोज जात असतात. दिल्लीत राहण्यास जागा न मिळाल्याने अनेक दिल्लीकर गुडगावमध्ये स्थलांतरित

झालेले आहेत. अशा या सधन व समृद्ध भागाला सांप्रदायिक तिरस्काराचे ग्रहण लागणे हे देशाचे दुर्दैव आहे. देशाचे पंतप्रधान विकास व प्रगतीच्या फार मोठ्या गोष्टी करीत असतात. परंतु हिंदू-मुस्लिम दंगलीमुळे इंटरनेट बंद करावे लागून या उद्योगांचे नुकसान केले जात आहे याचे भान त्यांना उरलेले नाही. अशा गोष्टी केल्याने मतदारांमध्ये धार्मिक ध्रुवीकरण होईल आणि आपल्याला हिंदूंचा रक्षणकर्ता म्हणून बहुसंख्यक समाजाची मते धोधो मिळतील आणि आपण पुन्हा सतेत येऊ एवढीच बौद्धिक मर्यादा राहिली आहे असे या घटनांच्या तपशीलावरून लक्षात येते. या दंगलखोरांना नियंत्रित करण्यात हरयाणा पोलिसांना यश येत नसल्याने त्यांच्या मदतीला गुजरातमधील पोलिसांची कुमक

व छत्तीसगढमध्येही झालेल्या काही महिला अत्याचारांच्या उल्लेखावर घालवले. बलात्काराचेही राजकारण या देशात होऊ लागले आहे. भाजप सरकार असलेल्या राज्यात इतके बलात्कार झाले तर विरोधी पक्षांच्या राज्यात एवढे बलात्कार झाले अशी स्पर्धा त्यांनी सुरु केली असावी. राजकारणाची पातळी गेल्या ७५ वर्षांत एवढी खालावली नव्हती. सुमारबुध्दी मंडळी जेव्हा निर्णयाधिकारी होतात तेव्हा ही परिस्थिती निर्माण होते. मणिपूरमध्ये गेले तीन महिने हिंसाचार सुरु आहे. ईशान्य भागात भारतीय सेनादले तैनात असतात. मणिपूरमधील दंगे शांत करण्यासाठी सैन्याला पाचारण का करण्यात आले नाही असा प्रश्न काहींनी उपस्थित केला होता. परंतु हा प्रश्न

मागविण्यात आल्याची माहिती मिळते. आता दिल्ली राज्य शेजारी असताना तेथील पोलिसांचा उपयोग न करता गुजरातमधून पोलिस मागविण्याचा हा कोणता धंदा आहे हे अनाकलनीय आहे. अर्थात वेडेपणातही एक सुसंगती असते तसला हा प्रकार असावा. हरयाणात पुढील वर्षी विधानसभा निवडणुका होणार आहेत. परंतु एकंदरीत लक्षणे पाहता लोकसभेच्या बरोबरीनेच तेथे निवडणुका उरकण्याचा डाव दिसतो. त्यामुळे च सांप्रदायिक घृणा, तिरस्कार व हिंसेवर आधारित निवडणूकविजय शास्त्राचे प्रयोग हरयाणात सुरु करण्यात आले असावेत.

मणिपूरमध्येही अद्याप स्थिती सामान्य, सुरक्षीत किंवा सर्वसाधारण झालेली नाही. मणिपूरबद्दल ३६ सेकंद बोलतानाही पंतप्रधानांनी त्यातील काही सेकंद हे राजस्थान

भाबडा किंवा बाळबोध आहे. गुजरातमध्ये झालेले दंगे शांत करण्यासाठी तत्कालीन संरक्षणमंत्री जॉर्ज फर्नार्डिस यांना पंतप्रधान अटलबिहारी वाजपेयी यांनी सेनादले गुजरातला पाठविण्यास सांगितले. फर्नार्डिस यांनी सेनादलाच्या तुकड्या गुजरातला पाठविल्या होत्या व ते स्वतः त्या तुकड्यांबरोबर तेथे पोहोचले होते. परंतु त्यावेळच्या गुजरातच्या मुख्यमंत्रांनी सेनादलाच्या तुकड्यांना विमानतळाच्या बाहेरच पडू दिले नाही. फर्नार्डिस हे लढवय्ये नेते होते व त्यांना देखील विमानतळावरच थांबविण्याचा प्रयत्न झाला होता. परंतु भडकलेल्या फर्नार्डिस यांनी दंगलग्रस्त शहरात पायी चालत जाण्याचा निर्णय केला व ते निघाले देखील पण त्यांच्यावर दगडफेक करण्यात आली होती. फर्नार्डिस यांनी स्वतःच

हा किस्सा कथन केला आहे. त्याच सुमारास सीताराम येचुरी व अन्य विरोधी पक्षांचे शिष्टमंडळही दंगलग्रस्त भागाला भेट देऊ इच्छित होते त्यांनाही विमानतळावरच अडकवून ठेवण्यात आले होते. त्यामुळे

कोडगेपणा आहे.

हे सर्व कशासाठी चालू आहे हा प्रश्न पडणे स्वाभाविक आहे. वर म्हटल्याप्रमाणे राजस्थान, मध्य प्रदेश व छत्तीसगढ येथे होऊ घातलेल्या विधानसभा निवडणुकांसाठी

अल्पसंख्यक समाजाबद्दल विद्वेषाचा, तिरस्कार व घृणेचा पिंड असलेल्यांकडून सेनादले का पाठवली नाहीत वगैरे अपेक्षा करणे चुकीचे आहे. अल्पसंख्यक समाजाला धडा शिकवायचा ही मनोवृत्ती असल्यानंतर इतर तर्क निरुपयोगी ठरतात.

मणिपूरमध्ये हेच चालू आहे. ४ मे रोजी महिलांवर बलात्कार, १८ मे रोजी पोलिसात एफआयआर आणि त्यानंतर केंद्रीय गृहमंत्री दोन दिवस मणिपूरचा दौरा करतात व त्यानंतरही केंद्र सरकारला या भयानक प्रकाराची माहिती मिळत नाही हे वेड्या, निर्बुद्ध माणसालाही पटणारे नाही. कुणी मौन उगाच पाळत नाही. निर्दाविलेले मनच मौन पाळू शकते. मौन हे विरोधी पक्षांना खिजविण्यासाठी आहे. संवेदनशील लोकांना चिंडविण्यासाठी हे मौन आहे. त्यात निर्दाविलेपणा आहे.

हे चालू आहे. हरयाणाच्या विधानसभा निवडणुका लोकसभेबरोबरच घेतल्यास त्यात महाराष्ट्राचाही समावेश होऊ शकतो. तसे झाल्यास महाराष्ट्रातील फितुरांची वासलात लावणे भाजपला सोपे जाणार आहे. एकाच झटक्यात अनेकांचा गेम करणे भाजपला शक्य होईल. यातून आणखीही एक शंका व्यक्त होत आहे की कदाचित देशातील वाढते विरोधी वातावरण लक्षात घेऊन लोकसभा निवडणुकाच अलीकडे म्हणजे पाच राज्यांबरोबर घेण्याचा विचार तर नसेल ? अनेक राजकीय पंडित ही शक्यताही बोलून दाखवत आहेत. या नव्या निवडणूकशास्त्राच्या प्रयोगावरुन तशी समजून पक्की होत असेल तर त्यासाठी विरोधी पक्षांनाही जऱ्यत तयारीत रहावे लागेल.

आज बन्याच काळाच्यानंतर माझां इथं येण झालेलं आहे. एक काळ असा होता, की नाशिक जिल्ह्यामध्ये गेल्याच्यानंतर माझी पहिली चक्रर इथं असायची. आमचे अनेक सहकारी इथं होते. राजकारणात चढउतार झाला तरी त्या सहकाच्यांनी साथ कधी सोडली नाही. त्याच्यामध्ये जनार्दन पाटील, मारोतीराव पवार, अंबादास बनकर, कल्याणराव पाटील, आणि अलीकडच्या काळामध्ये दराडे बंधू यांची आठवण होते. या सगळ्यांच्यावर संकट आली, तरी त्यांनी कधी सोडली नाही. आणि त्यामुळं आपण विचार केला की मुंबईमध्ये काही लोकांना आम्ही जनतेसमोर सादर केल्याच्यानंतर यश मिळवता आलं नाही आणि महाराष्ट्राच्या विधानसभेत त्यांना आणायचं असेल तर भक्तम, विश्वासाच्या मतदारसंघाची आवश्यकता आहे आणि म्हणून आम्ही या येवल्याची निवड केली. मध्याशी काही वक्त्यांनी सागितलं,

महाराष्ट्रामध्ये ज्या जिल्ह्यांनी गेली अनेक वर्षे पुरोगामी विचाराला साथ दिली, त्यामध्ये कोणत्या जिल्ह्याचा उल्लेख करायचा असेल तर त्यामध्ये एक नंबरला नाशिक आहे. या जिल्ह्यातील कष्टकरी, शेतकरी असेल. वरच्या भागातला आदिवासी असेल, दुष्काळी भागातला आपला सहकारी असेल, या सगळ्यांच्यावर संकट आली, तरी त्यांनी कधी सोडली नाही. आणि त्यामुळं आपण विचार केला की मुंबईमध्ये काही लोकांना आम्ही जनतेसमोर सादर केल्याच्यानंतर यश मिळवता आलं नाही आणि महाराष्ट्राच्या विधानसभेत त्यांना आणायचं असेल तर भक्तम, विश्वासाच्या मतदारसंघाची आवश्यकता आहे आणि म्हणून आम्ही या येवल्याची निवड केली. मध्याशी काही वक्त्यांनी सागितलं,

येवल्यातील माझा अंदाज चुकला,

राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षात उभी फूट पडल्यानंतर राष्ट्रवादीचे राष्ट्रीय अध्यक्ष आणि खासदार शरद पवार यांनी पक्षबांधणी पुन्हा सुरु करण्याच्या दृष्टीने नाशिक जिल्ह्यातील येवला विधानसभा मतदारसंघापासून दौरा सुरु केला. जनतेशी संवाद साधण्याच्या केलेल्या निर्धाराचा एक भाग म्हणून ८ जुलै रोजी नाशिक जिल्ह्यातील येवला येथे कार्यकर्त्यांशी त्यांनी संवाद साधला. त्यावेळी त्यांच्यासह पक्षातील मान्यवरांनी केलेली भाषणे...

की पवार साहेबांनी नाव दिलं, त्याला आम्ही निवडून दिलं. एकदा, दोनदा, तीनदा निवडून आले. नाव कधी चुकलं नाही, पण एका नावावर घोटाळा झाला. आणि त्याठिकाणी लोकांचा अनुभव वेगळा आला. आणि त्यासाठी आज मी इथं का आलोय? आज मी इथं आलोय, ते कुणाचं कौतुक करण्यासाठी नाही. आज मी याठिकाणी माफी मागण्यासाठी आलोय. मी माफी यासाठी मागतोय, की माझा अंदाज कधी फारसा चुकत नाही, पण इथं माझा अंदाज चुकला. माझ्या विचारावर तुम्ही निकाल घेतले. त्यामुळे तुम्हाला यातना झाल्या आणि तुम्हाला त्या माझ्या निर्णयामुळे झाल्या असतील, तर माझं कर्तव्य आहे, की तुम्हा सगळ्यांची माफी मागायची. पण माफी मागत असताना दुसरी गोष्ट सांगतो,

माफी मागायला आलोय शरद पवार

की कधी काळी लोकांच्यासमोर जायची वेळ येर्इल, आज येर्इल, उद्या येर्इल, परवा येर्इल, महिन्यानं येर्इल, नाहीतर वर्षानं येर्इल, त्यावेळेस पुन्हा इथं येईन आणि पुन्हा इथं येऊन चूक करणार नाही. योग्य निकाल सांगेन. ज्याला या तालुक्यातील मतदाराची साथ मिळाल्याशिवाय राहणार नाही.

गेल्या अनेक वर्षापासानं पाण्याचा प्रश्न आहे, उद्योग-धंद्याचा प्रश्न आहे, कांद्याच्या किंमतीचा प्रश्न आहे. राजकारण हे राज्य करण्यासाठी केलं

गेलं. राजकारण करायचं यासाठी, की सामान्य माणसाच्या प्रश्नांची सोडवणूक करायची ही भूमिका घेऊन राजकारण करण्यासंबंधीचा विचार आम्ही लोकांनी केला. आम्ही सगळ्यांनी एक मोठ्या नेत्याचं मार्गदर्शन घेतलं. या मतदारसंघाचा इतिहास हा ओळखा. स्वातंत्र्याच्या संघटनेत परकीयांविरोधात लढण्याच्यासाठी तात्या टोपेंनी ऐतिहासिक काम केलं, त्यांची ही भूमी आहे. स्वातंत्र्य चलवळीमध्ये हा तालुका आणि हा जिल्हा सतत अग्रभागी राहिला. अनेक वर्षे तुरुंगात जाव लागलं, त्याची फिकीर केली नाही. पण, हा देश परकीयांच्या हातातनं मुक्त झाला पाहिजे, हे सूत्र या भागातल्या जनतेन सतत केलं. त्यामुळं इथले लोक अडचणी असतील, संकटे असतील, टुष्काळ असेल, तरी स्वाभिमान कधी सोडणार नाहीत आणि या स्वाभिमानी लोकांना आज खन्या अर्थाने पुन्हा शक्ती द्यायची गरज आहे. आणि त्यासाठी आम्हा लोकांना अधिक जबाबदारी घ्यावी

लागेल.

एक काळ असा होता, की त्या काळामध्ये चुकीच्या काही गोषी घडल्या असतील, तर त्या दुरुस्त केल्या पाहिजेत. मध्यांतरी दहा-बारा दिवसांपूर्वी देशाचे प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी साहेब यांनी एक भाषण केलं आणि त्यांनी या भाषणामध्ये सांगितलं, त्यांनी नेहमीप्रमाणे काँग्रेस पक्षावर हल्ला केला, काँग्रेस पक्षावरी आरोप केले आणि हे करत असताना त्यांनी

दुसरे आरोप केले ते राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षावर. त्यांनी एक-दोन उदाहरण सांगितली. मी राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षाचा अध्यक्ष

महून सांगतो, की त्यांनी जे आरोप केले, मग ते आरोप वेगवेगळ्या प्रकारचे असतील, ते आरोप भ्रष्टाचाराचे असतील, त्या आरोपामध्ये अनेक गोष्टी त्यांनी मांडल्या असतील, माझां जाहीरपणानं प्रथानमंत्र्यांना सांगण आहे, तुमच्या हातात देशाची सत्ता आहे, आमच्यापैकी कुणीही भ्रष्टाचारामध्ये सहभागी झाला असं तुम्हाला वाट असेल तर तुमची असेल, नसेल तेबढी सगळी सत्ता ही वापरा, चौकशी करा आणि चुकीच्या

तुम्हाला पाठिंबा राहील. हे याठिकाणी मुद्दाम सांगू इच्छितो.

आज मी अधिक बोलण्यासाठी उभा नाही. अनेकांना वाट होतं, की मी येवल्याला का जातोय, इथं कायतरी वेगळ बोलतील, मी व्यक्तिगत कुणावर बोलत नाही. आधीच्या सगळ्या वक्त्यांचे विचार तुम्ही एकले. या सगळ्या विचारांमध्ये एकच भावना मनामध्ये आहे, की अनेक क्षेत्रामध्ये नाशिक जिल्हा पुढं आहे. पुढं जातोय. पण येवल्याचे अनेक प्रश्न बाकी

रस्त्यावर गेलो आहे असं जर तुमच्या निष्कर्षात आलं तर त्याला पाहिजेल ती सजा द्या, त्यासाठी आम्हा सगळ्यांचा

आहेत. त्या प्रश्नांची सोडवणूक करण्याच्यासाठी जे काही करता येईल ते करण्याच्याबद्दलचा प्रयत्न करावा लागेल.

काही लोक म्हणले, की तुमचं वय झालं. तुम्ही आता निवृत्त व्हा. वय झालं हे खरं आहे. वय ८२ झालं हे खरं आहे, पण गडी काय आहे हे तुम्ही पाहिलंय कुठं? जास्त काय सांगायची गरज नाही. उगीच वया-बियाच्या भानगडीत पढू नका, वयाचा उल्लेख कराल तर महागात पडेल. धोरणावर टीका करा, मात्र वय किंवा व्यक्तिगत हल्ला या गोष्टी आम्हाला कोणी शिकवल्या नाहीत.

आमची तक्रार इतकीच आहे, की ज्या जनतेन निवृत्त दिलं, ज्या जनतेला वचन दिलं, ज्या जनतेन विश्वास दाखवला, त्या जनतेच्या विश्वासाला तडा बसेल असं पाऊल तुम्ही टाकलं असेल तर ती गोष्ट आम्ही सहन करणार नाही. ती गोष्ट कोणी करत असेल तर त्यांना त्यांची किंमत आज ना उद्या द्यावी लागेल. तो इतिहास इथं घडेल, अशी खात्री मी याठिकाणी व्यक्त करतो.

ये वल्यामध्ये आल्यावर दोन गोष्टी मला अजूनही येतोय तो आणि दुसरी म्हणजे ऐटणी साडी. इथे आल्यानंतर कांद्याचे एवढे मोठे क्रेट पाहिले आणि यावर्षी माझां केंद्र सरकार, भारतीय जनता पक्षाशी भांडण जर कुठल्या विषयावर झालं असेल तर ते कांद्याच्या भावावर झालेलं आहे हे मला तुम्हाला आवर्जुन सांगायचंय. कांद्याला भाव काय आहे? आपल्या सगळ्यांना माहिती आहे, की जगामध्ये कांदा कमी आहे आणि भारतात कांदा जास्त पिकलांय. मी एक नाही, दहावेळा, तुम्ही माझां रेकॉर्ड चेक करून बघा, पार्लमेंटमध्ये आणि ट्रिवटरच्या

देणार. पहिला निर्णय आदरणीय पवार साहेबांनी प्रधानमंत्र्यांना पत्र लिहिलं, की जोपर्यंत मी आहे, तोपर्यंत एक लिटरही दूध परदेशातून भारतात मी येऊ देणार नाही. त्यानंतर एका तासात केंद्र सरकारनं निर्णय घेतला, की आम्ही दूध येऊ देणार नाही. प्रत्येक राज्यानी आपापला निर्णय घ्यावा. म्हणजे जेव्हा दुधाची वेळ आली, तेव्हा परदेशातून दूध आपल्याकडे. पण जेव्हा कांद्याला भाव मिळत नाही, तेव्हा तुमचा कांदा परदेशात आणि जेव्हा भाव मिळत होता तेव्हा नाही दिला हे पाप भारतीय जनता पक्षाचं आहे. इथले स्थानिक लोक तुमच्यासाठी लढले की नाही मला माहिती नाही, पण ही तुमची भगिनी, ही तुमची ताई,

माध्यमातून त्या पियुष गोयलांना पन्नासवेळा सांगितलंय, की कांद्याला भाव द्या. इथे कांदा सडतोय. परदेशात कांद्याची मागणी आहे, तर परदेशात कांदा जाऊ द्या. पण या भारतीय जनता पार्टीनी बाहेर कांदा जाऊ दिला नाही आणि त्याच्यामुळे आज जर शेतकऱ्यांचं नुकसान झालं असेल, त्याचं कंबरड मोडलं असेल, तर ते पाप त्या भारतीय जनता पक्षाचं आहे हे मी आज आपल्या सगळ्यांना सांगायला आलेली आहे.

गंमत सांगते, कांद्याला भाव देत नाहीत, ढोबळ्या मिरचीला भाव देत नाहीत. टोमेंटोचा भाव आज काय आहे? तुम्हाला इथे भाव देत नाहीत, तुम्हाला मिळत नाही, आणि शहरात कुणाला परवडत नाही. मग मधले पैसे जातात कुठे? कुठे तरी जात असणार ना. मला सांगा, कांद्याचं उदाहरण तुम्हाला दिलं, मी दुधाचं उदाहरण देते. दुधासाठी केंद्र सरकारनी निर्णय घेतला होता, की परदेशातून दूध आणायला परवानगी

हक्काची ताई आहे, तुम्ही म्हणाल ते तुमच्यासाठी करू आणि तुम्हाला न्याय मिळवून देऊ.

आज ते गेलेते सगळे भारतीय जनता पक्षात. माझं काही म्हणणं नाही. प्रत्येकाला अधिकार आहे. पण मला त्यांना एक प्रश्न विचारायचा आहे. आज महागाईची काय परिस्थिती आहे. सिलिंडरचा काय भाव आहे, मला सांगा. परवडतंय का. राष्ट्रवादी कॉंग्रेस पक्ष जेव्हा होता, साडेतीनशे रूपये भाव होता सिलिंडरचा. आज काय भाव आहे सिलिंडरचा? ११५० रूपये. मग महागाई वाढली का कमी झाली? मग महिलांनो तुम्ही मतदान कुणाला करणार? महागाई आणि बेरोजगारी. मी आक्ता विचारत होते, की येवल्यामध्ये मागील पंथरा वर्षात किती नवीन फॅक्टरी आल्या. काहीच आल्या नाहीत. मी तुम्हाला येवल्यात येऊन शब्द देते आणि हे सगळं रेकॉर्ड करून ठेवा. तुम्ही आदरणीय पवार साहेबांच्या विचाराचा आणि निषेचा, त्यांच्या चौकटीत आणि त्यांच्या शाहू-फुले-आंबेडकरांचा,

छ त्र प तर्ऊं च ।

विचार करेल असा आमदार निवडून द्या. तुमच्या कांद्यालाही भाव देऊ आणि इथेही आम्ही इंडस्ट्री आणून तुम्हाला काम देऊ. तुमच्या हाताला काम मिळेल असं करू.

नाशिकवरून इथं येवल्याला येताना खूपच उशिर झाला. कारण दर पाच मिनिटाला गाडी थांबवावी लागत होती. कार्यकर्ते, सहकाऱ्यांचा दांडगा उत्साह. हे काही आणलेले कार्यकर्ते नव्हते, सर्वसामान्य माय-बाप, महाराष्ट्राची जनता सांगत होती, प्रत्येकजण माझा हात धरून म्हणत होता, की ताई तु लढ, घाबरू नको. सर्वजण हे एकच सांगत होता. अरे, मी घाबरतच नाही. घाबरत असते तर गेले नसते का. शोले चित्रपट पाहिला आहे ना. जो डर गया, ओ मर गया. येताना मला एका माणसानी प्रश्न विचारला, असं कसं झालं. मी परवाही सांगितलं. तुम्हाला आईसचा अर्थ समजतो ना. आईस म्हणजे बफ. त्याचं स्पॅलिंग काय, तर आय, सी आणि ई. आय म्हणजे इन्कम टॅक्स, सी म्हणजे सीबीआय आणि ई म्हणजे ईडी. त्याच्यामुळं आज जो विरोध करेल त्याला आईस केलं जातंय.

सेवा, सन्मान आणि स्वाभिमान म्हणजे राष्ट्रवादी कॉंग्रेस पक्ष

सुप्रिया सुले

तात्पुरता
आवाहनी आवाहनी येताती विचार।

प्राप्तपत्र

आणि वॉशिंग पावडर. ममता दिदींनी फार चांगलं सांगितलंय. काळा शर्ट घ्या, मशिनमध्ये टाका, बीजेपीचा पावडर वापरा आणि मग पांढरा शर्ट बाहेर येणार. याच प्रवृत्तीच्या विरोधात आपल्याला लढायचंय. ही लढाई सोपी नाहीये. पण एक सांगेन, निषेनी लढलो, एकीने लढलो, तर हा महाराष्ट्राचा सह्याद्री दिल्लीत कधी ना झुका है, ना झुकेगा. त्याच्यामुळे एक आहे, मी नेहमी सगळ्यांना सांगते, की आम्ही महिला ना खूप हळव्या असतो. कुणी छोटांसं जरी बोललं तर चटकन डोळ्यात अश्रू येतात. पण, जेव्हा त्याच महिलेवर कुणीतरी घात करतो, ती पदर खोचून तीच जिजाऊ होते, तीच ताराराणी होते आणि तीच अहिल्याबाई होळकर होते. पत्रकारांनी मघाशी मला सांगितलं, की तुमच्यावर आरोप होतायंत. अरे, पवार साहेबांवर काहीही आरोप करण्यासारखं नाही म्हणूनच आमच्यासारख्यांवर हे छोटे छोटे आरोप केले जातात. मी काय मागितलं हो राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्षात. इतकी वर्षे निषेनी काम

आहे. बाळासाहेब ठाकरेंचा पक्ष फोडला, आज शरद पवारांचा फोडलाय. आणखी एक गोष्ट सांगते, आज राज्यामध्ये आणि देशामध्ये महाराष्ट्राचा आवाज दिल्लीमध्ये बुलंद करण्यासाठी हक्काचा माणूस कोण आहे, तर शरद पवार. त्याच्याविरुद्ध षड्यंत्र चाललंय, याचं कारण महाराष्ट्राच्या विरोधात महाराष्ट्राचं महत्त्व कमी करायचं हे षड्यंत्र चाललं आहे. महाराष्ट्रातल्या नोकच्या दुसऱ्या राज्यात, महाराष्ट्राचा विकास दुसऱ्या राज्यात, महाराष्ट्रातल्या मोठ्या नेत्यांचं कंबरड मोडण्याचं काम चाललेलं आहे. हे सगळं षड्यंत्र दिल्लीतला एक अदृश्य हात करतोय. त्या अदृश्य हाताचं नाव मला सांगायची गरज नाही. पण तुम्हाला एक शब्द देते, की मला महाराष्ट्राचा सार्थ अभिमान आहे. आजपर्यंत मराठी माणूस, आम्ही छत्रपतींचं नाव उगाच घेत नाही, आम्हाला तो अधिकार आहे. कारण दिल्लीच्या समोर आम्ही घाबरत नाही. समोर कुणीही बसलेला असेल, तर पूर्ण ताकदीनं त्याच्याशी लढू आणि महाराष्ट्राची आन, बान

करते. एकदा लोकसभेचं तिकीट मागितलं. कधी विधानसभेचं मागितलं, कधी पद मागितलं. तुम्हाला काय वाटतं, मला पद मिळालं नसतं मागितलं असतं तर. पण माझ्या विचारांशी माझी निष्ठा आहे. पद नाही मिळालं तरी चालेल, पण माझा विचार सोडणार नाही कधी. कारण शेवटी विचारच महत्त्वाचा असतो. पद येतात जातात हो. सत्तर मंत्री आहेत केंद्रात. सांगा मला, या देशातल्या शेतीमंत्राचं नाव सांगा. नाही माहित ना. मला फक्त एकच गोष्ट सांगायची आहे. ज्यावेळी आपल्या विचाराचा आमदार इथे निवडून येईल, सगळा पाण्याचा जो कॅनॉलचा प्रश्न आहे, घोडेगाव ते वरसगाव हा कॅनॉलचा प्रश्न आहे तो आम्ही पूर्ण करणार म्हणजे करणारच. हे रेकॉर्ड करून ठेवा. त्यामुळे २०२४मध्ये तुमच्या सगळ्यांवर मोठी जबाबदारी असणार आहे. एक षड्यंत्र महाराष्ट्राच्या विरोधात चाललेलं

आणि शान ही ठेवण्यासाठी राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्ष, २४ तास काम करू, पण तुम्हाला न्याय दिल्याशिवाय स्वस्थ बसणार नाही. हा राष्ट्रवादी पक्ष कशाबद्दल आहे, तर सेवा, सन्मान आणि स्वाभिमान, सेवा मायबाप जनतेची, स्वाभिमान हा महाराष्ट्राचा आणि सन्मान या महाराष्ट्राच्या शेतकऱ्याचा. त्याच्यामुळे सेवा, सन्मान आणि स्वाभिमान म्हणजे राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्ष. ही लढाई आज येवल्यातून सुरु झालेली आहे. लढाई त्यांनी सुरु केली आहे. त्याचा अंत आणि करणार आहे. मी कुणावर वैयक्तिक टीका केली नाही आणि करणारही नाही. कारण ही माझी मराठी संस्कृती आहे. पण माझ्या महाराष्ट्रात कोणी कट कारस्थान केलं तर त्याला मी सोडणार नाही हा शब्द तुम्हाला देते.

मी

माध्यमांच्या प्रतिनिर्धीना विनंती करेन, की आवर्जुन भाषण दाखवण्याआधी चौकेर जमलेला हा जनसमुदाय नक्की दाखवा. कारण, हा जनसमुदाय केवळ भाषण ऐकण्यासाठी आलेला नाही, केवळ सभा ऐकण्यासाठी आलेला नाही. हा एक विद्रोह आहे, हा एक रोष आहे. कारण, २०१९मध्ये याच येवल्यात येऊन घसा फोडून भाषण केलं होतं, आणि याच येवलेकरांनी आता दाखवून दिलंय, की त्यावेळी जे आम्ही मतदान केलं होतं, ते आदरणीय पवार साहेबांच्या विचारासाठी केलं होतं आणि जर निर्णय बदलला, तर काय होतं, याचं चित्र अखब्या महाराष्ट्राला दिसू द्या, म्हणून हा सगळा जनसमुदाय दाखवा. कारण, महाराष्ट्राच्या या स्वाभिमानी मतदाराला हे मान्य नाही, की मतदानाचं जेव्हा पवित्र कार्य करताना बोटावर जी शाई लाऊन घेतली, ती शाई लावताना एका विचाराधारेसाठी शाई लावली. आमच्या बोटावर लावलेल्या शाईला जर तुम्ही चुना समजायला लागला तर काय होतं हे संपूर्ण महाराष्ट्र दाखवून दिल्याशिवाय राहणार नाही.

आज अनेक कार्यकर्ते सांगतात, कुरुक्षेत्रासारखी परिस्थिती आहे. कुणावर वैयक्तिक टीका करण्याचं कारण नाही. पण कुरुक्षेत्रात नेमकी काय परिस्थिती होती? एकीकडं कौरव होते, एकीकडं पांडव होते. युद्ध सुरु अर्जुनानं भगवंताला, श्रीकृष्णाला सांगितलं, की माझा रथ मधोमध घेऊन चल. कृष्णानं रथ मधोमध नेला, अर्जुनानं सगळीकडं नजर टाकली. समोर रक्ताची, नात्याची माणसं होती. गुरुवर्य होते. ज्याच्या खांद्याला खांदा लाऊन काम केलं अशी माणसं होती. अर्जुन म्हणाला, लढण्याची ताकदच राहत धनुष्य गळून पडेल की वाटत. तेव्हा भगवंतानी ते फार महत्वाचं आहे भावांनो. तेव्हा भगवंतान की ही लढाई नातेसंबंधाची ही लढाई रक्ताची नाही. ही लढाई मानसिक भूमिकेची नाही. ही लढाई धर्माची आणि अनीतीची आहे. ही लढाई धर्माची आणि अर्धर्माची आहे. पण, जेव्हा आपण महाभारताचा विचार करतो, तेव्हा आपण फक्त कौरव म्हणतो आणि फक्त

की अशा परिस्थितीत
नाही, माझं गांडीब
काय असं
जे सांगितलं,
माझ्या
सांगितलं,
नाही,

महाराष्ट्राचा स्वाभिमान दाखविण्याची हीच वेळ

अमोल कोल्हे

JUPITER EVE

NASHIK

पांडव म्हणतो. पण हाच तो शकुनी मामा आहे, ज्याच्यामुळे महाभारत घडलं. त्यामुळे कौरव आणि पांडव होते, त्यावेळी आधी भावना अशी होती, म्हणजे आपल्यासमोर जो आहे, त्याला आपण कौरव म्हणतो. ज्याची संख्या जास्त आहे त्याला कौरव म्हणतो. ज्याची संख्या कमी असते, त्याला पांडव म्हणतो. पण त्या पलिकडं जाऊन संस्कृती अशी होती, की वयम् पंचाधिकम् शतम्, म्हणजे समोरून काही आक्रमण आलं, तर त्यावेळी कौरव-पांडव जे दोन्ही होते ते भाऊ एकत्र येऊन मुकाबला करत होते. पण, याच्यात मिठाचा खडा कुणी टाकला? मिठाचा खडा टाकला तो शकुनी मामाने टाकला. आता हा शकुनी मामा कोण आहे? मला काय कळत नाही, हे लोक मिठाचा आकार टरबुजासारखा आहे म्हणतात, का कमळासारखा आहे म्हणतायंत. कारण, मला असं दिसताना कमळाचं फुल दिसलं.

शेतमालाला दुपट भाव मिळणार होता. मिळाला का? ही सगळी पापं बघितल्यानंतर आता जनता आपल्याला आपली जागा दाखवणार याची भावना मनात बळावल्यानंतर मनातला शकुनी मामा जागा झाला आणि वेगळे फासे टाकायला लागला, त्यातून या परिस्थिती उद्भवतायंत.

२०१४ला सांगितलं, प्रत्येकाच्या खात्यात पंधरा लाख आणि नंतर तुमच्या तोंडावर सांगितलं, की चुनावी जुमला होता. त्याच दिवशी बोटाची शाई चुना दिसायला लागला लोकांना हे सगळ्यांना कळलंय. आज संपूर्ण देशाची परिस्थिती काय आहे, याकडं बारकाईनं लक्ष द्या. देशाचा नकाशा समोर आणा. केरळमध्ये भाजप आहे? कर्नाटकमध्ये आहे? तामिळनाडूमध्ये आहे? आंध्र प्रदेशमध्ये आहे? तेलंगणामध्ये आहे? बिहारमध्ये आहे? पश्चिम बंगालमध्ये आहे? राजस्थानमध्ये आहे? हिमाचलमध्ये आहे? सगळीकडूनच हदपार करायला लागलेते

हे नेमकं का घडतं? देशात हे जे काय घडतंय ते कुणाला आवडणारं नाहीये. पण हे का घडतं याचा एकदा विचार करा. अशा पद्धतीनं पक्ष फोडले जातात, हे राज्यात पहिल्यांदा घडलेलं नाही, हे देशात पहिल्यांदा घडलेलं नाही. हे वारंवार घडलं जातंय. वारंवार पक्ष फोडले जातायंत. आमदार पळवले जातायंत. हे का होतंय, भावानंगे या गोष्टीचा विचार पहिल्यांदा आपल्या मनात जागवा. ९ वर्षे झाली केंद्रातल्या सरकारला सतत येऊन. सगळे कार्यक्रम सुरु झाले आहेत. पण केंद्रात बसलेल्या सरकारला याची जाणीव आहे, ९ वर्षात महागाई कमी झाली नाही, दरवर्षाला दोन कोटी रोजगार मिळणार होते. म्हणजे ९ वर्षात १८ कोटी रोजगार आले का? शेतकऱ्यांच्या

आणि अशावेळी आता काहीही करून उत्तर प्रदेशच्या खालोखाल सगळ्यात जास्त लोकसभेच्या जागा असणारं राज्य कोणतं, तर ते महाराष्ट्र आहे आणि म्हणून महाराष्ट्रामध्ये अशा पद्धतीची भूमिका ही भारतीय जनता पक्ष घेतोय.

कसं असतं भावांनो, भावा-भावात वाद होतात. भांडणं होतात. भावा-भावाचा वाद झाला म्हणून भावाचं गचुंडं पकडायला पाहिजे, का भावा-भावात वाद झाले तर भांडणं लावणाऱ्याला आधी त्याची जागा दाखवायला पाहिजे हे लक्षात घ्या. त्यामुळं ही भांडणं का लावली जातायत आणि ही भांडणं लावली असताना आत्ता जे कुणी तिकडं निर्णय बदलणारे असतील, मला पोहे जाम आवडतात, पण वाईट एकाच गोष्टीचं

वाटतं ते कडीपत्याचं वाटतं. कारण, जोपर्यंत चव लागते, तोवर पोह्यात असतो, काम झालं की काढून टाकतो असं कुणाचं राजकीय नशीब असू नये एवढीच आपण प्रार्थना करू शकतो. कारण, आता झालंय कसं? या सगळ्या परिस्थितीमध्ये जेव्हा निर्णय घेतला गेला, जरूर हा प्रश्न विचारला गेला पाहिजे. कारण, जाणारे आवर्जुन सांगतात, की विकासासाठी गेलो. मतदारसंघांच्या प्रश्नांसाठी गेलो. तर विकास नक्की जाण्यानी महागाई कमी होणार आहे का? या विकासानं नक्की कांद्याचं अनुदान येणार आहे का? या विकासानं नक्की कांद्याला भाव मिळणार आहे का? जर या प्रश्नांची उत्तरं देता येत असतील, तर मला वाटतं, की त्यामध्ये जास्त महत्व आहे.

आज काल महाराष्ट्रात एक नवीन देवस्थान तयार झालंय. त्या देवस्थानाला जातात, सगळे आत गेल्यानंतर बाहेर येऊन सांगतात, मी फक्त विकासासाठी गेलो असं सोशल मीडियावर ऐकू आलं. त्या देवस्थानाचं नाव आज काल ईडी आहे असं म्हणतात. ज्याचं प्रत्येकाला प्रेशर येतं. पण या महाराष्ट्राचा इतिहास आहे, की ज्या छत्रपती शिवाजी महाराजांचं नाव आणण घेतो, त्या छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या स्वराज्यावर फार मोठं संकट आलं. अफजलखानाचं संकट आलं. या अफजलखानानं आल्याबोर सगळ्या सरदारांना, सगळ्या वतनदारांना फर्मान जाहीर केली. वतनदार म्हणजे काय तर ज्यांना जीवापेक्षा वतन प्यारं होतं, ज्यांना निषेपेक्षा वतन प्यारं होतं असे सगळे वतनदार होते आणि या वतनदारांना अफजलखानानं फर्मान जारी केली, की जर माझ्याकडं आला नाहीत, माझ्या पक्षात येऊन मिळाला नाहीत, तर वतनं खालसा करू, तर तुम्हाला देशोधीला लाऊ, तर तुमच्या घरादावावर नांगर फिरवू. दोन पात्रं फार महत्वाची आहेत या अफजलखानाच्या लढ्यात. एक होते खंडोजी खोपडे देशमुखांना जेव्हा अफजलखानाचं फर्मान गेलं, तेव्हा खंडोजी खोपडेच्या हातापायाला घाम सुटला, घसा कोरडा पडला. जर वतनच गेलं तर टिकणार काय. सर्वस्व गेलं तर राहू कसा. खंडोजी खोपडे देशमुखांनी घाईघाईनं अफजलखानाची वाट धरली. असंच एक फर्मान कान्होजी राजे जेथे देशमुखांना गेलं. सगळ्यांनी त्यांना सांगितलं, की वतन जाईल, घरादावावर नांगर फिरेल. पण कान्होजी राजे जेथे शिवाजी महाराजांसमोर गेले आणि सांगितलं, की महाराज वतन कसलं घेऊन बसलात. निष्ठा महत्वाची. हे तुमच्यासमोर वतनावर पाणी सोडलं. हा महाराष्ट्राचा इतिहास हा दबावाखाली बाजू बदलणाऱ्या खंडोजी खोपड्यांचा नाही, तर वतनावर पाणी सोडणाऱ्या कान्होजी राजे जेध्यांचा आहे.

या इतिहासांन दाखवून दिलंय, की जेव्हा औरंगजेबाच्या दरबारात महाराजांना उभं केलं आणि किल्लत देतो म्हणाला, तेव्हा छत्रपती शिवाजी महाराजांनी मान खाली घेऊन किल्लत

स्वीकारली नाही, तर ती किल्लत फेटाळून स्वाभिमान दाखवला आणि हाच स्वाभिमान दाखवण्याची आज वेळ आलीय. पांडुरंगाला बडव्यांनी घेरलंय असं काही लोक म्हणायला लागले. पण त्या लोकांना कदाचित वारकरी संप्रदायाची परंपरा कळलेली नाही. जर वारीला जाता आलं नाही, तर जो वारीला गेलेला असतो त्याला वाकून नमस्कार करतो आणि त्याला माऊली म्हणतो. ही वारकरी धर्माची परंपरा आहे. संतश्रेष्ठ सावता माळी महाराज जे म्हणत होते, कांदा-मुळा-भाजी, अवघी विठाई माझी. त्यांनी काम करण्यात पांडुरंग शोधला. हा पांडुरंगच जर कळला नाही, तर कुठलंही निमित्त देता येतं.

वाईट एका गोष्टीचं वाटतं. येताना नाशिकला थांबलो होतो. गोदावरीच्या तीरावर गेलात, तर अनेक वृद्ध माणसं आपल्याला दिसतात. माणं एकदा गेलो होतो, तेव्हा एक वयस्कर बाबा भेटले. महाराष्ट्रातले नव्हते, पण त्यांना विचारलं, की बाबा काय झालं. बाबानी सांगितलं, की पोरासारखी माया केली, पोरांचं होतं. तळहाताच्या फोडाप्रमाणं जपलं. म्हणतील ते सगळे हट्ट पुरवले. त्यांनी फक्त बोट ठेवायचं, मी देऊन टाकायचं. त्यांनी फक्त तोंडातून शब्द टाकायचा, मी देऊन टाकायचं. सगळी माया केली, सगळं प्रेम केलं. त्याच्या चुका पोटात घेतल्या, त्याच्या डोक्यावर छत्र धरलं आणि एक दिवस पोरानं घरावर हक्क सांगून मलाच बेघर केलं. बाबाला तिथूनच नमस्कार केला आणि म्हणालो, बरं झालं, महाराष्ट्रात ही संस्कृती नाही. महाराष्ट्र ही संस्कृती खपवून घेणार नाही.

येताना पाहिलं, मुंबईहून निघाल्यापासून बघत होतो. आदरणीय पवार साहेबांकडं अनेक नजरा रोखल्या होत्या. कोण कुठल्या जातीचा, कोण कुठल्या पातीचा, कोण कुठल्या धर्माचा, कोण कुठल्या पंथाचा, प्रत्येकजण टवकारून आदरणीय पवार साहेबांकडं बघत होता. प्रत्येकाच्या चेहन्यावर कुहूल होतं, अप्रूप होतं. पण, त्याहीपेक्षा जास्त प्रत्येकाच्या चेहन्यावर अभिमान होता, की माझ्या हक्कांसाठी माझा बाप आज मैदानात लढतोय. प्रत्येकाच्या चेहन्यावर विश्वास होता, लोकशाही मूल्यांसाठी, तच्चांसाठी आदरणीय पवार साहेब अजूनही लढतायंत. म्हणूनच सरतेशेवटी एवढंच सांगू इच्छितो, ये तो सिर्फ टेलर है, पिक्चर अभी बाकी हैं. आदरणीय पवार साहेबांच्या नेतृत्वाखाली राष्ट्रवादी काँग्रेस असेल, काँग्रेस असेल, माननीय उद्धव ठाकरे साहेबांच्या नेतृत्वाखालील शिवसेना असेल, जेव्हा हा त्रिशूल छाताडात घुसेल, तेव्हा भल्याभल्यांची पळता भुई थोडी झाल्याशिवाय राहणार नाही आणि जेव्हा हे वादल घरात घुसेल, जेव्हा हे वादल महाराष्ट्रात घोंगावेल, तेव्हा भल्याभल्यांच डोकं ताळ्यावर आल्याशिवाय राहणार नाही.

माइया बाजूला मारुतीराव पवार बसले होते. मागील काळात जेव्हा केव्हा पक्षात बंड झालं त्यावेळी मारुतीराव पवार हे पवार साहेबांच्या मागं ठामपणे उभे राहणारे पहिले आमदार होते. आज काल रंग बदलणारे सरडे जास्त झालेत. २००४च्या निवडणुकीत साहेबांची जी निवड होती, ती येवल्यानं निवङ्गन देऊन पाठवली. पण आता नाशिकरांसमोर एक नवीन आव्हान आलंय. नाशिक आणि शरद पवार साहेबांचं एक वेगळं नातं आहे. कारण, पवार साहेबांनी जेव्हा जेव्हा नाशिकरांना हाक दिली आहे, तेव्हा नाशिकरांनी चौदा-चौदा आमदार शरद पवार साहेबांच्या मागे उभे केले, हा नाशिकरांचा इतिहास आहे आणि त्याचा मला अभिमान आहे. कारण का, तर शेवटी मी पण एक नाशिककर आहे.

आज जेव्हा ऐकतो, बघतो, तेव्हा मन पिळवटून जात. साहेबांवरती आरोप करताना, साहेब तुम्ही घरं तोडलीत, आता का वाईट वाटतंय म्हणून विचारतायंत. मी आज येवल्यातल्या तमाम बंधू-भर्गींसमोर सांगतो, गोपीनाथ मुंडे साहेबांच्या घरात साहेबांनी डोकावून सुद्धा बघितलं नव्हतं. गोपीनाथरावांचे मोठे बंधू पंडितराव मुंडे हे तीनदा साहेबांकडे गेले होते, की तुम्ही आम्हाला घ्या, आम्हाला तुमच्याबरोबर यायचंय. तिन्हीवेळा साहेब नको म्हणाले. मला कुणाच्याही घरच्यांमध्ये पडायचं

नाहीये. तुम्ही एक व्हा, समाजासाठी ते चांगलं आहे. तुमचा समाज छोटा आहे. नेतृत्व तुम्हाला चांगलं मिळालेलं आहे. त्या नेतृत्वाला धक्का लावण्याची माझी इच्छा नाही हे पवार साहेबांचं सांगणं होतं. आज जेव्हा भुजबळ साहेब बोलतात, की तुम्ही गोपीनाथरावांचं घर फोडलं. भुजबळ साहेब सत्य सांगा, की याच पवार साहेबांनी गोपीनाथरावांना फोन करून सांगितलं होतं, की गोपीनाथरावजी घर सांभाळा, घरात फूट पडतेय. हे शरद पवार आहेत. हे मी मागं बोलत नाही, त्यांच्यासमोर बोलतोय, कारण महाराष्ट्राला खरं कळायला पाहिजे, की हा माणूस कुणाच्या घरात डोकावत नाही. तुमचे अनुभवच एवढे आहेत, की तुम्हाला हे बोलणं शोभणारं नव्हतं. पण जाऊ घ्या, मला त्यावर बोलायचंच नाही.आम्ही आता दुसऱ्यां रस्त्याने निघालो आहोत. तुम्ही दुसऱ्यां रस्त्याने निघालेला आहात. फक्त साहेबांना विठ्ठल म्हणूनका, साहेबांना बाप म्हणूनका, साहेबांना दैवत म्हणूनका. कारण, महाराष्ट्राच्या स्वभावात विठ्ठलावरती तलवार चालवणे, बापावरती घाव घालणे हे महाराष्ट्राच्या रक्तात नाही, जे तुम्ही करता आहात. एकीकडं बाप म्हणायचं आणि दुसरीकडं घाव घालायचा, हे महाराष्ट्राच्या रक्तात नाही आणि हे तुम्ही करू पण नका. म्हणून येवलेकरांना एवढीच विनंती करायला आलोय, मी ८५-८६पासून या जिल्ह्याचं राजकारण बघतोय. नाशिकमध्ये

जाती-पातीऐवजी महाराष्ट्राची माती ओळखणारे शरद पवार

जितेंद्र
आष्टाड

हेमचंद्र गुसे होते, विलास लोणारी, जनार्दन पाटील होते. या सगळ्यांना तुम्ही साहेबांच्या नावाखाली निवडून दिलं होतं आणि शरद पवार साहेबांचे हात महाराष्ट्रात मजबूत करणारे कोण होते तर ते नाशिककर होते. साहेबांनी पण बघा ना निर्णय कसा घेतला. साहेब आता महाराष्ट्राच्या दौऱ्यावर निघालेत आणि निवडला कुठला जिल्हा? गोदावरी काठचा पवित्र आणि ऐतिहासिक नाशिक जिल्हा. ज्या नाशिक जिल्ह्यानं यशवंतराव चव्हाणांना बिनविरोध निवडून दिलं होतं, तो नाशिक जिल्हा. ज्या नाशिक जिल्ह्याला पॉलिटिकल अळकल आहे आणि म्हणून मला खात्री आहे, की आता जेव्हा महाविकास आघाडीची सभा लागेल, महाविकास आघाडी जेव्हा निवडणुकीसाठी उतरेल, तेव्हा तुम्ही शरद पवार साहेबांचा एकही शब्द खाली पडू देणार नाही ही आज शपथ घेऊन तुम्ही साहेबांना होकार द्याल, साहेब तुम्ही फक्त सांगा, शेंटू लावा, देव आम्ही करून ठाकू. एवढंच तुमच्याकडून अपेक्षित आहे. तुमच्या कांद्याचा भाव पडला, तुमच्या द्राक्षावरती संकट आलं तेव्हा हा माणूस उभा राहिला. जेव्हा जेव्हा शेतकऱ्यावरती संकट आलं, तेव्हा तेव्हा हा माणूस उभा राहिला. हा महाराष्ट्राचा आधारवड आहे. या आधारवडावरती तलवार चालवली जातेय, त्याचं वय मोजून दाखवलं जातंय, की तुम्ही ८४ वर्षांचे आहात. मला भुजबळ

साहेब तुमच्याबद्दल प्रचंड प्रेम आहे. पण तुम्हीदेखील ७५ वर्षांचे आहात. वय हे फक्त अंक आहे, बाकी सगळं असतं ते शरीरातील हिम्मत आणि ऊर्जा. ही साहेबांमध्ये खूप आहे. आजही ते सकाळी ६ वाजता निघतात, दुपारी साताच्याला जातात, संध्याकाळी पुण्याला येतात आणि अकरा वाजता परत मुंबईला येतात. आता त्यांना काही व्हायचं नाहीये. त्यांना ना पंतप्रधान व्हायचंय, ना राष्ट्रपती व्हायचंय. आता त्यांना तुमच्यातली गरीब पोरं, तुमच्यातली कर्तृत्ववान पोरं आमदार, खासदार, जिल्हा परिषद सदस्य म्हणून करून पाठवायची आहेत. हा त्यांनी निर्णय घेतलेला आहे. सर्वसामान्यांचा नेता, सर्व दलित, शोषितांचा नेता, कामगारांचा नेता, शेतकऱ्यांचा नेता असा महाराष्ट्रात कोण आहे हो? ज्याच्यावरती जातीचा ब्रॅण्ड नाही, असा महाराष्ट्रात नेता कोण आहे हो? त्याचं एकच नाव आहे, शरद पवार. जात नाही, पात नाही, पंथ नाही, धर्म नाही. फक्त जो महाराष्ट्राची माती ओळखतो असा माणूस कोण आहे महाराष्ट्रात तर शरद पवार. या कठीण परिस्थितीत आपल्या या बापाला आधार म्हणून उभं राहिलं पाहिजे आणि जे सांगतात, की तुम्ही घरा बसा, त्याना कायमचं घरी बसवायची सोय केली पाहिजे.

संसदेत कोंडी

सरकार एकाकी, विरोधक आक्रमक

व्यंकटेश केसरी, ज्येष्ठ राजकीय विश्लेषक

संसदे चया पावसाळी
अधिवेशन सरकार व
विरोधी पक्ष त्यांच्यातल्या
कोंडीने वाहून गेले. यात
कोण बरोबर ? कोणाची
चूक ? यापेक्षा संसद
आणि सरकारमध्ये कोंडी
फोडणारा नेता नाही आणि
लोकसभेचे अध्यक्ष व
राज्यसभेचे सभापती यांना
मर्यादा आहेत, ते सरकार
व विरोधकांना एकत्र
आणु शकत नाहीत हे
पुन्हा एकदा सिद्ध झाले.
ज्या मणिपूर मधल्या
हिंसाचार, स्थियांची नग्र
मिरवणूक, बलात्कार
याबद्दल संसदेच्या बाहेर
पण संसद परिसरात
पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी भाष्य केले त्यावर संसदेच्या दोन्ही
सभागृहात निवेदन करण्याची त्यांची इच्छा नाही हे स्पष्ट

विरोधी पक्षांना राष्ट्रपतीना भेटावे लागले. आणि ही कोंडी
फोडण्यासाठी त्यांना लोकसभेत सरकार विरुद्ध अविश्वासाचा

झाल्यानंतर गतिरोध
निर्माण झाला. मणिपूर
मधल्या हिंसाचाराशी
राजस्थान, छत्तीसगढ
व पश्चिम बंगालमधल्या
घटनांशी जोडल्याने
सरकारने यात राजकारण
आणले आणि त्यानंतर “
तू-तू, मी- मी” सरकार
व विरोधी पक्षात मुरु झाले.
राजस्थान, छत्तीसगढ व
पश्चिम बंगालमधल्या घटना
जगाच्या वेशीवर टांगल्या
गेल्या नाहीत पण मणिपूर
मधल्या घटनांनी नरेंद्र मोदी
सरकारची जगभर छी थू
झाली.

पंतप्रधान नरेंद्र मोदी
यांनी मणिपुरवर संसदेत
निवेदन करावे यासाठी

ठराव मांडावा लागला.

या प्रश्नी सर्वोच्च न्यायालयाने अगोदरच सरकारवर ताशेरे मारले आहेत. सत्तारूढ भाजप एकाकी पडली आहे. या पक्षाचे केंद्रातले मंत्री, संकट मोर्चक यांची मणिपूरमध्ये जायची हिम्मत नाही. अधिवेशनाच्या काळात विरोधी पक्षांचे खासदार तेथे गेले, लोकांना भेटले, राज्यपालांनाही भेटले. सरकारची मणिपूरच्या प्रश्नावर चर्चा करण्याची तयारी आहे पण कोणत्या नियमाखाली ते आम्ही ठरवू असा अविर्भाव सरकारचा आहे. सरकार हे संयुक्त जबाबदारीवर चालते तेंव्हा या चर्चेला कोणताही मंत्री उत्तर देऊ शकतो, गृहमंत्री अमित शाह उत्तर देतील असे सुचिविले गेले. याचा अर्थ पंतप्रधानांचा बचाव करण्याची ही नीती आहे, हे विरोधकांना कळले. जे पंतप्रधान

प्रतिमा भंगली आहे हे निर्विवाद. डबल इंजिनचे सरकार पाहिजे म्हणून निवडणुकीच्या बोलणाऱ्या भाजपची बोलती आता बंद झाली आहे. कारण मणिपूर मध्ये भाजपचे सरकार तर केंद्रात साक्षात मोदी राज्य मग असे प्रकार का घडतात? पण हिंसाचार केवळ मणिपूर मध्येच नाही तर राजधानी दिल्लीच्या सीमेवर असलेले हरियाणाही आता पेटलेले आहे. त्यात पुन्हा दोन्हीकडे डबल इंजिनचे सरकार.

विरोधी पक्ष बेजबाबदार आहेत, ते गोंधळ घालतात, त्यांना संसद चालू द्यायची नाही, संसदेचा एकेक मिनिट महत्वाचा आहे, त्यावर हजारो रुपये खर्च होतात. गोंधळ घालणाऱ्या संसद सदस्याचा भत्ता बंद करावा, "नो वर्क, नो पे" हे धोरण लागू करावे म्हणजे विरोधक कसे सरळ

मणिपूरच्या दंगलीसंदर्भात पंतप्रधानांनी संसदेत निवेदन करावे म्हणून विरोधी पक्ष खासदारांच्या शिष्टमंडळाने राष्ट्रपतींची भेट घेऊन त्यांना निवेदन दिले.

संसदेच्या परिसरात या विषयावर बोलतात ते लोकसभा, राज्यसभेत बोलण्यास का टाळाटाळ करतात? विरोधकांच्या प्रश्नांना उत्तर देण्याची त्यांची क्षमता नाही की विश्वगुरु अशा छोट्या लोकांच्या तोंडी लागत नाहीत? त्यांचे भक्त जगभगात आहेत, त्यांच्यासाठी संसदेचे व्यासपीठ छोटे आहे? असे अनेक प्रश्न निर्माण होतात. पण नरेंद्र मोदी जसे पत्रकार परिषद घेत नाहीत तसेच ते संसदेत विरोधी नेत्यांच्या प्रश्नांना उत्तरेही देत नाहीत. ते भाषणे करतात, संदेश देतात.

पण मणिपूरमध्यल्या घटनांनी भाजप व नरेंद्र मोदी यांची

होतील --असे नेहमीचे युक्तिवाद मोदी भक्त, भाजप समर्थक त्यांच्याकडून केले जातात. भाजप विरोधी बाकांवर असताना किती अधिवेशन कामकाजाशिवाय गुंडाळली गेली याकडे ही मंडळी मात्र सोईस्करपणे डोळेझाक करतात.

सरकारला राजकारण करायचे आहे तर विरोधकांना सरकारला उघडे पाडायचे आहे त्यात संसदेचे अधिवेशन मारले जाणार हे सांगण्यासाठी कोण्या ज्येतिष्ठाची गरज नाही. लोकसभेच्या निवडणूका येत्या सात महिन्यानंतर होणार आहेत. म्हणजे पुढचे हिवाळी अधिवेशन संपल्यानंतर सर्व

राजकीयपक्षांचे सर्व लक्ष निवडणुकीवर केंद्रित होईल. मणिपूर प्रश्नी मोदी यांचे मौन याचा अर्थ त्यांना मणिपूरमधल्या मैती समुदायाचा बचाव करायचा आहे. मैती हे हिंदू आहेत तर कुकी आदिवासी,खिश्वन. मणिपूरच्या विभाजनाची चर्चा सुरु झाली आहे. भाजप, राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाचा सारा जोर लहान राज्यांच्या निर्मितीवर आहे. अशी लहान राज्ये आर्थिक मदतीसाठी केंद्रावर अवलंबून असतात , परिणामी त्यांच्या पासून केंद्राच्या सतेला धोका नसतो.

अविश्वासाचा ठराव स्वीकारल्यानंतर त्यावर चर्चा आणि मतदान होईपर्यंत कोणतेही विधेयक संमत करू नये असा संकेत आहे पण मोदी सरकारने गोंधळात विधेयक पास करण्याचा सपाटा चालविला आहे. सरकारला सूनविण्याची क्षमता , तेवढी उंची लोकसभेच्या अध्यक्षांची नाही. या गडबडीत मोदी

लागण्याच्या सूचना केल्या आहेत. ई.डी., सी.बी.आय. इन्कम टॅक्सने निवडणुका जिंकता येत नाहीत, फार तर विरोधकांना काही काळासाठी नामोहरम करता येते हे कळल्यानंतर भाजपचे खासदारही जमिनीवर येत आहेत. मोदी लहर २०१४, २०१९ मध्ये चालली असेल पण ती २०२४ मध्ये चालेल की नाही याबद्दल त्यांच्या मनात शंका आहेत. निवडणूकपूर्व सर्वेक्षण मोदी लहर सांगत नाही, भाजपच्या जागा घटण्याचे अंदाज वर्तवीत आहे. डायलॉगबाजी,नौटंकी,सरकारी यंत्रणेचा दुरुपयोग --ही भयभीत नेत्यांची शास्त्रे असतात. महागाईला काबूत आणण्याची क्षमता मोदी सरकारमध्ये नाही,गृहमंत्री म्हणून अमित शहा संपशेल अपयशी ठरले आहेत.जम्मू-काश्मीर मध्ये निवडणुका नाहीत, पूर्वोत्तर, सीमावर्ती राज्ये अशांत आहेत.भाजप राज्यात कायदा व सुव्यवस्थेचे प्रश्न निर्माण करण्यात येत आहेत पण

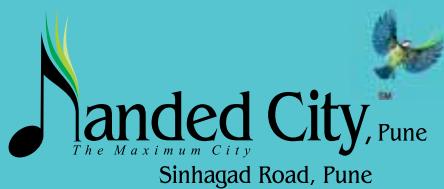

सरकारने दि गव्हर्नमेंट ऑफ नेशनल कॅपिटल टेरिटोरी ऑफ दिल्ली २०२३ हे बिल पास करून आम आदमी पार्टीच्या केजरीवाल सरकारचे पंख छाटले. निवडून आलेल्या सरकारला नामधारी करणे व अप्रत्यक्षपणे ,नायब राज्यपालांचे आडून सरकार चालविण्याचे मोदी सरकारचे धोरण आता प्रत्यक्षात आल्याचा आरोप विरोधी पक्षांनी केला आहे. मोदी सरकारने सर्वोच्च न्यायालयाचा निकाल धाव्यावर बसविला आणि केजरीवाल सरकारचा एक प्रकारे राजकीय खातमा केला.

संसदेच्या पावसाळी आधिवेशनातल्या कोंडीने विरोधक एकवटले आहेत. त्याचे दृश्य परिणाम संसदेच्या बाहेर दिसतील. बहुमताने सत्ता मिळते पण लोकांचे समर्थन मिळत नाही आणि आयोध्येतला राम मंदिराने राम लहर ही येणार नाही हे समजल्याने नरेंद मोदी यांनी भाजप व मित्र पक्षांच्या खासदारांना कामाला

भाजप,या पक्षाचे नेते घराणेशाहीच्या पुढे बोलायला तयार नाहीत. भाजपा विरोधी आघाडीने 'इंडिया' हे नाव घेतल्यापासून भाजपचे नेते बिथरले आहेत, त्यांना विरोधकांवर हल्ला करणे अवघड होत आहे. भ्रष्टचाराचे आरोप असलेल्याना पक्षात घेणे, त्याच्याबरोबर सत्ता चालविल्याने या पक्षाची अवस्था "गाढवही गेले आणि ब्रह्मचर्यही गेले" अशी झाली आहे. संसदेत विरोधकांनी यावर विचारलेल्या प्रश्नांना समर्पक उत्तर देण्याचे नैतिक धर्य मोदी सरकारकडे नाही हे भाजपचे खासदार उघड्या डोळ्याने पाहत आहेत. संसदेच्या पावसाळी अधिवेशनात कोण हारले, कोण जिंकले या पेक्षा सरकार उघडे पडले हे सांचा देशासमार आले आहे.

Sinhagad Road, Pune

A 700 Acre Mega Township on Sinhagad Road, Pune.

प्रत्येक घराला एक मन असतं. प्रत्येक शहराला एक व्यक्तिमत्व असतं.

आमच्या प्रत्येक घराचं मन आहे उत्साही, चैतन्यशील, आशावादी, जगण्याच्या उर्जेने पुरेपूर भरलेलं, आणि आमच्या शहराचं व्यक्तिमत्व आहे अभिरुचिसंपन्न, सुसंस्कृत, सर्वसमावेशक, निसर्गप्रेमी आणि भविष्यतसन्मुख. कारण आम्ही आहोत नांदेड सिटी, ७०० एकर्सचं अतुलनीय जग, जिथे आहे संपूर्ण कुटुंबाच्या आणि कुटुंबातल्या प्रत्येकाच्या सुखाचा, सुरक्षिततेचा, आरोग्याचा आणि आनंदाचा सखोल विचार.

आनंदी संकुल

कुटुंबासाठी प्रफुल्लित, प्रवृष्णमुक्त पर्यावरण

- इको पार्क व ऑक्सिजनोन
- १३,२०० पेक्षा जास्त झाडांची लागवड
- १२० एकर्सची हिरवाई

CBSE व ICSE शाळा

विद्यार्थ्यांसाठी प्रगतीशील वातावरण

- CBSE व ICSE बोर्डाच्या शाळा
- दर्जेदार शिक्षण
- वॉक-टू-स्कूल मॉडेल

जिमखाना

तरुणाईसाठी अगदी आदर्श सिटी

- सायकलिंग व जॉर्गिंग ट्रॅक्स
- २४,००० रुप्ये. फूट जिम्नॅशियम
- क्रीडांगण-द स्पोर्ट्स कॉम्प्लेस (प्रस्तावित)
- विविध खेळांच्या स्पर्धा व कोर्चिंग

नांदेड सिटी, उत्साही मन आणि उमदं व्यक्तिमत्व यांचा देखणा मिलाफ!

A project by

Call: 020-67275300 / 1 / 2

CREDAI
PUNE METRO

www.nandedcitypune.com

info@nandedcitypune.com

An ISO 9001:2008, ISO 14001:2004, OHSAS 18001:2007 certified company.

महाराष्ट्रामध्ये काही राजकीय परिस्थिती निर्माण झाली, त्याच्यामध्ये राष्ट्रवादी कॉंग्रेस पक्षाची भूमिका जनतेसमोर मांडळी या हेतून मी महाराष्ट्र आणि राज्याच्या बाहेर ठिकठिकाणी जाण्याचा निर्णय घेतलेला आहे. मला आनंद आहे, आम्ही सगळेजेण नाशिकला येत असताना, नाशिकला आल्यावर वरुणराजानं स्वागत केलं. आज नाशिक जिल्ह्यातल्या पावसाच्या स्थितीचा अंदाज घेतला तर पुरेसा पाऊस अद्याप नाही असं समजलं. माझी वरुणराजाला प्रार्थना राहील, की आम्ही दौन्याला सुरुवात केल्यावर जसा पाऊस केला तसा सबंध जिल्ह्यामध्ये आणि राज्यामध्ये पाण्याचा प्रश्न राहणार नाही, असा आशिर्वाद त्यांनी महाराष्ट्राला द्यावा.

या दौन्याची सुरुवात नाशिकपासून करण्याचं कारण, की स्वातंत्र्याच्या इतिहासात या जिल्ह्याचा वेगळा रोल होता. कॉंग्रेस पक्षाचा इतिहास जर बघितला, तर कॉंग्रेस पक्षाच्या इतिहासातसुद्धा नाशिकला कॉंग्रेसचं अधिवेशन झालं होतं आणि ऐतिहासिक अधिवेशनं झाली होती. स्वातंत्र्याच्यानंतरच्या काळातसुद्धा अनेक उत्तम मार्गदर्शक या शहरातून उपलब्ध झाले. आणि आणखीन एक गोष्ट अशी आहे, की आमच्या पिढीतील तरुण जेब्हा समाजकारणातून राजकारणात पडली, त्याच्यामध्ये आमच्या सर्वांचे आदर्श हे कै. यशवंतराव चव्हाण होते. ते महाराष्ट्राचे मुख्यमंत्री होते. पण महाराष्ट्राचं मुख्यमंत्रिपद सांभाळत असताना चीनचं संकट देशावर आल्याच्यानंतर जवाहरलाल

ना टार्ड हूँ

ता रिटार्ड हूँ

मैं फार हूँ

शरद पवार

राष्ट्रवादी कॉंग्रेस पक्षाचे अध्यक्ष आणि खासदार शरद पवार यांनी ८ जुलै रोजी जनतेशी संवाद साधण्यासाठी नाशिक जिल्ह्याचा दौरा केला. या दौन्यात त्यांनी प्रसिद्धी माध्यमांच्या प्रतिनिधींसमोर सध्याच्या घडामोडींवर आपली भूमिका मांडली.

नेहरूंनी त्यांना दिल्लीमध्ये बोलावून घेतलं, आणि देशाच्या संरक्षणाची, संरक्षणमंत्रिपदाची जबाबदारी ही चव्हाण साहेबांवर टाकली. त्या काळामध्ये चव्हाण साहेब लोकसभेचे किंवा राज्यसभेचे सदस्य नव्हते. तर चव्हाण साहेबांचा लोकसभेतला पहिला प्रवेश हा नाशिकमधन झाला आणि नाशिकमधून नुसता झाला नाही, तर देशाच्या कामासाठी चव्हाण साहेब केंद्रात जातायत म्हणून नाशिककरानी त्यांना अविरोध पार्लमेंटमध्ये पाठवलं. ही पाश्वर्भूमी नाशिकची असल्याच्यानंतर मला असं वाटलं, की आपल्या दौऱ्याची सुरुवात नाशिकमधून करावी आणि त्यादृष्टीनं या दौऱ्याची सुरुवात याठिकाणी केली आहे.

मला साधारणपणे रस्त्यातून येताना लोकांचे चेहरे, त्यांचे हावभाव पाहिल्यानंतर आत्मविश्वास कोणाचा वाढावा, त्यापेक्षा अधिक उत्तम भूमिका सामान्य लोकांच्या चेहन्यातून मला पाहायला मिळाली आणि त्याचा मला आनंद आहे.

भुजबळ यांचा मुंबईत पराभव झाल्याच्यानंतर आमची ईच्छा होती, की त्यांची राज्याच्या विधानसभेत आवश्यकता आहे. म्हणून नाशिकच्या सहकाऱ्यांशी चर्चा केल्याच्यानंतर त्यांनी येवल्यातून निवडणूक लढवावी असं काही सहकाऱ्यांनी सुचवलं. येवला हा आम्हा लोकांच्या विचारांचा तालुका आहे. मतदारसंघ आहे हे निरीक्षण माझां आहे. १९८६ साली, त्याच्याआधी मी काँग्रेसमधून बाहेर पडलो, आणि वेगळा पक्ष स्थापन केला. त्यावेळी नाशिक जिल्ह्यानी जवळपास सगळ्या जागा आम्हा लोकांसाठी व्यवस्थित निवडून दिल्या. आमच्या विचारांची व्यक्ती लोक मोठ्या मतांनी निवडून देतात आणि त्यामुळं भुजबळ साहेबांना सेफ जागा द्यायची होती, म्हणून येवला मतदारसंघातील

लोकांची सहमती घेतली. त्यातून आम्हाला यश आलं.

वयावरून विश्रांतीचा सल्ला दिला जातोय. पण, आत्ताच मला तुमच्यापैकी एका सहकाऱ्यानं अटलबिहारी वाजपेयींच्या एका वाक्याची आठवण करून दिली, ती म्हणजे ना टायर हूँ, ना रिटायर हूँ, मैं पायर हूँ. आत्ताच्या मंत्रिमंडळामध्ये ७०, ६८च्या पुढं वय असलेले अनेक मंत्री आहेत. १९७८ साली मी मुख्यमंत्री होतो, तर एक व्यक्ती माझ्या नजरेसमोर होती, आणि त्यांचा-माझा सातत्यानं संबंध यायचा, आणि आम्हा सगळ्यांच्यापेक्षा सुद्धा अधिक जोमानं ते काम करायचे. त्यांचं नाव मोरारजी देसाई. ते प्रधानमंत्री असताना ८४ वय होतं. प्रश्न असा आहे, की वय असतं, नाही असं नाही. पण तुम्ही प्रकृती चांगली ठेवली तर त्यातून चांगली कामं करण्यात वय कधी अडथळा आणत नाही.

अमोल कोलहे यांनी लोकांच्यामध्ये, कलेच्या क्षेत्रामध्ये काम करण्यात यशस्वी झाले आहेत. त्यातून त्यांनी एक विशिष्ट स्थान प्राप केले. यासोबतच आपली सामाजिक जबाबदारी आहे अशी स्थिती त्यांच्या मनात सतत येत होती. त्यासंबंधी आमच्यात चर्चाही होत होती आणि असं झाल्याच्यानंतर आणि त्यासाठी सामाजिक धोरण करण्याच्या दृष्टीनं तुमची काही मानसिक तयारी असली तर तुम्ही राष्ट्रवादीमध्ये येऊन लोकप्रतिनिधी म्हणून लोकांचं काम करावं असा आग्रह मी त्यांच्याकडं केला आणि त्यांनी तो स्वीकारला. आणि मला आनंद एका गोष्टीचा आहे, की ज्या मतदारसंघातून त्यांनी पाऊल टाकलं त्या मतदारसंघातल्या लोकांनी त्यांना प्रचंड मतांनी शक्ती दिली, पाठिंबा दिला. त्यातून ते काम करत आहेत.

सुप्रियांच्यापुरतं जर बोलायचं झालं, तर तिच्या

सार्वजनिक जीवनातली कामाची सुरुवात ही भटक्या-विमुक्तांच्या चळवळीतून होती. लक्षण माने आणि त्यांचे सहकारी साताच्याजवळ या चळवळीसाठी काम करतात, त्या कामामध्ये सुप्रियाचाही सहभाग होता. नंतरच्या काळामध्ये तिनं पक्षीय राजकारणात यावे असा आग्रह कार्यकर्त्यांनी केला. त्यावेळेला लोकसभेमध्ये जाण्यासंबंधीचा विचार होता. त्यापूर्वी काही महिन्यांसाठी त्या राज्यसभेत गेल्या. पुढे लोकसभेची निवडणुक आल्यावर मोठ्या मतांनी त्या विजयी झाल्या. त्याच्यानंतरच्या दोन लोकसभा निवडणुकीत त्या विजयी झाल्या. आजपर्यंत त्यांची लोकसभेची तिसरी टर्म आहे आणि राज्यसभेची अर्धी टर्म आहे. या सगळ्या वाटचालीमध्ये सतेचं स्थान त्यांना कोणतं मिळालं का, याचा विचार करायला पाहिजे. राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्ष सतेत आल्याच्यानंतर देशपातळीवर सुर्यकांता पाटील यांना मंत्रिमंडळात घेतलं. सुप्रिया ज्यावेळी पालमेंटमध्ये होती त्यावेळेला आमचे सहकारी संगमा यांच्या कन्येला मंत्रीपद दिलं. त्यानंतरच्या काळात सलग दहा वर्षे प्रफुल्ल पटेल स्वतः निवडणुकीत पराभव झाल्याच्यानंतर त्यांना राज्यसभेत घेतलं. तसेच मंत्रीपद दहा वर्षे दिलं. तसेच पहिल्यांदा ते जेव्हा मंत्री झाले तेव्हा त्यांचा लोकसभेत पराभव झाला होता. असं असतानाही त्यांना मंत्रिमंडळात घेतलं. त्यामुळे राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्ष सुप्रिया सुळेचा असा प्रश्न ज्यांनी उपस्थित केला आहे त्यांच्यासाठी हे मांडावं लागेल. काही लोक मला नेहमी म्हणायचे, की तुम्ही सुप्रियावर अन्याय केलाय, पण जे सांगितलं गेलं, की त्यांच्यासाठी आणि त्यांची सत्ता ही वस्तुस्थिती काय आहे ही मुद्दाम आपल्यापुढं सांगितलं.

राष्ट्रवादी वेलफेर ट्रस्टचा अध्यक्ष मी आहे. या ट्रस्टच्या अनेक ठिकाणी प्रॉपर्टीज् आहेत. यामध्ये आम्ही भांडण वाढवू इच्छित नाही. आमच्या सहकाच्यांनी काही वेगळा निकाल घेतला

तरी मतभेद एकाच गोष्टीचे आहेत की आम्ही सगळ्यांनी कालची निवडणूक लढवली त्यामध्ये एका विशिष्ट विचारधारेला विरोध करण्याची भूमिका घेतली. ती घेतल्याच्यानंतर जर सत्ता मिळाली नाही, म्हणून आमच्यातले काही सहकारी ज्यांच्या हाती देशाची सत्ता आहे, त्यांच्याकडे जात असतील तर त्यांना त्यांचा राजकीय निर्णय घेण्याचा अधिकार आहे त्यासंबंधी माझं काही म्हणणं नाही. पण हा निर्णय घेताना बाकीच्यांनी आलंच पाहिजे, किंवा जो मूळ पक्ष आहे त्याची साधनसामग्री या सर्व गोष्टींचा आग्रह धरण योग्य नाही. मला असं वाटतं, की सद्सद्विवेकबुद्धीतून घेतलेल्या एऱ्यालमधून ते परावृत्त होतील.

माझी विडुलाशी तुलना केल्यामुळे भाजपनं रस्त्यावर उतरू असं म्हटलं असलं तरी ते माझ्यासाठी नाही. ज्यांनी तुलना केली त्यांच्याबद्दल आहे. विडुल हे या राज्यातल्या, देशातल्या गोरगरीबांचं श्रद्धास्थान आहे, उन्हातान्हाचा, दगडाधोऱ्याचा विचार न करता जे लोक पंढरीला दर्शनासाठी जातात, दर्शन नाही मिळालं तर बाहेर कळसाला किंवा पायरीला नमस्कार करून घेतात अशा जनमाणसांच्या हृदयात असणाऱ्या व्यक्तीसंबंधीची तुलना कोणाबरोबर करणं हे योग्य नाही. ज्यांनी कुणी केली, त्यांनी त्यासंबंधींचं उत्तर द्यावं.

जिंद्रे आकाडामुळे पक्षाचं मोठं नुकसान झाल्याचा आरोप करण्यांना तसं वाटत असेल तर ठीक आहे. पण, भाजपाकडं जायचं ही भूमिका त्यांनी कधी केली नाही. ज्यांनी भाजपा आणि तसम लोकांबरोबर जाण्याची भूमिका घेतली, त्यांनी पक्षाचं नुकसान झालं, का हे पक्षाशी प्रामाणिकपणानं राहतात, संघर्ष करतात त्यांनी पक्षाचं नुकसान केलं याचा विचार आपण करावा.

भाजपबरोबर जाण्याचा निर्णय कधीच झाला नाही. एखाद्या विषयाची सगळी चर्चा राजकारणात होत असते. अनेक पक्षाबरोबर होते. पक्षामध्ये संवाद चालू राहिला पाहिजे.

या संवादातून शेवटी सामूहिक मत महत्वाचं असते. सामूहिक मत, निर्णय जो घेण्यात येतो तो राबवायचा असतो. अनेकवेळा चर्चा झाल्या याचा अर्थ निर्णय झालेला नाही. त्यामुळं जो निर्णय अंतिम आहे तोच खरा आहे. मी काही टिकाटिपणी करण्यासाठी इथं आलेलो नाही. मी इथं का आलोय, ते मधाशी सुरुवातीला सांगितलं, की नाशिकची पार्श्वभूमी, आमच्या सगळ्यांच्या अंतःकरणातील जी व्यक्ती, ज्याने देशाची सेवा केली अशा व्यक्तीला जनतेन इथून बिनविरोध निवडून दिलं. हा नाशिककरांचा मोठेपणा आणि येवल्याचं म्हणाल, तर स्वातंत्र चलवळीतसुद्धा येवल्याचं योगदान होतं. त्यामुळं दौऱ्यासाठी याची निवड केली, दुसरं काही कारण नाही.

राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्ष बेकायदेशीर असल्याचं प्रफुल्ल पटेल म्हणतात, त्याच पक्षात ते दहा वर्ष मंत्री होते. तसेच त्यांनी केलेल्या नियुक्तीमध्ये त्यांची सही आहे. माझी निवड ही कार्यकारिणीमध्ये केली आहे आणि त्याला सूचक, अनुमोदक कोण आहे हे सगळ्यांना माहिती आहे. त्यामुळं त्यांच्या अशा बोलण्याला तथ्य नाही. काल जी दिल्लीत बैठक झाली, त्यामध्ये जबलपास २३ राज्यांतील पक्षाचे अध्यक्ष उपस्थित होते आणि कार्यकारिणीचे जे सभासद आहेत, त्यातील चार जर सोडले तर सगळे हजर होते. नाशिक जिल्ह्याचं वैशिष्ट्य असं आहे, की ते नेहमी आम्हा लोकांच्या विचाराला पाठिंबा देतात. त्याचं आणखी एक कारण आहे, की नाशिकमध्ये असे काही सामाजिक जीवनात काम करणारे प्रमुख नेते आहेत, की ते सतेच्या प्रकरणात कधी पडतच नाहीत. ते अखंडपणानी विचारधारेशी बांधील असतात. स्वतः ऐवजी दुसऱ्याला निवडणुकीला उभं करण्यासारखं दातृत्व दाखवणारे अनेक सहकारी इथं आहेत आणि त्यामुळं साहजिकच कसलांही संकट आलं तर नाशिकमध्ये जाऊन आपण काम करावं, त्यावेळेला मजबूतीनं उभं राहणारे अनेक सहकारी याठिकाणी आहेत याचं आम्हाला समाधान आहे.

भाजपकडून देशातल्या राज्य पातळीवरील संघटना उद्धवस्त करण्याच्यासंबंधीचं नियोजन असावं असं दिसतं. अनेक ठिकाणी त्यांनी अशा गोष्टी केल्या आहेत आणि नंतर त्यातल्या काही लोकांना परतमुद्धा घेतलं. देशामध्ये सत्ताधारी पक्ष महत्वाचं आहे, तसं संसदीय लोकशाहीमध्ये विरोधी पक्षमुद्धा महत्वाचा आहे. पण विरोधी पक्ष हा दुबळा कसा होईल अशी भूमिका घेण्याची नीती ही भाजपची आहे. मी अनेक लोक या देशात बघितली, जवाहरलाल नेहरू यांचं राजकारण बघितलं, मी अतिशय तरुण होतो, लोकचलवळीत होतो. नंतरच्या काळामध्ये इंदिरा गांधी, राजीव गांधी, अटलबिहारी वाजपेयी, नरसिंहराव या सगळ्यांचं राजकारण बघितलं, या सगळ्या लोकांनी विरोधकांच्याबाबती आपली भूमिका मांडली, पण विरोधी आवाजच बंद व्हावा, अशी पावलं कधी टाकली नाहीत, ही आत्ता टाकली जातायंत. पण तसं जर असेल तर त्यांच्याशी संघर्ष करावा लागेल आणि लोकशाहीचा हा दुसरा आवाज जनत करावा लागेल. पक्ष सोडून गेलेत्यांबरोबर संघर्ष करण्याची माझी इच्छा नाही. त्याचवेळी या चिमण्यांनो परत फिरा रे म्हणण्यासारखी स्थिती नाही. जे सोडून गेले, त्यातून त्यांचं कॅर्कटर समजतं. वाईट एकाच गोष्टीचं वाटतं, की मी या सर्व घडामोडीत असेसमेंट योग्यरित्या करू शकलो नाही. हा माझा दोष आहे त्यासाठी मी दुसऱ्यांना दोष देणार नाही.

जयंत पाटील, जिरेंद्र आव्हाड अडचण ठरत असल्याचं मत व्यक्त करण्याच्यांनी एक गोष्ट लक्षात घ्यावी, की पक्षाच्या बन्या वाईट प्रसंगात स्वतःच्या करिअरचा यन्त्रिचितही विचार न करता पक्ष, विचारधारा, कार्यक्रम याच्यासाठी पडेल ती किंमत देण्याची तयारी असणारे हे नेते आहेत, आणि त्यामुळं त्यांचा आम्हाला अभिमान आहे. मी राजकारणात कोणालाही शत्रू मानत नाही. मतभिन्नता ही असते, याचा अर्थ शत्रूत्व नाही.

(पान ४ वर्सन)

पण, आमच्याच पक्षातल्या नऊ जणांनी समोर जाऊन शपथ घेतलेली आहे. त्यामुळं विरोधी पक्षात जे उरलेले पक्ष आहेत, त्यांच्याशी विचारविनिमय करावा लागेल. आमच्याकडे १९-२० आमदार आहेत. बरेचसे आमदार दोन्हीकडे अडकलेले दाखवताहेत.

त्यात तिकडेही गेलेलेही बरेच आमदार आहेत. त्यामुळं आम्ही स्वतःहून कुठल्याही आमदाराला, की ज्यांनी स्वतःहून आमच्याशी संपर्क केला आहे, ते सर्वच आमच्याबरोबर, पवार साहेबांच्याबरोबर राहण्याची मानसिकता आहे.

प्रत्येक गोटीला साहेबांनीच स्पष्टीकरण देण्याची आवश्यकता नाही

विधानसभा आणि विधानपरिषदेतील आमचे काही आमदार उपमुख्यमंत्री अजित पवार आणि प्रफुल्ल पटेल यांच्यासमवेत पवार साहेबांना भेटले. त्यांनी येऊन पवार साहेबांचे पदस्पर्श करून दर्शन घेतले. त्या सर्वांनी पवार साहेबांना भेटून काल जी ९ मंत्र्यांनी भेटून विनंती केली होती, ती आज पुन्हा पवार साहेबांकडे केली. राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्ष विरोधी पक्षात आहे. आमचे सर्व आमदार विरोधी पक्षातच बसलेले आहेत. काही जणांनी सरकारमध्ये शपथ घेतलेली आहे. परंतु, विधिमंडळातील बसण्याची व्यवस्था आज बघितली, तर अनेकजण विखुरलेल्या पद्धतीनी आणि विरोधी पक्षाच्या बाजूला बसलेले आहेत. शरद पवार साहेबांच्या भूमिकेवर संशय व्यक्त करण्याचा कोणताही प्रश्न उद्भवत नाही. ज्यांनी गेली अनेक वर्षे पवार साहेबांच्या नेतृत्वाखाली काम केलंय, ती लोकं पुन्हा येऊन शरद पवार साहेबांना भेटत असतील, त्यातून शरद पवार साहेबांच्या भूमिकेवर प्रश्नाचिन्ह निर्माण करण्याचं कोणतंही कारण नाही. पक्षातून बाहेर पडलेल्या लोकांनी पवार साहेबांना भेटून यातून काहीतरी मार्ग काढा अशी विनंती केली, याबद्दल एकतर कुणी अस्वस्थ होण्याची आवश्यकता आहे अस मला वाटत नाही. पवार साहेब हे एक अनुभवी नेते आहेत, त्यांच्याकडे जाऊन आज त्यांनी विनंती केली आणि निर्माण झालेल्या परिस्थितीतून मार्ग काढा असं पुन्हा एकदा आग्रहानं सांगितलं. पवार साहेबांनी आपली भूमिका येवल्याला जाऊन स्पष्ट केलेली आहे. वारंवार त्याच त्याच विषयावर बोलणं योग्य आहे असं वाटत नाही. जे पक्षातून बाहेर पडलेत, ते येऊन त्यांना विनंती करतायंत ही परिस्थिती आज आहे. प्रत्येक भेटीच्यानंतर शरद पवार साहेबांनीच स्पष्टीकरण दिलं पाहिजे असं मला वाटत

नाही आणि त्याची आवश्यकताही नाहीये. पवार साहेब हे सगळ्यांनाच भेटतात. आजही मी राज्यपालांना भेटून घरी गेलेलो होतो. त्यावेळी त्यांचा फोन आला. मला सांगण्यात आलं, की ताबडतोब या. असे असे आमदार आलेले आहेत. मी पवार साहेबांना विनंती केली, की मला यायला वेळ लागेल. आपण भेटून

घ्या. पवार साहेबांनी मला सांगितलं, की तुम्ही आल्याशिवाय मी कुणालाही भेटणार नाही. त्यामुळं मला पोचायला वेळ झाला. थोडा वेळ ते बसलेले होते. त्यानंतर भेट झाली. त्यामुळं पवार साहेबांच्या भूमिकेवर शंका घेण्याची आवश्यकता नाही. आमच्या पक्षात येणाऱ्या प्रत्येकाचं स्वागत करणं, त्यांचा सन्मान करणं, त्यांच्याशी बोलणं, चर्चा करणं, कारण शेवटी राजकारणात संवाद कधीही बंद करायचा नसतो आणि येऊन जर कुणी बोलत असेल तर तो संवाद थांबवणं आवश्यक आहे असं मला वाटत नाही. आमदारांनी पवार साहेबांना भेटून यातून काहीतरी मार्ग काढा अशी विनंती केल्यानंतर पवार साहेबांनी सांगितलं, की मागील निवडणुका आम्ही काँग्रेस आणि राष्ट्रवादी काँग्रेस एकत्रित लढलेलो आहोत. अडीच वर्षांचं महाविकास आघाडीचं सरकार आपण स्थापन केलेलं होतं. अनेक ठिकाणी वारंवार आपण लोकांच्यासमोर जाऊन आपली भूमिका स्पष्ट केलेली आहे. त्यामुळं याच्या पलिकडं मार्ग कोणता काढायचा. तुम्हीच काही मार्ग असेल तर सूचवा.

पवार साहेबांच्या मार्गं ठामणाने उभे राहूया

आज आपल्या सर्वांना याठिकाणी माननीय बिपिन पाटील यांच्या नेतृत्वाखाली राष्ट्रवादी काँग्रेसमध्ये प्रवेश करण्यासाठी निमंत्रित करण्यात आलं. संदीप बेडसे साहेबांनी पुढाकार घेतला. त्यांना मी विचारलं, की आम आदमी पार्टी हा तसा अलिकडं राष्ट्रीय स्तरावर आपला मित्र पक्ष व्हायला लागलायं. त्यामुळं आम आदमी पक्षातनं लोकांना घ्यायचं असेल तर राष्ट्रीय स्तरावरून आपल्याला मान्यता लागेल. संदीप बेडसेंनी सांगितलं, की काय काळजी करू नका. सगळे आपल्या भागातलेच आहेत. आता फार काय लांबड लाऊ नका. आमचा प्रवेश करून घ्या आणि मग आम्ही कधीतरी जाऊन पवार साहेबांना भेटो. म्हणून आजचा दिवस आपण निश्चित केला. बिपिन पाटील आम आदमी पक्षाची शेतकरी संघटना चालवतायंत. तुम्ही सगळे त्यांच्या नेतृत्वाखाली मागच्या वर्ष, दोन वर्षे, तीन वर्षे काम करत आलेले आहात. आपल्या सर्वांना मी काही प्रश्न विचारले, त्याचा मूळ हेतू हा होता, की

आपण राष्ट्रवादी कांग्रेसमध्ये येण्याचा निर्णय घेतला, त्याची पारश्वभूमी कळावी म्हणून. आपण सगळे जण शेतकऱ्यांच्या घरातली मुलं आहोत. शेतकऱ्यांचे प्रश्न न सोडवणारं सरकार महाराष्ट्रात आलंय. शेतकऱ्यांची ताकद संघटित झाली, तर या महाराष्ट्रातल्या सत्तेला आपण धक्का लाऊ शकतो. आज अनेक शेतकऱ्यांनी महाराष्ट्रातल्या नैसर्गिक आपर्तीना काही वर्षे तोंड दिलं. सरकारकडून वर्षभरापूर्वी झालेल्या घोषणांचे पैसे आत्ता थोडेबहुत मिळायला लागलेत. सरकारने घोषणा करायच्या, पण पैसे द्यायचे नाहीत. विलंबाने आलेल्या मदतीला फारसा अर्थ राहत नाही. माणूस आपला संसार पुन्हा सावरतोच. वर्ष, सहा महिने वाट कुणाची बघत नाही. महिन्याभरात मदत झाली तर थोडीबहुत त्याचा शेतकऱ्याला उपयोग होतो.

आजही महाराष्ट्राच्या एका भागामध्ये संततधार आहे आणि दुसऱ्या भागात दुष्काळाची परिस्थिती आहे. त्यामुळं शेतकऱ्याचं दैन्य, हे कायम आपल्या नशिबी आहे अशी मानसिकता शेतकऱ्याची झाली आहे. त्यातून गेली काही वर्षे शेतकऱ्याच्या आत्महत्येचं प्रमाणदेखील वाढलंय. एक काळ असा होता, शरद पवार साहेब कृषी मंत्री असताना शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या व्हायला लागल्यात म्हणून देशाच्या पंतप्रधानांना यवतमाळला घेऊन पवार साहेब आले. त्यानंतर यवतमाळच्या शेजारील चार-पाच जिल्हांमध्ये जवळपास सहा-सात हजार कोटी रूपये, त्यावेळी २००४चं सांगतोय मी, आज २३मध्ये आहोत आपण, म्हणजे वीस वर्षांपूर्वी पवार साहेबांनी एक पैकेज दिलं आणि तेब्बाचे सहा-सात हजार कोटी म्हणजे आत्ताचे २०-२५ हजार कोटी असतील. शेतकऱ्यांच्यासाठी शेतकऱ्यापासून अनेक योजना ज्या भागात दुष्काळ आहे, आत्महत्येचं प्रमाण ज्या भागात आहे, त्या शेतकऱ्यांना दिलासा देण्यासाठी पवार साहेबांनी काही धोरण आखली. त्यातला तो एक प्रयत्न होता. आज देशामध्ये काय परिस्थिती आहे? लोकं हजारोच्या संख्येन दिल्लीला वेढा घालतात. सातशे-आठशे शेतकरी उपोषणाला, धरणे आंदोलनाला बसलेले मृत्युमुखी पडतात. पण, सरकारमध्ये बसलेली लोकं त्यावर अवाक्षर काढत नाहीत. मणिपूरचा मध्याशी उल्लेख झाला. मणिपूरची लोकसभेमध्ये चर्चा करायला विरोधकांनी पंतप्रधानांनी उत्तर दिलं पाहिजे अशी मागणी केली, तर त्या संसदेच्या सदस्याला निलंबित करण्याचं कामदेखील सभागृहात होत. त्यामुळं देशातली जनता अस्वस्थ आहे. देशातला शेतकरी अस्वस्थ आहे. देशातल्या महिला असुरक्षित आहेत. देशात कधी कोणावर कोणता अत्याचार होईल, कुणावर कोणता प्रसंग येईल याची काही शाश्वती राहिलेली नाही आणि यंत्रणा आपल्या मदतीला येतील का याची शंका आज सामान्य माणसाच्या मनात आहे. अशा अतिशय विचित्र अवस्थेत भारताची मानसिकता

जायला लागलेली आहे. या मानसिकतेतून देश बाहेर काढायचा असेल, तर आपण अधिक ठामपणाने शरद पवार साहेबांच्या मार्गं उभं राहून महाराष्ट्रामध्ये ज्या गोष्टी चाललेल्या आहेत, त्यातून मार्ग काढण्यासाठी आपल्याला ठामपणान पवार साहेबांच्या मार्गं उभं राहण्याचं काम करावं लागेल. मला बिपिन पाटलांचं अभिनंदन केलं पाहिजे, सगळेच मान्यवर जे तुम्ही आज इंयं आलेला आहात, तुम्ही आज अतिशय कठीण परिस्थितीत पवार साहेबांच्या राष्ट्रवादी कांग्रेस पक्षात यायचा निर्णय घेतलात आणि तुमचं स्वागत करणं, तुम्हाला बळ देण, ताकद देण, तुम्हला मूळ राष्ट्रवादी कांग्रेस पक्षामध्ये चांगल्या पद्धतीनं सहभागी करून घेण हे काम आम्ही नक्की करू. आपण शेतकरी संघटनेचे त्या त्या ठिकाणी काम करत आहात. आमचा जर शेतकरी संघटनेचा प्रमुख तिथं नसेल, तर तुमचे शेतकरी संघटनेचे स्थानिक जिल्हाध्यक्षांशी चर्चा करून तुमचा जो माणूस तिथं आहे, त्यालाच राष्ट्रवादीची जबाबदारी देता येतेय का हे बघायचं काम आम्ही करू. आमचे र्वीढ्री पवार साहेब चौकशी करतील, की कोणत्या जिल्ह्यात आमचे पदाधिकारी नेमलेले आहेत. नेमलेले असतील तर त्यांच्याबोबर तुम्हाला जोडून देण्याचं काम करू. जर शेतकरी संघटना म्हणून, म्हणजे कृषी किसान सेल म्हणून जो आमचा सेल आहे, त्यामध्ये जर नेमलेले नसतील तर तुम्हाला जबाबदार्या देण्याचं कामदेखील आम्ही करू. तुम्हा सर्वांचं मी स्वागत करतो.

आपला पक्ष हा कार्यकर्त्यांचा पक्ष आहे. काम करणाऱ्याला प्रोत्साहन आणि काम करून जो पुढं येईल त्याला हात देऊन त्याला अधिक बळकटी देण्याचं काम आमचा पक्ष करतो. तुम्ही घरात बसला आणि अपेक्षा केली, की आता मी आम आदमी पक्षातून राष्ट्रवादी पक्षात गेलोय. आता पक्षानं मला विचारलं पाहिजे. तर कदाचित गल्लत आमच्याकडून होऊ शकते. त्यामुळं तुम्ही पुढं आलं पाहिजे. तुम्ही शेतकऱ्यांच्या आंदोलनात सहभागी झालं पाहिजे. तुम्ही तुमचं प्रभावक्षेत्र दाखवलं पाहिजे. तुमचा प्रभाव दिसायला लागला तर पक्ष नक्की तुम्हाला प्रोत्साहन देण्याचं काम करेल, हा विश्वास मी आज यानिमित्तानं देतो. तुम्हा सर्वांचं राष्ट्रवादी कांग्रेस पक्षाच्या शरद पवार साहेबांच्या नेतृत्वाखाली मी स्वागत करतो. आणि तुम्हाला एवढाच विश्वास देतो, की तुमच्या येण्यानी राष्ट्रवादी कांग्रेस अधिक बळकट झाली आहे. शेतकऱ्यांचे प्रश्न सोडवण्यासाठी खांद्याला खांदा लाऊन आपण काम करूया. पुन्हा एकदा आपल्या सर्वांचं स्वागत करून मी माझे दोन शब्द पूर्ण करतो.

■ ८७ ■ अँगस्ट ■ २०२३

इष्ट असेल ते बोलणारे आणि साध्य असेल ते करणारे आगरकर

प्रा.डॉ.गणेश राऊत

—०५८०८०७३८०५८०—

थोर कर्ते समाजसुधारक गोपाळ गणेश आगरकर यांची १४ जुलै रोजी जयंती साजरी झाली.

त्यानिमित्ताने त्यांच्या विचार व कार्यकर्तृत्वाचा घेतलेला हा धावता व संक्षिप्त आढावा.

—०५८०८०७३८०५८०—

१४ जुलै २०२३ मध्ये गोपाळ गणेश आगरकर यांच्या जन्मास १६७ वर्षे पूर्ण होत आहेत. यानिमित्त त्यांचे कृतज्ञ स्मरण. महाराष्ट्र चरित्र ग्रंथमाला या प्रकल्पात अविनाश कोलहे यांनी 'सुधारक' कर्ते गोपाळ गणेश आगरकर असे चरित्र

लिहिले आहे. त्याच्या मलपृष्ठावर ते लिहितात - 'रुद्धी-परंपरा व धर्मविचारांशी पूर्णतः फारकत घेऊन व्यक्तिस्वातंत्र्य व बुद्धिप्रामाण्य यांच्या कसोट्यांवर समाजाचे व्यवहार ठरवावेत, अशी भूमिका घेऊन प्रबोधन करणारे आद्य सुधारक म्हणजे

गोपाळ गणेश आगरकर. जॉन स्टुअर्ट मिल व हर्बर्ट स्पेन्सर यांच्या विचारांचा आणि विष्णुशास्त्री चिपळूणकरांनी केलेल्या लोकशिक्षण कान्याचा त्यांच्यावर प्रभाव होता. त्यांनी न्यू इंग्लिश स्कूल व फर्गसन महाविद्यालयात अध्यापक आणि 'केसरी' व 'सुधारक' या पत्रांचे संपादक म्हणून काम केले.

सामाजिक प्रश्नांवरील मतभेदामुळे मित्र व सहकारी असलेल्या बाळ गंगाधर टिळक यांच्याशी त्यांचे जे वाद झाले, त्यामुळे तत्कालीन महाराष्ट्र तर ढवळून निघालाच, पण त्यानंतर शतकभर त्या दोहोमधील मतभेदांचे प्रतिध्वनी उमटत राहिले. 'केसरी' व 'सुधारक' या पत्रांमधील आगरकरांचे अग्रलेख हे त्यांची घेयनिष्ठा आणि सामाजिक समस्यांबाबत वस्तुनिष्ठ विचार करण्याची सवय यांचे पुरावे आहेत. "इष्ट असेल ते बोलणार व साध्य असेल ते करणार" हे बीद घेऊन विधवाविवाह, बालविवाह व तत्सम जाचक रुढीपंपरांवर कठोर शाब्दिक प्रहार करून, समाजाला खडबडून जागे करण्याचे कार्य करणाऱ्या अल्पायुषी आगरकरांना 'देव न मानणारा देवमाणूस' असे संबोधिले गेले.

ह्याच्याच जोडीला अरविंद गणाचारी लिखित 'गोपाळ गणेश आगरकर' या ग्रंथाच्या मलपृष्ठावर ख्यातनाम संशोधक य. दि. फडके लिहितात - 'तत्कालीन समाजसुधारकांपेक्षा वेगळे असलेले आगरकर नेमस्त राजकीय सुधारणांच्या बाजूचे नव्हते. भारतातील ब्रिटिश सत्तेविरुद्ध त्यांनी कठोरपणे टीका केली आणि स्वराज्याच्या मागणीचा पुरस्कार केला. त्यांची बौद्धिक प्रामाणिकता, नैतिक कळकळ आणि आचार-विचारांतील संपूर्ण एकरूपता, या सर्व गोर्टीमुळे त्यांच्या काळातील समाजसुधारकांमध्ये आगरकर अग्रगण्य होते.

आपली विरोधी मते निर्भीडपणे मांडणाऱ्या आणि आपल्या समकालीन लोकांना तशाप्रकारे चर्चा व युक्तिवाद करायला शिकवणाऱ्या गोपाळ गणेश आगरकरांसारख्या एका एकाकी बुद्धिप्रामाण्यवाद्याची सृती जागी ठेवणे आवश्यक ठरते.'

चरित्र - गोपाळ गणेश आगरकर यांचा जन्म कन्हाड भागातील टेंभू गावी १४ जुलै १८५६ रोजी झाला. ते वयाने टिळकांपेक्षा नऊ दिवसांनी मोठे होत. कन्हाडमध्ये त्यांनी इंग्रजी तीन इयतांपर्यंत शिक्षण घेतले. पुढे कन्हाड मधीलच मुन्सिफ कचेरीत ते नोकरीस लागले. अधिक शिक्षणासाठी रत्नागिरी, अकोला, पुणे येथील डेक्कन कॉलेज अशी वाटचाल केल्यावर ते पुण्यात स्थिरावले आणि त्यांनी अखेरचा श्वास पुणे शहरातच घेतला.

पुणे शहरातील प्रतिष्ठित अशा डेक्कन कॉलेजात प्रवेश घेतल्यावर त्यांनी पुणे वक्तृत्वोत्तेजक सभेचे बक्षीस, डेक्कन कॉलेजाचे बक्षीस मिळवले आणि 'कन्हाड समाचार' या साप्ताहिकात लेखन सुरु करून पत्रकारितेचा श्रीगणेशा केला. १८७७ मध्ये त्यांचा विवाह कन्हाड भागातील उंब्रज येथील अंबुताई फडके यांच्याशी झाला. पुढे आगरकर बी.ए. झाले आणि कॉलेजातच फेलो झाले. एम. ए. चा अभ्यास करतानाच त्यांची टिळकांशी मैत्री झाली. दोघांनी मिळून आयुष्य देशसेवेसाठी वाहून घेण्याचे ठरविले. समविचारी सहकारी बरोबर घेऊन 'न्यू इंग्लिश स्कूल' स्थापले. याच स्कूलमध्ये आगरकर शिक्षक झाले. २ जानेवारी १८८१ रोजी स्थापन झालेल्या 'मराठा' इंग्रजी साप्ताहिकाचे संपादक टिळक आणि ४ जानेवारी १८८१ रोजी स्थापन झालेल्या 'केसरी' या साप्ताहिकाचे संपादक आगरकर

असे ठरले आणि मराठी पत्रकारितेने कात टाकली. हे संपादकपद त्यांनी १८८७ पर्यंत निभावले. १८८२ मध्ये टिळक-आगरकर यांना कोलहापूर प्रकरणात शिक्षा होऊन त्यांनी डोंगरीच्या तुंगात १०१ दिवस काढले.

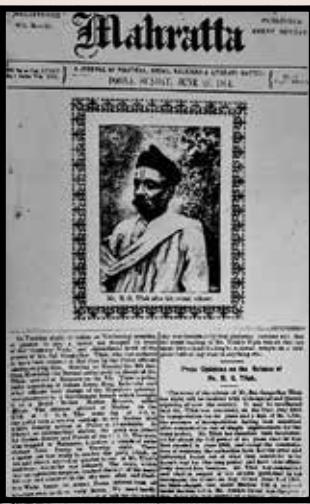
१८८४ मध्ये 'फर्गसन' कॉलेजाची स्थापना झाली. डेक्कन एञ्युकेशन सोसायटीची स्थापना करण्यात आगरकर यांचा मोलाचा सहभाग होता. १८८५ च्या राष्ट्रीय सभेच्या पहिल्या अधिवेशनास ते उपस्थित होते. १८८८ मध्ये त्यांनी स्वमताचा पुरस्कार

करण्यासाठी 'सुधारक' पत्र सुरु केले. १८९२ मध्ये ते 'फर्सन' चे प्राचार्य झाले. १७ जून १८९५ रोजी त्यांनी पुणे मुक्कामी अखेरचा श्वास घेतला. आपल्या मातृभूमीचे कल्याण हाच त्यांच्या विचारांचा गाभा होता.

वाटचाल -
गणेशपंत आगरकर आणि ठकुबाई उर्फ सरस्वतीबाई आगरकर यांच्या पोटी गोपाळरावांचा जन्म

झाला. घरच्या प्रतिकूल परिस्थितीमुळे परिस्थितीशी झगडतच त्यांना शिक्षण घ्यावे लागले. गोपाळरावांचिषयी त्यांचे शिक्षक वि. मो. महाजनी लिहितात - '(त्याचे) भाषण ठसक्याचे आणि आत्मप्रयत्नाने मुसमुसलेले असे होते. & गोपाळराव नाव काढतील, अशी माझी खात्री होती.' पुढे पुण्याला शिक्षणासाठी आल्यावर त्यांनी ज्युनिअर स्कॉलरशिप मिळवली. निबंधस्पृष्ठा, वक्तृत्व स्पृष्ठांमध्ये भाग घेऊन गोपाळराव खर्च भागवत होते. प्रा. केरुनाना छत्रे यांनी त्यांची परीक्षा फी भरली. कपड्यांचा एकच जोड अशा विपरीत अवस्थेतही आगरकरांनी 'विद्याव्रत' सोडले नाही. एम. ए. चा अभ्यास करताना आगरकरांना 'दक्षिणा फेलोशिप' मिळाली. तत्त्वज्ञान, इतिहास, अर्थशास्त्र इ. विषयांचा त्यांनी कसून अभ्यास केला. याच काळात त्यांची बळवंतराव टिळक यांच्याशी मैत्री झाली. टिळकांची ओळख होण्यापूर्वीच आगरकर आणि विष्णुशास्त्री चिपळूणकर यांची भेट झाली होती. तिघेही देशसेवेच्या विचाराने भारलेले होते. म्हणून त्यांनी शाळा काढण्याचे ठरविले.

देशसेवेचा निश्चय होतास त्यांनी आईला पत्र लिहिले ते आजही महत्वाचे आहे आगरकर लिहितात - 'आपल्या मुलाच्या मोठ्या परीक्षा होत आहेत. आता त्याला मोठ्या पगाराची चाकरी लागेल व आपले पांग फिरतील, असे मोठाले मनोरथ तू करत असशील. पण मी आताच तुला सांगून ठेवतो की, विशेष संपत्ती विशेष सुखाची हाव न करता मी फक्त पोटापुरत्या पैशावर संतोष मानून सर्व वेळ परहितार्थ खर्च करणार.' केवढी ही विचारांची स्पष्टता आणि त्याग.

या विचारांचा आविष्कार १ जानेवारी १८८० रोजी 'न्यू इंग्लिश स्कूल'च्या रूपाने झाला. शाळेला प्रचंड प्रतिसाद मिळाला. शाळेच्या पहिल्याच वर्षी भास्कर आर्टे या विद्याध्याने 'जगन्नाथ शंकरशेट' स्कॉलरशिप मिळवली आणि पुढे सलग सात वर्षे शाळेने हा भीमपराक्रम केला. नुसती शाळा सुरु करून या लोकांचे भागणार

नव्हतेच. त्यांनी केसरी-मराठा पत्र काढले. केसरी प्रसिद्ध होण्यापूर्वी एक पत्रक प्रसिद्ध करण्यात आले. त्यात लिहिले होते - 'दर मंगळवारी केसरी प्रसिद्ध होईल आणि तोंडपुंजेपणा न करता देशस्थिती, देशभाषेतील ग्रंथ आणि विलायतेतील राजकारण या तीन विषयांबद्दल त्यात निःपक्षपातीपणे विवेचन केले जाईल.' पहिल्याच वर्षी केसरीचा खप हजाराच्या पुढे गेला. यातच आगरकरांचे लेखन कौशल्य दिसून येते.

केसरीच्या पहिल्याच अंकात आगरकर लिहितात - वर्तमानपत्रांचा मुख्यतः दोन प्रकारांनी मोठा उपयोग आहे. एक हा की, त्यांनी आपले काम निःपक्षपातीने आणि निर्भुदिपणाने बजावले असता सरकारी अधिकाऱ्यांवर मोठा दबदबा राहतो. रस्ते रस्ती रात्री दिवे लागलेले असल्याने आणि पोलिसांची गस्त सारखी फिरत असल्याने जो उपयोग होतो, तोच ज्या त्या जागी वर्तमानपत्रकत्यांची लेखणी सदोदित चालू असल्याने होत असतो... वर्तमानपत्रांचा दुसरा मोठा उपयोग लोक स्थितीच्या संबंधाने आहे. तिची सुधारणा होण्यास वर्तमानपत्रासारखे दुसरे साधन नाही.

कोण कोणत्या गोष्टी लोकांस हितकारक आहेत आणि कोण कोणत्या अहितकारक आहेत जुन्या चाली टाकून देण्यासारख्या कोणत्या आहेत व नव्या घेण्यासारख्या कोणत्या आहेत, वगैरे गोष्टींचा वर्तमानपत्रांच्याद्वारे ऊहापोह चालला असता किती फायदा होणार आहे!... वर्तमानपत्रकत्यांनी आजपर्यंत बहुदा मुळीच वगळलेला तिसरा मोठा विषय म्हटला म्हणजे विद्या खाते आणि देश भाषेतील ग्रंथ हा होय... या विषयांच्या

"आपल्या तत्वांचा जयजयकार
 पहाण्यास आगरकर जगले नाहीत याबद्दल
 जरी अंतःकरणाला चटका लागून राहतो, तरीं आतां
 त्याबद्दल दुःख करण्याचे कारण नाही. आपला जयजयकार
 व्हावा यासाठी आगरकरांनी केंव्हाही फिकीर केली
 नाही." (जून १५, १९२९)
 - त्र्यंबक शंकर शेजवलकर

संबंधाने आमच्या केसरीची गर्जना वरचेवर होत जाईल. केसरी नावाप्रमाणे गर्जना करू लागला. केसरीला कोणताही विषय बर्ज्य नव्हता. केसरीने धडाक्याने लोकशिक्षणाचा कार्यक्रम हाती घेतला. आगरकर-टिळकांची पत्रकारिता जोरात चालू असतानाच त्यांना कोल्हापूर प्रकरणात विपरीत अनुभव घ्यावा लागला. जवळच्याच व्यक्तींनी अपेक्षाभंग केला. कोल्हापूरच्या छत्रपतींच्या संदर्भातील कारभारी माधवराव बर्वे यांची पत्रे केसरीत छापल्याचे निमित्त झाले. कारभारी बर्वे यांनी अब्रूनुकसानीचा खटला दाखल केला. इंग्रज कोटीत दोघेही दोषी ठरले. त्यांना चार महिन्यांची शिक्षा झाली. डोंगरीच्या तुरुंगातून दोघेही मुठल्यावर त्यांचा सत्कार घडवून आणण्यात महात्मा फुले यांनी महत्वाची भूमिका बजावली. या अनुभवांवर आगरकरांनी 'डोंगरीच्या तुरुंगातून आमचे १०१ दिवस' हे पुस्तक लिहिले. अशा प्रकारचे ते मराठीतील पहिलेच पुस्तक असावे. आगरकर लिहितात - 'जेवायला डोंगरीच्या तुरुंगात सकाळी भात आणि दल असते आणि संदाकाळी घावाची रोटी किंवा बाजरीची भाकरी आणि कसली तरी भाजी असते... सगळ्या तीन महिन्यात आम्ही चांदोबास एकदा किंवा दोनदा मोठ्या खटपटीने गजांतून पाहिले.' या शिक्षेच्या कालावधीत आगरकरांनी शेक्सपियर यांच्या 'हॅम्लेट' नाटकाचे 'वि कार वि ल सित'

नावाने भाषांतर केले. तुरुंगात असताना प्रतिभावंत शेक्सपियरच्या नाटकाचे आगरकर यांनी भाषांतर केले, यातच त्यांची प्रतिभा आणि स्थितप्रज्ञता दिसून येते.

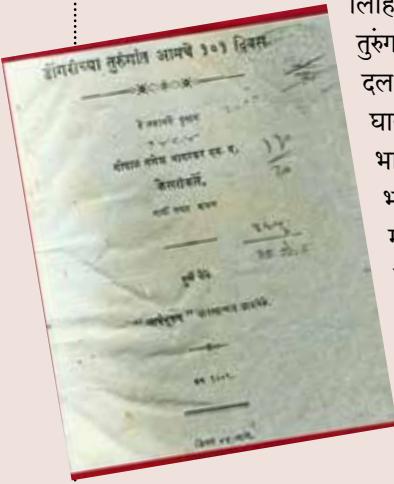
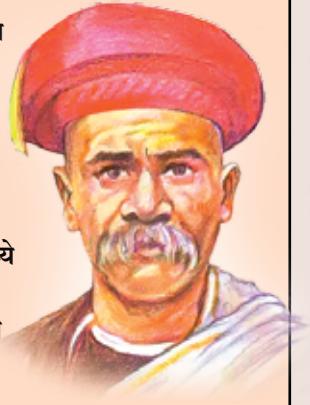
दोघे पुण्यात परतले. ऑक्टोबर १८८४ मध्ये शाळेचा पुढचा टप्पा म्हणून महाविद्यालय काढावे असे ठरले. भविष्यात आगरकर टिळकांनी जे जे केले ते सगळे त्यांना तुरुंगावासात सुचले असणार किंवा त्यांची चर्चा झाली असणार. या तुरुंगावासाचे आणखी एक वैशिष्ट्य म्हणजे हे दोघे मित्र पुढे आयुष्यभर कधीही एवढे दिवस एकत्र राहिले नाहीत. शासनाचे अनुदान घेण्याचे ठरवून फर्गसन महाविद्यालय सुरु झाले.

इथून पुढचा काळ आगरकर-टिळक यांच्यातील संघर्षाचा होय. बालविवाह प्रश्नी दोघांचेही मत एक असले, तरी वेळ येताच टिळक प्रतिगामी पक्षात गेले. दादाजी विरुद्ध रखमाबाई खटल्याच्या निमित्ताने आगरकरांनी 'विवाह निराकरण अथवा घटस्फोट' हा वादळी अग्रलेख लिहिला. हुजूरपांगेत

धर्म आणि नीतिमध्ये फरक ही आगरकरांची निःसंदिग्ध भूमिका

एकोणिसाव्या शतकातील सुधारकांमध्ये आगरकरांचे स्थान निर्विवादपणे विशेष आहे. त्यांचे सर्वात उटून दिसाऱ्यारे वैशिष्ट्य म्हणजे त्यांनी धर्म आणि नीतीमध्ये केलेला फरक, नैतिकता, मग ती व्यक्तिविशेष असो, अथवा सामजिक असो, ती धर्मावर आधारित नाही; तसेच,

सामान्य लोकांची नैतिकता फक्त त्यांच्या धार्मिक भावनेला आवाहन करून नव्हे, तर तातडीने त्यांची, आधुनिक विज्ञान आणि तत्त्वज्ञान यांच्यातील अंतरंग समजून घेण्याची क्षमता निर्माण करून वाढविता येईल, अशी निःसंदिग्ध भूमिका आगरकरांनी घेतली. आगरकर जनतेला अर्थ साक्षर करण्यासाठी लिहितात - "...मिथ्या देशभिमानाने भारी किमतीचा जाडाभरडा देशी माल वापरण्यापेक्षां कांही वर्षे फायद्याकडे दुर्लक्ष करून किंवा प्रसंगविशेषी मूळ मुद्दलांतही थेडाबहुत तोटा सोसण्यास तयार होऊन, निरनिराळ्या व्यापारी मंडळ्यांचे पातीदार होणे परिणामी स्वतःला व देशाला फार श्रेयस्कर होणार आहे. व्यापारवृद्धीला मदत करण्याचा हा खरा मार्ग होय. याशिवाय यांत्रिक ज्ञान संपादण्यासाठी प्रदर्शने करणे; शेतकरी, सुतार, लोहार वगैरे कारागीर लोकांस आपापल्या धूद्यांस लागणारी लहान लहान यंत्रे घेण्यासाठी हलक्या व्याजानें किंवा उसनवार रकमा देणे; कच्च्या मालाचे उत्पन्न वाढविण्यासाठी शेतकीची होईल तेवही सुधारणा करणे; लहान मोठ्या गावांत उपयुक्त यंत्रालये स्थापणे; कारागीर व मजूर लोकांस प्राथमिक शिक्षण, चित्रकला व एखाद्या दुसऱ्या धूद्याविषयीं चांगल्या प्रकारची माहिती देणे - या आणि अशा प्रकारच्या इतर कृत्यांकडे पैसेवाल्या समंजस लोकांचे ज्या मानानें लक्ष्य लागेल व उदारपणानें खर्च होत जाईल त्या मानानें खन्या व्यापारवृद्धीचा पाया या देशांत पडेल, हे उघड आहे."

मुला-मुलींना एकत्र शिक्षण द्यावे की देऊ नये, यावर आगरकर-टिळक असे दोन तट पडले. यातूनच आगरकरांचा संघर्ष सुरु झाला. केसरी-मराठाची मालकी टिळक यांच्याकडे असल्याने १८८७ मध्ये आगरकर-केसरी ही जोडी फुटली. त्यांनी 'सुधारक' पत्र काढण्याचा निर्णय घेतला.

संमतीवय (विवाहप्रसंगी मुला-मुलीचे वय काय असावे?) प्रश्नावरून पुण्यात जोरदार रणकंदन सुरु झाले. टिळकांचा या विधेयकास विरोध होता. अखेर सरकारने संमती वयाचे विधेयक १८९१ मध्ये संमत केले. याचा राग पुण्यातील सनातन्यांना आला. पुण्यातील एक हुशार परंतु विक्षिप्त गृहस्थ

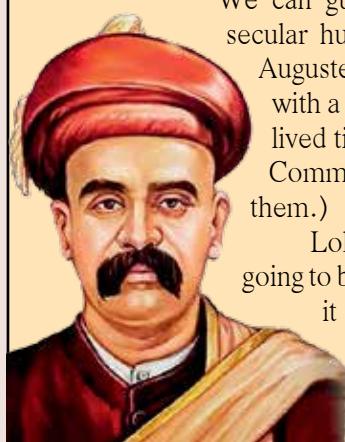
धर्मवाद दुखःमूलक आणि संशयपूर्ण आहे : आगरकर

एका सार्वजनिक टिकाणी जाहीरपणे धर्म या विषयासंबंधी चर्चा आयोजित करण्यात आली होती. त्यावळी बोलताना आगरकरांनी जी मुलभूत विधाने केली, ती आजही आपण आवर्जून लक्षात घ्यावी अशीच आहे. श्री. आगरकर म्हणाले,

“In the gathering, there was a public debate on the issues related to religion. Agarkar argued in a spirited speech: religious belief is a source of misery and is suspicious and hence should be abandoned and atheism should be embraced. (धर्मवाद दुखःमूलक आणि संशयपूर्ण आहे. यासाठी तो मुळीच सोङ्ग देऊन नास्तिक पंथ धरावा.)

We can guess what Agarkar based this upon: “religion of humanity” –the secular humanist creed imbibed by Mill from the French positivist thinker Auguste Comte, which aimed to replace the traditional faiths of the West with a belief in human progress. (It’s interesting to speculate: Had Agarkar lived till १९३०’s, what would he have thought of the crimes of Nazism and Communism, knowing that a type of atheism was at the core of both of them.)

Lokhitwadi replied: “Since religion is yoked to man’s heart, it’s not going to be affected even a little by empty threats of an atheist. In fact, because it is challenged, it will shine even more.” (ज्ञा अर्थी धर्मतत्व मनुष्याच्या अंतःकरणाशी खिळून आहे त्या अर्थी नस्तिकाच्या पोकळ धमकीनं त्यास लेशभरदेखील धक्का बसणार नाही. उलट हे धर्मतत्व कसास लागून अधिकच चमकू लागेल.)

गोपाळराव जोशी (यांच्या पत्नी आनंदीबाई - भारतातील पहिल्या महिला डॉक्टर) यांनी आगरकरांची प्रेतयात्रा काढली. स्वतःच्या डोळ्यासमोर स्वतःची अशा प्रकारची यात्रा बघण्याचा प्रसंग आगरकरांवर आला. पुढे गोपाळराव जोशी यांनी या प्रकाराबद्दल क्षमायाचना केली. आगरकरांनी कायद्याला जनसामान्यांचे पाठबळ देण्याची गरज प्रतिपा दिली.

शिक्षणाच्या संदर्भातही आगरकर यांची कामगिरी मोलाची आहे. 'सरकारने शिक्षण सक्तीचे तर केले पाहिजेच, शिवाय ते मोफत दिले पाहिजे. स्त्री-पुरुषांना एकत्र शिक्षण दिले पाहिजे.' 'सह-शिक्षणाने अनीती पसरेल ही भीती त्यांनी धुडकावली. उलट सहशिक्षण दोघांच्या विकासात प्रमुख भूमिका बजावू शकेल, अशी मांडणी त्यांनी केली. स्त्रियांनी उच्च शिक्षण घ्यावे. पुरुषांसारखे स्वतंत्र व्यवसाय करावेत. किती अपत्यांना केव्हा जन्म द्यावा हे स्वातंत्र्य स्थियांस असणे गरजेचे आहे. महाराष्ट्रीय सुधारकांपैकी गर्भरोधक साधनांच्या वापराने कुंबनियोजन करण्याचा आग्रह धरणारे आगरकर हे पहिले होते' असे अरविंद गणाचारी आगरकर चरित्रात नोंदवितात.

याच्याच जोडीला उत्कर्षाची वाट उद्योगातून जाते हे सांगण्यासाठी ते लिहितात - 'सध्या आम्हा निरोद्योगी लोकांची उद्योगी इंग्रजी लोकांशी गाठ पडली आहे. तेव्हा एकत्र आम्ही त्यांच्यासारखा उद्योग करण्यास राजी झाले पाहिजे किंवा ते ज्या स्थितीत ठेवतील त्या स्थितीत राहण्यास सिद्ध असले पाहिजे. आमचे भावी स्वातंत्र्य अथवा आमचे निरंतरदास्य सर्वथैव आमच्या उद्योगावर अवलंबून आहे.'

स्वातंत्र्य आणि पारतंत्र्य यांची मीमांसा आगरकरांनी वरीलप्रमाणे केली आहे. पुढे ते लिहितात - 'ज्या लोकांस उत्पादक उद्योगांचा कंटाळा आहे, असे लोक मोठेपणास कधीही चढणार नाहीत. & इंग्लिश लोक मोठे उद्योगी, कल्पक, साहसी व बुद्धिमान आहेत व या गुणांमुळे त्यांनी आपला देश सुवर्णमय करून टाकला, हे निर्विवाद आहे.'

सध्या सगळीकडे नव्या राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाचा गलबला चालू आहे. सुमारे १३५ वर्षांपूर्वी आगरकरांनी कौशल्यवृद्धीचा पुरस्कार केला आहे. त्यांनी लिहिलेल्या मजकुरात आजही काढीचाही बदल करण्याची गरज नाही. ते लिहितात - 'हाडांची काडेकरून व शेकडो रुपय खर्च करून बी.ए. पर्यंत अभ्यास करावा आणि पुढे फल काय तर रेव्हेन्यू खात्यात किंवा शाळा खात्यात ३०-३५ रुपय दर महाची नोकरी ! चांगला सुतार सुद्धा तुमच्या शाळेचा उंबरठा न चढता २५-३० रुपये सहज मिळवितो, हे या पदवीधरांस समजू नये काय ? तसेच कोठे १०-१२ रुपयांची जागा रिकामी झाली की , तीबद्दल शेपन्नास पदवीधरांचे अर्ज ! धिक तुमची विद्या आणि तुमचे कर्तुत्व ! कष्टाने संप दिलेल्या विद्येचा असा सवंग विक्रय

आयुष्यभर मानवी हिताशी निगडित कार्य

आगरकर हे कृतिशील विचारवंत होते. धोंडोकेशव कर्वे उर्फ महर्षी अण्णासाहेब कर्वे यांच्या पुनर्विवाहाच्या आमंत्रणपत्रिकेवर आगरकर आणि रामचंद्र भिकाजी जोशी यांची सही होती. आगरकरांची जन्मतारीख १४ जुलै, मृत्यू दिनांक १७ जून. दोन्ही दिनांक महत्वाचे कारण १४ जुलै रोजी फ्रेंच राज्यक्रांतीत बॉस्टन तुरंगाचा पाडाव झाला. १७ जून रोजी फ्रेंच लोकांनी टेनिस कोर्टवर शपथ घेऊन 'स्वातंत्र्य, समता, बंधुता' या तत्वांचा स्वीकार करण्यात आला. दोन्ही घटना जागतिक इतिहासात महत्वाच्या आहेत. आगरकरांनी आयुष्यभर मानवी हिताच्या तत्वांशी निगडित कार्य केले.

कारवयाचा काय ? विद्यार्जनाने विकसित झालेली मने स्वतंत्र धंदे करण्या कडे लावली, तर तुम्हास अन्नाची किंवा मानाची काय वाण पडणार आहे ? पण खांदा देऊन काम करण्याची व दुसऱ्याचे गुलाम न होता स्वतःच्या करामतीवर चरितार्थ संपादण्याची धमक आता कोठे राहिली आहे.'

अशा या आगरकरांचा मृत्यू १७ जून १८९५ रोजी झाला. गोपाळ कृष्ण गोखले आगरकरांच्या अल्पजीवनाचे मोजमाप पुढीलप्रमाणे करतात. - "त्यांच्या (आयुष्याचे मोजमाप) लांबीने नव्हे, तर त्यांच्या मनाच्या रुदीने करावे लागेल."

ग. प्र. प्रधान लिहितात - "आगरकर निग्रहपूर्वक वादविवाद करणारे होते, पण आत्मसंतुष्टपणे दुराग्रही नव्हते. त्यांचा वेळप्रसंगीचा टोमणा कधीही तिरस्कारव्यंजक नव्हता, तर त्याला विनोदाची झालर होती. एकोणिसाब्या शतकातील इतर कोणत्याही सुधारकांपेक्षा आगरकरांनी मराठी अभिजात वर्गात आधुनिक जगाच्या जडणघडणीस कारणीभूत असलेले प्रागतिक पाश्चात्य विचार रुजविण्याचे काम अधिक केले."

त्यांच्या जीवनावर ख्यातनाम लेखक विश्राम बेडेकर यांनी 'टिळक-आगरकर' नावाचे एक नाटक लिहिले. 'टिळक-आगरकर' या नाटकात एक प्रसंग आहे. आगरकर यांच्या मृत्यूची बातमी येते तेव्हा टिळक दुःखात असतात. पलीकडच्या घरातून एका लहान मुलीच्या रडण्याचा आवाज येतो. टिळक उद्भारतात, 'त्या मुलीला सांगा, आता तिला रडण्याचे कारण नाही. येथे आगरकर होऊन गेले.'

बलात्काराच्या राजकारणाची सर्वर्था

भारतीय राजकारणात काही अनुचित अध्याय जोडण्याचे श्रेय भाजपला निश्चितपणे जाते.

राजकीय लाभासाठी संप्रदाय आणि धर्माचा लज्जाहीन वापर, धार्मिक चिन्हांच्या वापराला निवडणूक कायद्याने बंदी घातलेली असली तरी बिनदिक्त वापर, संसदेसह सर्व लोकशाही संस्थांचे हनन अशी काही उदाहरणे देता येतील.

हिंसा ही कुठेही झाली तरी

मानवतेला काळिमा लावणारीच असते असे मानले जाते. त्यामुळे हिंसेचा निषेध सार्वत्रिकपणे केला जातो. पण भाजपसाठी हिंसा या विषयाचा वापर राजकारणासाठी केला जातो.

गुजरातमधील हिंसेबद्दल पंतप्रधानसाहेबांना कुणी प्रश्न केल्यास लगेच भाजपची मंडळी १९८४च्या शीखविरोधी दंग्यांचा मुद्दा पुढे करतात.

म्हणजे भाजपसाठी हिंसा हा मुद्दा मानवताविरोधी नसून राजकारणासाठी कुरघोडी करण्याचा मुद्दा आहे. हिंसा ही

वाईटच असते आणि कुठेही झाली तरी ती निषेधार्ह असते यावर त्यांचा विश्वास नाही. त्यामुळेच कांग्रेसने १९८४च्या शीख दंग्यांबद्दल अनेकदा माफीही मागितली असली तरी भाजपने आणि पंतप्रधानसाहेबांनी गुजरात दंग्यांबद्दल तेवढे सौजन्य दाखविलेले नाही.

मणिपूरमधील दोन महिलांची विवश धिंड काढणे व नंतर सामूहिक बलात्काराच्या प्रकाराने भारतीय मन विलक्षण दुखावले गेले. पण भाजपला व पंतप्रधानांना त्याबद्दल साधे दुःख व्यक्त करता आले नाही.

मणिपूरबद्दल दुःख व्यक्त करताना ते कांग्रेसचे सरकार असलेल्या राजस्थान व छत्तीसगढमधील बलात्काराच्या घटनांचे संदर्भ त्यांनी दिले. याचा अर्थ त्यांना दुःख व्यक्त करण्यापेक्षा बलात्काराच्या घटनांचे राजकारण करायचे आहे हे स्पष्ट होते.

मणिपूरमध्ये भाजपचे सरकार आहे आणि त्यामुळे या महिलांवर झालेल्या अत्याचाराच्या घटनांमुळे भाजपला बचावाच्या पवित्रात जावे लागले आहे. परंतु कोडोपणात या पक्षाचा हात कुणी धरु शकत नसल्याने आता विरोधी पक्षांची सरकारे असलेल्या राज्यांमधील

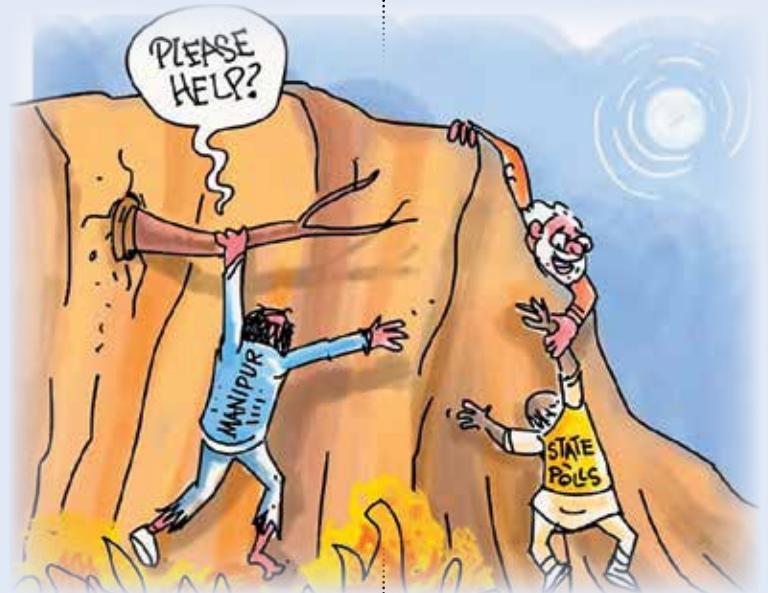
बलात्काराच्या घटना शोधून त्या आधारे त्यांना बदनाम करण्याची मोहिम भाजपच्या विकृत प्रचारकांनी सुरु केली आहे. याच मालिकेत त्यांनी पश्चिम बंगालमध्ये झालेल्या एका बलात्काराच्या घटनेचे भांडवल करण्यास सुरुवात केली. त्यानुसार पश्चिम बंगाल भाजपचे अध्यक्ष सुकांत मुजुमदार यांनी संबंधित बलात्काराच्या घटनेबाबत पत्रकार परिषद घेतली. त्याला प्रसिद्धी मिळावी म्हणून त्यांनी प्रख्यात अभिनेत्री व भाजपच्या लोकसभा सदस्या लॉकेट चटर्जी यांनाही पत्रकार परिषदेला बोलावले.

पत्रकार परिषद झाली पण सुकांत मुजुमदार मात्र चांगलेच हिरमुसले झालेले आढळले. कारण पत्रकार परिषदेत या बलात्काराबद्दल बोलताना लॉकेट चटर्जी यांनी ढमाढसा रडण्याचा असा काही परिणामकारक अभिनय केला की दुसऱ्या दिवशी त्यांचे फोटो व रडण्याच्याच बातम्या ठळकपणे आल्या.

यामध्ये सुकांत मुजुमदारांचे नाव फक्त छापले गेले आणि त्यांना स्वतःला

या निमित्ताने स्वतःची प्रसिद्धी करण्याची हौस फसली. ज्या राजस्थान व छत्तीसगढ मध्यील बलात्काराचे संदर्भ पंतप्रधानांनी

तसेच तेथील मुख्यमंत्री तोंडात मिठाची गुळणी धरून बसलेले नव्हते हेही त्यांनी लक्षात ठेवावे. मणिपूरच्या

दिले त्या घटनाबद्दल जबाबदार लोकांना अटक होऊन कायदेशीर प्रक्रिया सुरु झालेली आहे हे पंतप्रधानसाहेब सोयीस्करपणे विसरले आहेत.

घटनेनंतर ७९ दिवस केवळ मौन पाळणारा माणूस १४० कोटी लोकांचा नेता होऊ शकत नाही. बलात्काराचे देखील राजकारण करणारा माणूस १४० कोटीचा नेता होण्यास पात्र नाही.

भाजपची नवी गिळळूत नीती

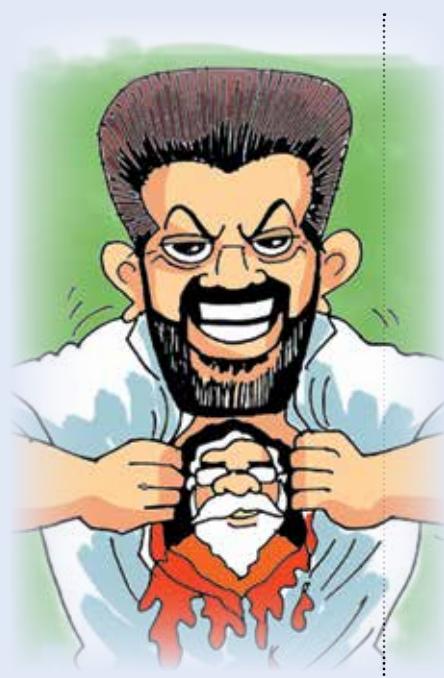
राजकीय पक्ष काळानुसार आपापली रणनीती बदलत राहतात.

भाजपची एक रणनीती प्रसिद्ध आहे. एखाद्या राज्यात पक्षाला विजय आणि पर्यायाने सत्ता प्राप्त न झाल्यास विजयी राजकीय पक्षालाच खिंडार पाडायचे आणि तो विजयच आखवाच्या आखवा विकत घ्यायचा.

मध्य प्रदेश, कर्नाटकात त्यांनी याच पध्दतीने सत्ताप्राप्ती केली. त्यांचे कमनशीब हे की कर्नाटकातील मतदारांनी त्यांची ही रणनीती अमान्य करून त्यांना निर्णयक आस्मान दाखविले.

आता भाजपने आणखी एक सुधारित रणनीती निश्चित केली आहे.

त्यानुसार ज्याज्या राज्यांमध्ये त्यांनी फुटीर गटांबरोबर हातमिळवणी केली आहे त्यांना भाजपमध्ये विलीन होण्यासाठी दबावतंत्राचा वापर करणे हे त्या सुधारित रणनीतीचे स्वरूप आहे.

त्यानुसार त्यांनी बिहारमध्ये हा प्रकार मुरु केल्याची माहिती कानावर येते. बिहार हे राजकीयदृष्ट्या एक जागरूक राज्य मानले जाते. येथल्या सामान्य माणसातही राजकीय जाण ठासून भरलेली असते.

बिहारमध्ये स्वबळावर सत्तास्थापनेचे स्वप्न भाजप गेली अनेक वर्षे पहात आहे परंतु त्यात यश मिळालेले नाही. बिहारचे राजकारण प्रामुख्याने सामाजिक न्यायावर आधारित राजकीय शक्तीच्या वर्चस्वाखाली आहे. याच मुद्यावर भाजपला अद्याप यश आलेले नसल्याने त्यांना सत्ताप्राप्ती होऊ शकलेली नाही.

बिहारमध्ये नीतीशकुमार यांनी भाजपबरोबरचे संबंध संपुष्टात आणल्यानंतर भाजपची अवस्था एकाकी झाली आहे.

भाजपबरोबर असलेले दिवंगत

नेते रामविलास पास्वान यांच्या लोकजनशक्ति पक्षात दोन गट पडले. त्यांचा मुलगा चिराग पास्वान आणि रामविलास यांचे बंधू पशुपतिनाथ पारस यांच्यात पक्ष विभागला. पशुपति यांना भाजपने जवळ केले व मंत्री केले. परंतु आता लोकसभा निवडणूक जवळ येतानाच भाजपने चिराग पास्वान यांना भाजपमध्ये प्रवेश करून त्यांचा गट विलीन करण्याची ऑफर दिली. ती त्यांनी नाकाराली परंतु भाजपबरोबर हातमिळवणी केली. आता दोन्ही गट भाजपबरोबर आहेत.

बिहारमधील आणखी एक ओबीसी नेते उपेंद्र कुशवाहा यांनी नीतीशकुमार यांची साथ सोडल्यानंतर भाजपतर्फे त्यांना त्यांचा पक्ष भाजपमध्ये विलीन करण्याबद्दल दबाव आणला जात आहे. ते अद्याप त्या दबावाला बळी पडलेले नाहीत. मात्र भाजप आघाडीत (एनडीए) ते सामील आहेत.

बिहारमधील आणखी एक दलित नेते जीतनराम मांझी यांनीही भाजपबरोबर हातमिळवणी केली आहे. परंतु नीतीशकुमार यांनी त्यांना त्यांचा पक्ष विलीन करण्याची सूचना करताच भडकून त्यांनी नीतीशकुमार यांना रामराम ठोकला त्यामुळे भाजपची मंडळी त्यांना अद्याप विलीनीकरणाची सूचना करताना आढळत नाहीत.

आता जरा महाराष्ट्रावरही नजर टाकण्याची गरज आहे. अलीकडे च

मुख्यमंत्री एकनाथ शिंदे यांनी पतप्रधानांची सहकुटुंब भेट घेतली.

भाजपबरोबरचे त्यांचे संबंध गहिरे होत चालल्याची ही निशाणी असावी.

भाजपने शिंदे यांच्यावर त्यांचा फुटीर गट भाजपमध्ये विलीन करण्यासाठी दबाव आणण्यास सुरुवात केल्याची माहिती कानावर येते.

शिवसेना म्हणून अधिकृत पक्षाचा दर्जा, निवडणूक चिन्ह निवडणूक

आयोगाकडून मिळवून देऊन आणि वर मुख्यमंत्रीपद देऊनही भाजपने शिंदे यांना उपकृत केले. आता शिंदे यांना गुरुदक्षिणा देण्याची वेळ आली आहे.

भाजप हा द्रोणाचार्यांना मानणारा पक्ष असल्याने ते शिंदे यांच्याकडे अंगठा मागणार. म्हणजेच तुमचा गट आमच्यात विलीन करा असे त्यांना सांगण्यात आल्याचे कळते. यामुळे भाजपला महाराष्ट्रातून शिवसेना संपरिवाराचे कांगडी समाधान लाभेल. परंतु शिवसेनेचे बहुतांश कार्यकर्ते आणि संघटना ही उध्दव ठाकरे यांच्याबरोबरच असल्याचे भाजपची मंडळी खासगीत मान्य करताना आढळतात आणि त्यामुळेच शिंदेवर हा दबाव सुरु करण्यात आलेला आहे.

आता भाजपबरोबर नव्याने सोयरीक केलेल्या राजकीय नेत्यांना हा एकप्रकारे इशारा आहे.

स्वतंत्र अस्तित्व ठेवायचे की भाजपवासी होऊन अस्तित्व संपर्क टाकायचे ???

निवडणूक गडबड घोटाळा

अति तेथे माति अशी एक म्हण प्रचलित आहे.

एखादी चुकीची गोष्ट करून मिळालेल्या यशाची धुंदी ही नशेसारखी असते. उदाहरणार्थ एखाद्या चोराला चोन्या करण्यात लागोपाठ यश मिळाल्यास तो सोकावतो.

पण या सोकावण्याच्या नशेत किंवा धुंदीतच तो एखादी अशी चूक करतो की कायमची अद्वल त्याला घडते. याचा संदर्भ देण्याचे कारण भारतातील निवडणुकांच्या गेल्या काही वर्षांतील निकालांबाबत व्यक्त झालेल्या शंका हे आहे. भाजपला निवडणुकांमध्ये मिळालेले यश हे शंकास्पद असल्याचे मत अनेकांनी व्यक्त केलेले आहे.

यासंदर्भात मतदान यंत्रांमध्ये काहीतरी गडबड घोटाळे करणे,

I'm soooo
Sorry!! My
apologies...

??

स्थानिक प्रशासनाचा दुरुपयोग, निवडणूक आयोगाशी संगमनमताने नकोशा व प्रतिकूल मतदारांची नवेच मतदारायादीतून गायब करणे अशा अनेक शंका व्यक्त करून भाजपच्या निवडणुकीतील यशाबाबत प्रश्नचिन्ह निर्णय करण्यात आली आहेत.

इतके दिवस ही बाब केवळ

आरोपांच्या पातळीवर होती आणि भाजप व सरकारी यंत्रणा, निवडणूक आयोग वैरो संस्था या आरोपांचे तीव्र खंडन करीत होत्या.

परंतु आता या प्रकरणात काही बौद्धिक क्षेत्रातली मंडळी उतरली आहेत. त्यांनी सैधांतिकदृष्ट्या भाजपला मिळालेला २०१९ मधील विजय हा अंशतः का होईना त्यांनी मैनियुलेशन करून म्हणजे आपल्याला इच्छित असा निर्णय मिळावा यादृशीने हाताळणी करून म्हणजेच काहीतरी अयोग्य उपायांचा अवलंब करून मिळविला असा निष्कर्ष दिल्लीजवळच्या अशोक विद्यापीठ या प्रथितयश संशोधन संस्थेतील एका प्राध्यापक व संशोधकांनी काढला आहे. सव्यासाची दास असे या प्राध्यापकांचे नाव असून 'डेमोक्रॅटिक बॅकस्लायडिंग' इन द वर्ल्डस् लार्जेस्ट डेमॉक्रॅस' अशा शीर्षकने त्याने एक संशोधनपर निबंध लिहिलेला असून त्यामध्ये २०१९ मधील निवडणूक निकालांचे विश्लेषण

केले आहे. ज्या मतदारसंघांमध्ये अत्यंत चुरशीची निवडणूक होती आणि कदाचित भाजपचा उमेदवार पराभूत होण्याची शक्यता होती अशा मतदारसंघात भाजपच्या उमेदवाराचा विजय कसा झाला याचे अध्ययन प्रा. दास यांनी केले आहे. पाच टके किंवा त्याहून कमी मताधिक्याने विजयी झालेल्या भाजप उमेदवारांच्या मतदारसंघांचाच त्यांनी मुख्यत्वे अभ्यास केला आहे. या अशा मतदारसंघांमध्येच कुमार्गांचा अवलंब केला गेल्याचा निष्कर्ष त्यांनी काढलेला आहे. जवळपास ९ ते १८ मतदारसंघात असे प्रकार घडल्याचे त्यांचे म्हणणे आहे. अत्यंत चुरशीने लढल्या गेलेल्या मतदारसंघांचेच संशोधन आपण केले आहे त्यामुळे सर्वच्यासर्व म्हणजे ५४३ लोकसभा मतदारसंघांचे संशोधन आपण केलेले नाही. हे संशोधन निरीक्षणांशी संबंधित आकडेवारीच्या आधारे आपण केलेले आहे असे त्यांनी सांगितलेले आहे.

त्यांच्या या संशोधनपर निबंधाने (५० पानी) दिल्लीच्या राजकीय वर्तुळात खल्लबळ उडणे स्वाभाविक आहे.

विशेष म्हणजे भाजपच्या विजयाबद्दल शंका घेणे म्हणजे गंभीर

पाप आहे अशी समजूत असलेल्या भक्तगणांनी या प्रध्यापकावर आणि तो काम करीत असलेल्या अशोक युनिव्हर्सिटीवर तोंडसुख घेण्याचा आपला धंदा सुरु केला. हा हल्ला तीव्र झाल्यानंतर या संस्थेने या प्राध्यापकाच्या संशोधन निबंधाशी संस्थेचा संबंध नाही. संस्थेमध्ये संशोधनाचे सर्वांना स्वातंत्र्य आहे. त्यातील निष्कर्षशी संस्था सहमत असेलच असे नाही असे सांगून हात झटकण्याचा प्रयत्न केला.

परंतु बौद्धिक वर्तुळातून मात्र या शिक्षणसंस्थेवर टीका होऊ लागली.

संशोधन करणाऱ्यांना संरक्षण देण्याएवजी त्यांना वाच्यावर सोडण्याची ही प्रवृत्ती उचित नाही असे या संस्थेला मान्यवर अशा विद्वान मंडळींनी सुनावून संबंधित प्राध्यापकाला स्वतंत्र बुद्धीने संशोधन केल्याबद्दल शाबासकी दिली.

सांगण्याचा मुद्दा एवढाच की कुमार्गांचा अवलंब अति होऊ लागला की त्याला भगदाडे पडून वास्तव बाहेर येऊ लागते. मग त्याला सैद्धांतिक व बौद्धिक स्वरूपही प्राप्त होते.

म्हणूनच कुमार्गांचा अतिरेकी वापर अंगाशी आल्याखेरीज राहणार नाही हाच संदेश यातून मिळतो.

आकंठ रवप्रेम

स्वतःवरच खूष असलेले आणि स्वप्रेमात आकंठ बुडालेल्या व्यक्ती सुखी असतात. त्यांचे हे स्वप्रेम हास्यास्पद पातळीवर गेले तरी त्यांना त्याची पर्वी नसते. कारण एकच स्वतःवर नुसते प्रेम नाही तर आकंठ म्हणजे गव्याप॑र्यंत आलेले प्रेम होय. या स्वप्रेमांना स्वतःचे कौतुक, स्वप्रशंसा, स्वस्तुति याचे वेड असते. लोकांनी सतत त्यांच्या भोवती फेर धरून गाऊ त्यांना आरतीचा जप करावा अशीच त्यांची इच्छा असते.

आता पहा ना, कानोकानी

आलेली माहिती किंती मजेशीरच नाही तर तुम्ही हसाल अशीच आहे.

पंतप्रधानसाहेब अलीकडे च पुण्यात येऊन गेले. त्यांना मिळालेला पुरस्कार स्वीकारण्यासाठी ते आले होते.

संबंधित संस्थेने त्यांच्या स्वागताची जय्यत तयारी केली होती.

पंतप्रधानांच्या व्यक्तित्वाचा परिचय करून देणरे संक्षिप्त प्रास्ताविक संस्थेने तयार केले होते.

प्रास्ताविक हे अतिशय थोडक्यात असते. तसे तयार करून संस्थेने पंतप्रधान कार्यालयाला पाठविल्यानंतर ते नाकारण्यात आले. त्याएवजी पाच पानांचे तपशीलवार परिचय प्रास्ताविक संस्थेला पाठविण्यात आले.

तेच प्रास्ताविक वाचले जावे असा आदेश देण्यात आला. त्याचप्रमाणे पंतप्रधानांच्या व्यक्तित्वाचा गैरव करणारी किमान वीस मिनिटांची चित्रफीत

तयार करण्यासही संस्थेला सांगण्यात आले. आता संस्थेने कपाळावर हात मारून घेतला.

अखेर संस्थेने कसेबसे ते काम पार पाडले. मग सूचना आली की ही चित्रफीत वगैरे पंतप्रधानांच्या आगमनापूर्वीच सर्वांना दाखविली जावी.

कार्यक्रमात फक्त प्रास्ताविक, सभाध्यक्षांचे भाषण आणि शेवटी पंतप्रधानांचे भाषण हा क्रम असेल. आभाराच्या भाषणालाही फाटा देण्यात आला. असा हा अजब तो सोहळा अखेर पार पडला. परंतु या नव्या गोष्टी अपेक्षित नसल्याची भावना अनेक प्रशासनिक मंडळींनी व्यक्त केली. यापूर्वीही पंतप्रधानांचे दौरे हाताळणाऱ्या काही अधिकाऱ्यांच्या मते पंतप्रधान भेट देण्याचा प्रकारही प्रथमच घडला आहे.

परंतु या असल्या गोष्टींची चर्चा करण्यात अर्थ नाही.

कारण.....स्वनाम धन्यता, स्वप्रेम यात आकंठ बुडालेल्या स्वप्रेमीजनांना असल्या गोष्टींनी काही त्रास होत नसतो किंवा आपल्या या सवयीमुळे लोकांना अडचण होऊ शकते याचे भान त्यांना राहिलेले नसते.

मेरा भारत महान !

नव्या संसदेचे काय झाले

राष्ट्रपतींनाही न बोलावता केवळ स्वतःला प्रकाशझोतात ठेवून संसदेच्या नव्या वास्तूचे घारिजे उद्घाटन करणाऱ्यांची चांगलीच अडचण झाली असावी.

संसदेचे पावसाळी अधिवेशन संसदेच्या नव्या वास्तूत करण्याचे ठरविण्यात आले होते.

परंतु सध्याच्या घडामोडी पाहता नव्या वास्तू अधिवेशन सुरु करण्याचा मुहूर्त पुन्हा टळलेला दिसतो.

एक असाही प्रस्ताव पुढे आला होता की पावसाळी अधिवेशनातील

NO QUESTION HOUR!

शेवटच्या तीन दिवसांचे कामकाज नव्या वास्तूत घ्यावयाचे. परंतु तो प्रस्तावही बारगळतो की काय अशी स्थिती आहे.

दिल्लीत यावर्षी मध्यंतरी जो प्रचंड व अभूतपूर्व पाऊस झाला त्याचा फटका नव्या वास्तूलाही बसल्याचे

सांगण्यात येते. अर्थात ग़ाबाबत अधिकृत अशी माहिती देण्यात आलेली नाही. विनाकारण नव्या वास्तूच्या बांधकामाबद्दल कुणी प्रश्नचिन्ह उपस्थित करू नये यासाठी हा आटापिटा असावा.

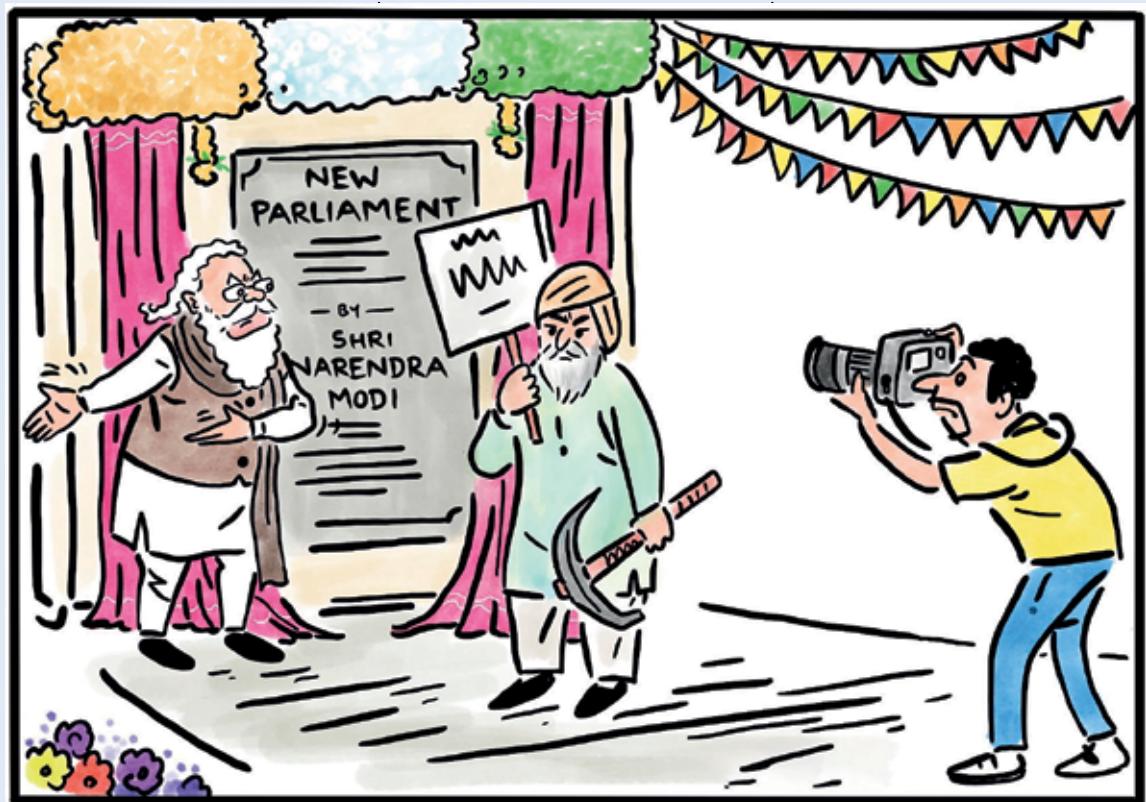
आता पावसाळी अधिवेशनात या

नव्या वास्तूला मुहुर्त लागणार नसेल तर मग थेट नोव्हेंबर-डिसेंबरमध्ये होणाऱ्या हिवाळी अधिवेशनापर्यंत वाट पहावी लागेल. यानंतर लगेचच २०२४च्या जानेवारी महिन्याअखेरीला संसदेचे अर्थसंकल्पी अधिवेशन सुरु होईल.

वर्षातील पहिल्या अधिवेशनाची सुरुवात राष्ट्रपतींच्या अभिभाषणाने होण्याची प्रथा असल्याने राष्ट्रपतींना प्रथमच नव्या वास्तूत येण्याची संधी मिळेल. तसेच हे अधिवेशन वर्तमान म्हणजेच १७व्या लोकसभेचे शेवटचे अधिवेशन असेल. कारण हंगामी अर्थसंकल्प १ फेब्रुवारीला सादर झाल्यानंतर लगेचच लोकसभा निवडणुकीच्या प्रक्रियेला प्रारंभ होईल.

राष्ट्रपतींना आमंत्रित न करता केवळ स्वतःचा बडेजाव मिरविण्याचा ठपका बसलेल्यांना या नव्या वास्तूत प्रवेश करण्यसाठी मुहुर्त मिळत नाही हीच त्यांना शिक्षा आहे.

जानेवारीत प्रथेप्रमाणे राष्ट्रपतींच्या अभिभाषणाने संसदीय अधिवेशनाला

सुरुवात करायची आणि ते निमित्त साधूनच नव्या वास्तूत प्रवेश करायचा असा एक प्रस्तावही विचाराधीन आहे. यामुळे राष्ट्रपतींना उद्घाटनाला आमंत्रित न करण्याच्या चुकीची थोडी दुरुस्ती होईल असाही एक हेतु त्यामागे असल्याचे समजते. पण.....हे अधिवेशन निवडणुकीपूर्वीचे शेवटचे असल्याने तोही चर्चेचा विषय होऊ शकतो अशी धास्ती व्यक्त होत आहे.

पावसाळी अधिवेशनात विरोधी पक्षांनी सरकारविरुद्ध अविश्वासाचा ठराव मांडलेला आहे. ते निमित्त साधून नव्या वास्तूत प्रवेश करण्याची कल्पना अनेकांच्या पचनी पडत नसल्याचे समजते. काहीजणांनी पंतप्रधान जेव्हा या ठरावाला उत्तर देतील त्या दिवशीचा मुहुर्त साथावा व त्या भाषणाचे थेट राष्ट्रीय प्रसारणीही होणार असल्याने तोही एक चांगला मुहुर्त होऊ शकतो.

हा ठराव बारगळ्यार असला तरी जनतेत सरकारबद्दलची नाराजी मोठी असल्याने या अशा नाट्यमयतेचा काही चांगला परिणाम होऊ शकेल काय याचीही चाचपणी सुरु आहे.

थोडक्यात संसदेच्या नव्या वास्तूप्रवेशासाठी मोदी सरकारला मुहुर्त सापडेना अशी स्थिती आहे.

देवेगौडा पितापुत्रांचे राजकारण

माजी पंतप्रधान एचडी देवेगौडा हे एक बेभरवश्याचे राजकीय नेते आहेत.

संसदेच्या नव्या वास्तूच्या उद्घाटनाला हजर राहून त्यांनी विरोधी पक्षांनी त्यावर संयुक्तपणे टाकलेल्या बहिष्कारापासून फारकत घेतली होती.

कर्नाटकात काँग्रेसला निर्णायक बहुमत मिळाल्याने देवेगौडा स्वतः व त्यांचे पुत्र कुमारस्वामी यांची राजकीय फायदे पदरात पाडून घेण्याची घासाधीस करण्याची क्षमता संपुष्टात आली.

त्यामुळे निकालानंतर त्यांनी तत्काळ कर्नाटकात काँग्रेस सरकारच्या विरोधात त्यांचा पक्ष जनता दल(एस) भाजप बरोबर सहकार्य करील असे जाहीर केले.

लोकसभेच्या निवडणुका काही महिन्यांवरच येऊन ठेपलेल्या आहेत.

त्यामुळे आता भाजपबरोबर लोकसभा निवडणुकीसाठीही समझोता करण्याच्या मनःस्थितीत कुमारस्वामी होते आणि त्यांनी तसे सूचितही केले होते. भाजपेही या कल्पनेला अनुकूलता दाखविलेली होती.

प्रत्यक्षात वडिलांनी म्हणजेच सीनियर देवेगौडा यांनी याच्या विरोधात वक्तव्य देऊन सर्वांनाच धक्का दिला. लोकसभा निवडणुकीसाठी भाजप आणि त्यांच्या पक्षात कोणताही समझोता राहणार नाही असे विधान करून त्यांनी त्यांचे पुत्र कुमारस्वामी यांच्यासह सर्वांनाच चकित केले.

मात्र कर्नाटकातील राजकारणी मंडळी या पितापुत्रांच्या या लहरीपणाशी परिचित आहेत.

देवेगौडा हे वयोवृद्ध झालेले असले तरी त्यांच्या विधानाचा वरवरचा अर्थ कुणी घेऊ नये. त्यांच्या मनात

काही तरी हेतु निश्चित असणार असे ही अनुभवी मंडळी सांगतात. म्हणजेच देवेगौडा भाजपकडून त्यांच्या पक्षासाठी अधिकाधिक फायदा मिळविण्यासाठी ही चाल खेळत असावेत ज्याला बांगेनिंग पॉवर म्हटतात ती वाढवत असावेत हा अनुभवी मंडळीचा क्यास बरोबर मानावा लागेल.

कर्नाटकातील दक्षिण भागात देवेगौडा यांना मानणारे मतदार आहेत. हसन हा त्यांचा जिल्हा. त्यामुळे लोकसभेसाठी त्यांच्या पक्षाला अधिक जागा मिळाव्यात आणि त्यानंतर भाजपला पाठिंबा देण्याच्या बदल्यात केंद्रातही काही स्थान मिळते काय याची चाचपणी ते करीत असावेत.

किंवा तूर्तास भाजपबरोबर न जाता एकला चलो रे ची भूमिका घेऊन खरोखरच निवडणुकीत इंडिया आघाडीला काही यश मिळाल्यास त्यांच्याशीही काही देवाणघेवाण होऊ शकते काय याचाही अंदाज ते घेत असावेत असे या मंडळीचे म्हणणे आहे. त्यामुळे देवेगौडा यांच्यावर आत्ताच फुली मारता येणार नाही असे राजकीय निरीक्षकांचे मत आहे.

गे

ल्या काही दिवसांपासून संभाजी भिडे नावाच्या एका माथेफिरु माणसाच्या वाचाळपणामुळे वृत्तपत्रे आणि वाहिन्यांमधून काही विधाने वारंवार समोर येत आहेत. समाजात भेद निर्माण करणे, इतिहासाचे विकृतीकरण, तरुणांची डोकी भडकवणे हेच संभाजी भिडे यांच्या जीवनाचे ध्येय आहे की काय, असा प्रश्न पढू लागला आहे. भिडे आताच अशी विधाने का करतात? कारण राज्य आणि केंद्र सरकार अप्रत्यक्षपणे त्यांच्या पाठीशी आहे. त्यांना गेल्या काही वर्षांपासून पोलिस संरक्षणी आहे. हे संरक्षण काढून घ्यावे आणि त्यानंतर ते अशी विधाने करतात का, हे पाहावे.

शिवप्रतिष्ठान हिंदुस्थान या भिडे यांच्या संस्थेचा अभ्यास करावा, असे कोणत्याच सरकारला वाटले नाही. गडकोट मोहीम असो की दुर्ग दौड प्रत्येक मोहिमेतून त्यांनी धार्मिक उन्माद वाढवला. भिडे यांचे प्रस्थ वाढले, कारण त्यांना सत्ताधार्यांबोरेबरच विरोधी पक्षांचेही पाठबळ मिळाले. सांगली जिल्हातील बहुतेक सर्वच नेत्यांनी भिडेना शरण जाण्याची भूमिका घेतलेली दिसते. जे पक्ष आज भिडे यांचा निषेध करत आहेत त्यांनीही पुर्वी भिडेना मदत केली आहे. सातारा, सांगलीत भिडे यांच्या समर्थनार्थ मोर्चे निघाले आहेत. ही अत्यंत धोकादायक आणि काळजी करण्यासारखी बाब आहे. कोणतीही विचारी, विवेकी व्यक्ती भिडे यांचे समर्थन करू शकत नाही. पोलिस व गुप्तचर यंत्रणांनी भिडे यांच्या कार्यक्रमांवर लक्ष ठेवले पाहिजे. अशा द्वेषमूलक वातावरण निर्माण करणाऱ्या प्रवृत्तीना वेळीच रोखणे आवश्यक आहे.

भिडे यांची वक्तव्ये तपासून त्यात काही आक्षेपार्ह आढळल्यास कारवाई केली जाईल, असे सरकार म्हणते. भिडे यांनी आणखी किती महापुरुषांबद्दल आक्षेपार्ह विधाने केली, की त्यांच्यावर कारवाई केली जाणार आहे, हे सरकारने जाहीर करावे. म्हणजे मग तेही बिनधास्त

रोवटचे पान

बोलायला मोकळे होतील. तपास लांबत जातो आणि बेताल वक्तव्ये वाढत जातात. राज्यातील वातावरण विनाकारण बिघडविले जात आहे.

अशा प्रकरणामुळे मूळ मुद्दे बाजूला राहतात. ज्यांनी स्वतः कष्ट करून, टीका सहन करून सामाजिक सुधारणा घडवून आणल्या, त्यांच्या विषयी आज ऊठसूट कोणीही येऊन काहीही बरळत आहे, हे महाराष्ट्रासारख्या पुरोगामी राज्याला नक्कीच शोभणारे नाही.

महाराष्ट्रासारख्या पुरोगामी विचारांचे पाईक असलेल्या शाहू, फुले आंबेडकर आणि छत्रपती शिवाजी महाराज यांचा इतिहास बदलू पाहणाऱ्या मोकाट मुटलेल्या विकृत माणसाचा तातडीने बंदोबस्त केला पाहिजे. येत्या १५ ऑगस्ट स्वातंत्र्य दिनापुर्वी जर कडक कारवाई झाली नाही तर आपण सर्वजण रस्त्यावर येऊ, या गलीच्छ प्रवृत्तीचा जोरदार निषेध करण्याची आवश्यकता आहे.

मोकाट मुटलेला विकृत माणूस